

TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK VE İZLENMESİ İLE ÖNLENMESİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

“TÜRKİYE’DE İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK VE İZLENMESİ İLE ÖNLENMESİNE YÖNELİK POLİTİKALAR”

Doç. Dr. Fatoş GÖKŞEN
Yrd. Doç. Dr. Zeynep CEMALCILAR
Dr. Can Fuat GÜRLESEL

“Kadınları Güçlendirmek: İşlevsel ve Siyasal Okuryazarlık, Ebeveyn Eğitimi, Ortaklaşa Eylem ve Savunu Yoluyla Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Azaltılması Projesi” Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Kalkınma İşbirliklerine Toplumsal Cinsiyet Konusunun Entegre Edilmesi Hibe Programı” kapsamında desteklenmektedir. Bu yayının içeriği Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmaz.

Araştırmanın bir kısmı Hollanda Konsoloslugu MATRA-KAP Fonu tarafından desteklenmiştir.

ÖNSÖZ

Herkesin kaliteli bir ilköğretimi tamamlaması Türkiye'nin önde gelen hedefleri arasındadır. Kamunun sürekli gayreti ve sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdikleri çeşitli kampanyalarla okullulaşmada önemli kazanımlar elde edilmiştir. Ancak okullulaşma bu hedefin tek boyutu değildir. Bunun kadar önemli bir başka boyut, çocukların ilköğretimi tamamlamasının sağlanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, kız ve erkek çocukların ilköğretim düzeyinde okulu terk etmelerinin önüne geçilmesidir.

AÇEV, ERG ve KA.DER tarafından yürütülen "Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması" projesi, kız çocuklarının kaliteli bir ilköğretime erişimleri önündeki engelleri tüm boyutlarıyla ele almaya ve ortadan kaldırmaya yönelik olarak çalışan bir projedir. "Türkiye'de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar" adını taşıyan araştırma da bu proje kapsamında gerçekleştirilmiş ve sorunun okulu terk boyutunu ele almıştır.

Türkiye'de ilköğretim mevzuatı okulu terki konu almamakta, sadece okula devamsızlığı düzenlemektedir. Mevzuatımıza göre okula devamsızlık,

süreklilik halini alsa bile bir ilişik kesme nedeni değildir. Dolayısıyla fiilen okulu terk etmiş olan çocuklar, çağ yaşını bitirmedikleri sürece, okula kayıtlı olarak görülmektedirler. Bu durum, Türkiye'de ilköğretimde okulu terkin ne boyutlarda olduğunun tam olarak saptanmasını olanaksız kılmakta, çözüme yönelik çalışmalar yapılmasını da zorlaştırmaktadır.

Doç. Dr. Fatoş Gökşen, Yrd. Doç. Dr. Zeynep Cemalcılar ve Dr. Can Fuat Gürlesel tarafından gerçekleştirilen "Türkiye'de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar" araştırması, nitel ve nicel bulguları ile sorunun arkasında yatan nedenleri irdelemekte ve sonuç bölümünde yer alan politika önerileri ile sorunun çözümüne katkı yapmayı amaçlamaktadır. Araştırma ayrıca, okulu terk konusunun önemine işaret etmekte ve konunun paydaşları arasında iletişim ve işbirliği oluşumuna katkı sağlamaktadır.

İllerdeki çalışmalarımız sırasında bize destek olan yerel sivil izleme gruplarına, İl Milli Eğitim Müdürlükleri'ne, bizimle görüşmeyi kabul eden tüm okul yöneticileri, öğretmenler, anne, baba ve çocuklara teşekkürlerimizi sunarız.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
YÖNETİCİ ÖZETİ	7
I. BÖLÜM İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERKİN TANIMI	11
GİRİŞ	11
I.1. ULUSLARARASI ALANDA OKULU TERK TANIMI VE YAKLAŞIMLAR	11
I.2. TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK TANIMI	12
II. BÖLÜM TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK İLE İLGİLİ MEVCUT DURUMUN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	13
GİRİŞ	13
II.1. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK İLE İLGİLİ MEVCUT HUKUKİ VE KURUMSAL ÇERÇEVE	14
II.1.1 Okulu Terk İle İlgili Mevcut Hukuki Çerçeve	14
II.1.2 Okulu Terk İle İlgili Mevcut Kurumsal Çerçeve	15
II.1.3 Okula Devamsızlık Ve Okulu Terk İle İlgili Bilgi ve İstatistik Altyapısı	15
II.1.4. Mevcut Hukuki Ve Kurumsal Çerçeve İçin Değerlendirme	16
II.1.5 Okulu Terk Konusunda Okulların Mevcut Konumu İle İlgili Değerlendirme	18
II.2. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK SAYILARI	19
II.3. MEVCUT DURUMA İLİŞKİN TEMEL SAPTAMALAR	24
III. BÖLÜM TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERKİN NEDENLERİ VE SONUÇLARINA İLİŞKİN SAHA ARAŞTIRMA ÇALIŞMASI VE TEMEL BULGULARI	27
GİRİŞ	27
III.1. METODOLOJİ	28
III.1.1. Nitel Yöntem	28
III.1.2. Nitel Yöntem Bulguları	28
III.1.3. Nicel Yöntem	33
III.1.4. Nicel Yöntem Bulguları	35
III.2. RİSK GRUPLARINI BELİRLEME	54
IV. BÖLÜM OKULU TERKİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK İZLEME SİSTEMİ GELİŞTİRİLMESİ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ	57
GİRİŞ	57
IV.1. İZLEME SİSTEMİ VE POLİTİKA ÖNERİLERİNE TEMEL OLUŞTURAN ANA BULGULAR	57
IV.2. POLİTİKA ÖNERİLERİ	58
IV.3. İZLEME SİSTEMİ VE POLİTİKALARIN UYGULAMA ÇEVRESİNE İLİŞKİN ÖNERİLER	65
IV.3.1 Hukuki Çerçeve	65
IV.3.2 Okulu Terk İle İlgili İletişim Stratejisi Geliştirilmesi Ve Uygulanması	66
IV.3.3 Kurumsal Yapıya İlişkin Öneriler	66
IV.3.4 Haydi Kızlar Okula Kampanyası'nın Kurumsal Bilgilerinden Yararlanılması	67
SONUÇ	68
KAYNAKÇA	69
EKLER	70
EK.1 SAHA ÇALIŞMASI : İLLERE GÖRE TABLOLAR	70

SUNUŞ

“Türkiye’de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar” başlıklı bu çalışmanın temel konusu Türkiye’de eğitim sisteminin önemli konularından biri olan “okulu terk”tir ve sekiz yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçildikten sonra, ilköğretim okullarında meydana gelen okulu terk durumları ile sınırlıdır.

18 Ağustos 1997 tarih ve 23084 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4306 sayılı yasa ile sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir. 1997-1998 eğitim öğrenim döneminde başlatılan sekiz yıllık ilköğretim 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsamakta olup, kız ve erkek bütün yurttaşlar için zorunlu ve devlet okullarında parasızdır.

Sekiz yıllık zorunlu ilköğretime geçilmesinin ardından öncelik verilen temel hedef okullulaşma oranlarının bütün çağ nüfusu, ama özellikle kız çocukları için yükseltilmesi olmuştur. Okullulaşma oranlarında önemli iyileşmeler sağlanmış, bu amaçla yürütülen kapsamlı kampanyalar başarılı olmuştur. 2003 yılında okullulaşma oranları toplamda yüzde 88,2, erkeklerde yüzde 90,9 ve kızlarda yüzde 85,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişme önemlidir, ancak yeterli değildir.

Yapılan çalışmalar, öğrencilerin okula kayıt olmaları ve sisteme katılmaları sağlandığı halde, belli bir oranının sekiz yıllık eğitimi çeşitli nedenlerle tamamlayamadığını ve zorunlu eğitimini yarıda bırakarak okulu terk ettiğini göstermektedir. Bu çalışma, bu konunun Türkiye’de önemli bir sorun olduğunu nicel ve nitel bulguları ile ortaya koymaktadır.

Çalışmanın öncelikli amacı Türkiye’de ilköğretim okullarında okulu terk sorununun boyutunu tespit etmektir.

Diğer amaçları ise, okulu terke yol açan nedenlerin belirlenmesi, ilköğretimde okulu terk davranışının yol açtığı sonuç ve sorunların saptanması, okulu terke ilişkin hukuki ve kurumsal çerçevenin incelenmesi ve yaklaşımların belirlenmesidir. Bunlara bağlı olarak, ilköğretimde okulu terk ile ilgili etkin bir izleme sistemi önerisi ve okulu terki önceden önlemeye yönelik politika önerileri geliştirmek, risk gruplarını saptamak ve kamuoyunda farkındalık yaratmak hedeflenmektedir.

Çalışmada birbiri ile ilişkili olan çıktı ve bulgular birbirlerini besleyen dört ayrı yöntem kullanılarak elde edilmiş ve çözümlenmiştir. Öncelikle uluslararası alandaki çalışmalar ile özellikle okulu terk tanımı ve sorunun tanımlanmasındaki yaklaşımlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Mevcut hukuki ve kurumsal çerçeve incelenerek Türkiye’de okulu terk konusunun ele alınışı ve kamu otoritesinin yaklaşımı değerlendirilmiştir. Kapsamlı bir nitel çalışma yürütülmüş, çok sayıda ilgili taraf ile derinlemesine görüşmeler yapılarak nitel bulguların kişisel kanaatlerin ötesinde bulgular haline dönüşmesi sağlanmıştır. Dördüncü yöntem olarak da nicel bulgulara saha araştırması ile ulaşılmıştır. Nitel bulgular saha araştırmasının hazırlığında da kullanılırken nitel ve nicel bulguların birbirini önemli ölçüde desteklediği görülmüştür.

Çalışmanın nitel ve nicel saha araştırmaları 6 ili kapsamaktadır: İstanbul, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Erzurum ve Konya. Bu illerin seçilmesinin temel nedenleri şunlardır:

Yukarıda da belirtildiği gibi, hazırlanan çalışmanın ana çatısı “Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması” projesidir. Araştırmanın

yapıldığı illerden dördü (İstanbul, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa) adı geçen projenin yürütüldüğü illerdir.

Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri ile bu bölgeler içinde özellikle Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin illerinde eğitim alanında cinsiyet eşitsizliği göreceli olarak yüksektir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından alt sıralarda yer alan bu illerde sayısal ve oransal olarak ilköğretimde okulu terkin yüksek olduğu görülmektedir. Bu 3 il aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF tarafından başlatılan “Haydi Kızlar Okula” kampanyasının ilk aşamasında yer alan öncelikli 10 il arasındadır. Bu nedenlerle öncelikle bu 3 il çalışma için seçilmiştir. İstanbul ise, sosyo-ekonomik açıdan çok farklı gelişmişlik seviyelerine sahip ve yoğun göç akışı ile farklı kültürlerde alt grupları barındıran bir metropol olarak çalışmaya dahil edilmiştir. İstanbul bir bakıma kendi içinde Türkiye’nin genelini yansıtan bir resim vermektedir. Erzurum ve Konya illeri de Doğu Anadolu ve Orta Anadolu’daki diğer illere kıyasla okulu terk rakamları daha yüksek olduğu için seçilmiştir.

Çalışma hazırlanırken azami ölçüde katılımcılık sağlanması da hedeflenmiştir. Bu amaçla hazırlık sürecinin çeşitli aşamalarında ara bulgular ve politika önerileri proje yürütücülerinin oluşturduğu akademik kurul ve ilgili diğer üçüncü kişiler ile paylaşılmış ve katkıları alınmıştır. Çalışmanın ana bulguları ve politika önerileri Milli Eğitim Bakanlığı’nın ilgili birimleri ile de paylaşılmış ve onların görüş ve önerileri de alınarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın hazırlanması ve politika önerilerinin geliştirilmesi aşamalarında bazı yaklaşımlar öne çıkarılmıştır. Öncelikle ilköğretimde okulu terk sorununa Türkiye’nin bir sosyal sermaye sorunu olarak yaklaşmıştır. Okulu terk, nedenleri ve sonuçları itibariyle sosyo-ekonomik boyutlara sahiptir. Bu nedenle çözüm önerilerinde de ekonomik ve özellikle sosyal yön öne çıkarılmıştır. Eğitim sistemi içinde geliştirilen politika önerilerinde “okul” a yönelik olarak farklı bir yaklaşım benimsenmiş ve okulların birer “toplum merkezi” olarak geliştirilmesi, kurumsal ve işlevsel kapasitesinin iyileştirilmesi öne çıkarılmıştır. Son olarak da çalışmanın önemli bir işlevinin kamuoyunda ve kamu otoritesinde farkındalık yaratmak olduğu sürekli gözönünde bulundurulmuştur.

Tüm bunlara bağlı olarak çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde okulu terk tanımı; ikinci bölümde Türkiye’deki hukuki ve kurumsal durum; üçüncü bölümde nitel ve nicel saha araştırması ve temel bulguları ile dördüncü ve son bölümde okulu terkin önlenmesine yönelik izleme sistemi ve politika önerileri yer almaktadır.

Çalışmamızın ilgili taraflara faydalı olmasını dileriz.

Saygılarımızla,
İstanbul, Kasım 2006

Fatoş Gökşen
Zeynep Cemalcılar
Can Fuat Gürlesel

YÖNETİCİ ÖZETİ

I) TANIM

Uluslararası alanda okulu terk ile ilgili net, kapsamlı ve karşılaştırılabilir tanımlar olmadığı görülmektedir. Tanım farklılıkları genellikle öğrencinin sistemden ne kadar süreyle ayrı kaldığı, hangi nedenle ayrı kaldığı, hangi yaşlar ve sınıf düzeyinde ayrı kaldığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte uluslararası alanda okulu terk en genel olarak, eğitimin onaylı, resmi bir diploma alınmadan sonlandırılması olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye’de ise mevcut hukuki çerçevede ilköğretim okullarında okulu terk başlığı altında bir tanım bulunmamaktadır. Bunun nedeni Türkiye’de ilköğretimin zorunlu olmasıdır. Okulu terk yasal bir zorunluluğun yerine getirilmemesi anlamına gelmekte ve bu nedenle mevzuat içinde yer almamakta, bunun yerine okula devamsızlık tanımlanmaktadır. Ancak

devamsızlık da okulla ilişğin kesilmesi için yasal bir neden olarak tanımlanmadığından, sürekli devamsız olan öğrenciler bile okulu terk etmiş olarak değerlendirilmemektedir.

Mevcut hukuki çerçeve içinde öğrencilerin hangi hallerde ilköğretim okulları ile ilişkisinin kesileceği de ayrıca belirtilmiştir. Buna göre yasal olarak ilköğretim okulları ile ilişik kesme nedenleri; ölüm, sağlık nedeni ile okula devam edemez raporu alma ve zorunlu eğitim çağı yaşının dışında kalmadır.

Saha araştırma çalışmasında 232 öğretmen ve okul müdürünün okulu terkin tanımı ile ilgili soruya verdikleri 21 ayrı kategorideki cevap da Türkiye’de okulu terke ilişkin ortak ve standart bir tanım olmadığını önemli bir göstergesidir.

II) MEVCUT DURUM

Hukuki çerçeveyi oluşturan ve doğrudan düzenleyici olan iki temel kanun ile iki yönetmelik vardır. Bunlar 1739 sayılı Milli Eğitim Kanunu, 222 sayılı ilköğretim ve Eğitim Kanunu, 2552 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı ilköğretim Kurumları Yönetmeliği ile 2424 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği’dir.

Bu kanun ve yönetmelikler kayıt ve kabul, yeni kayıt, nakil, okul değiştirme, okula devam, okula devamsızlık, derse devamsızlık, devamın izlenmesi, özürlü devamsızlık, izin verme, ilişik kesme ile devamsızlık halinde izlenecek yöntem ve yaptırımları belirlemektedir.

Buna göre mevcut hukuki yapı içinde okula üst üste gelmeyen ve mazereti aile, veli ya da vasisi tarafından 3 gün içinde okula bildirilmeyen, bu nedenle okul yönetimi tarafından bilgilendirilen muhtarlık ve mülki amirliğin gönderdiği tebligatı almasına rağmen 3 gün içinde okula dönmemiş olan öğrenciler okula devamsız sayılmakta ve aile, veli ya da vasisi için para cezası uygulanmaktadır.

Hukuki çerçevenin belirlediği kurumsal çerçeve içinde devamsızlık ile ilgili çeşitli aşamalarda yer alan

tarafklar; öğrencinin velisi, vasisi veya aile başkanı, mülki amirler, ilköğretim müfettişleri ve zabıta teşkilatı, okul yönetimi ve muhtarlardır.

Mevcut sistem içinde okula devamsızlık ve okulu terk ile ilgili bilgi ve istatistik yapısı için ana bilgi kaynağı ilköğretim okullarıdır. ilköğretim okulları, öğrenci sayılarını, yeni kayıt olan, nakil ile ayrılan, kayıt yaptırmaması gerekli olmasına rağmen kayıt yenilemeyen ve yeni kayıt yaptırmayan öğrenci sayılarını ve devamsız, okulu terk etmiş ve okul ile ilişği kesilen öğrenci sayılarını içeren bilgileri derlemekle yükümlüdür. Okul yönetimince oluşturulan bu bilgiler iki kanaldan Milli Eğitim Bakanlığı’na akmaktadır. Okullar her yeni öğretim dönemi başında ve öğretim dönemi içinde her ay sonunda, bağlı oldukları ilçe ve il milli eğitim müdürlüklerine bu bilgileri göndermektedirler. Ayrıca, ilköğretim okullarında İLSİS projesi ile oluşturulan bilgi işlem altyapısı ile bu bilgiler sisteme kaydedilmektedir.

Ancak ne yazık ki, hem hukuki tanımlama hem de istatistikî altyapının yetersizlikleri nedeniyle ilköğretimde okulu terk eden öğrenci sayılarına ilişkin sağlıklı verilere ulaşmak mümkün değildir. Bununla

birlikte yıllar itibariyle ilköğretim okullarında okuyan öğrenci sayılarındaki değişimler okulu terk ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Bir üst sınıflara geçişteki azalmalar, okulu terk eden öğrenci sayıları için önemli bir göstergedir.

Sekiz yıllık zorunlu eğitimin başladığı 1997-1998 ile ilk mezunlarını verdiği 2004-2005 öğretim yılları öğrenci sayıları dikkate alındığında ortaya çıkan tablo şudur:

1997-1998 öğretim yılında birinci sınıfta okuyan toplam öğrenci sayısı 1.360.720 iken bu öğrencilerin mezun oldukları 2004-2005 yılında sekizinci sınıf toplam öğrenci sayısı 1.159.509'dur. Öğrenci sayısındaki azalma toplamda yüzde 14,78, erkek öğrencilerde yüzde 12,77, kız öğrencilerde ise yüzde 17,12'dir. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre (MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2006) sağlık ya da ölüm nedeniyle öğrenim dışı kalmış öğrencilerin sayısı bu yüzdenin küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Zorunlu eğitim yaşının dışında kaldıkları için okulla ilişkisi kesilen öğrenci sayısı ise önemli bir büyüklüktedir. Örneğin, 2001-2002 öğretim yılında toplam 123.306 öğrencinin ilişkisi kesilmiştir. Bunların sadece 7.759'u sağlık ve ölüm nedenleriyle öğrenim dışında kalmışken 115.547'si yaş sınırını aştıkları için ilköğretimlerini tamamlayamamış durumdadırlar. Yıllar itibariyle bakıldığında, okulları ile ilişkisi kesilen öğrencilerin ortalama % 90'ının çağ yaşını aştıkları gerekçesiyle ilköğretim süreci dışında kaldıkları görülecektir.

Elimizde okulu terk etmiş öğrencileri saptayacak bir yasal çerçeve ve buna bağlı veri tabanı olmadığı için yaş sınırını aşma nedeniyle öğrenim dışında kalmış olan öğrencileri okulu terk etmiş olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu noktadan hareketle ve kaba bir hesaplamayla, yukarıda ifade edilen öğrenci kaybı sayılarının ortalama yüzde bir eksiği ile okulu terk oranlarını gösterdiği ifade edilebilir. Buna göre ifade edilen yıllar arasında yaş nedeniyle ilişik kesme sonucunda meydana gelen öğrenci kaybı % 13,50'dir. Üzerinde durulması gereken başka bir önemli nokta, kız öğrencilerde bu oranın daha yüksek olduğudur. Yıllar itibariyle, kızların erkeklere göre % 5-10 arasında daha yüksek bir oranı okulu terk etmektedir. Sınıflar itibariyle bakıldığında

okulu terk durumunun 5. ve 6. sınıflarda yoğunlaştığı görülmektedir. Kız öğrencilerde bu yoğunlaşma erkeklere oranla daha fazladır.

Bu sayılara iller bazında bakıldığında belli paralellikler yanında bazı farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın kapsadığı illerde, yıllar itibariyle öğrenci sayısında çok daha yüksek oranlı azalmalar sözkonusudur. Yine bu illerde kız öğrencilerin okulu terk oranları ve 5. ve 6. sınıftaki yoğunlaşma Türkiye ortalamasının üstündedir.

Özetle, okulu terk ile ilgili kapsamlı bir hukuki ve kurumsal çerçeve olmamasına rağmen ilköğretim okullarımızda okulu terk yaşanmakta, sürmekte ve önemli bir sorun oluşturmaktadır: 1999 - 2005 yılları arasında toplam 436.614 çocuk ilköğretim diplomasına sahip olmadan hayata atılmış durumdadır.

Bu çerçevede mevcut hukuki ve kurumsal yapıyla ilgili olarak şu değerlendirmeler yapılabilir:

- Okulu terke ilişkin standart tanım eksikleri bulunmaktadır.
- 222 sayılı yasanın hükümleri yeterince uygulanmamaktadır.
- Hem okul kayıt sistemleri hem de Türkiye genelinde nüfus sayımı, kaydı ve güncellenmesi sağlıklı değildir. Kayıtlı adres ve ikametgah adreslerinde sıkıntılar yaşanmaktadır; göç ve tersine göç ile yer değiştiren ailelerin çokluğu bunun en temel nedenlerindedir.
- Kayıtlardaki bu sorunlar, okullarda sağlıklı bilgi ve istatistik altyapısı kurulmasını zorlaştırmakta, okullarda etkin bilgi işlem altyapısı ve uygulamaları görülememektedir.
- Okul yönetimi ve müdürlerinin okulu terk ile ilgili yetkileri sınırlıdır. Oysa sorunla mücadelede okul yönetiminin tutumları belirleyici olmaktadır.
- Okulu terkin önlenmesine yönelik olarak okulların kurumsal ve işlevsel kapasitesi sınırlıdır.
- Okulu terk izleme sistemi ve buna bağlı olarak risk grupları belirlenmesi yoktur.

III) SAHA ARAŞTIRMASI VE TEMEL BULGULARI

Bu çalışmada sekiz yıllık zorunlu eğitimi tamamlamadan ölüm ya da sağlık sorunu dışında bir nedenle okuldan ayrılmış ve başka bir eğitim kurumuna devam etmeyen çocuklar okulu terk etmiş olarak tanımlanmış, saha araştırması İstanbul, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Erzurum ve Konya illerinde yapılmış ve iki farklı aşamada nitel ve nicel yöntemler kullanılmıştır.

Okulu terk etmiş çocuklar, çocukları okulu terk etmiş anne-babalar ve ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve yöneticiler ile birebir görüşmeler yapılmış; bu görüşmeler ve çalıştaylar ile 200 kişiden nitel veri toplanmıştır. Nicel çalışmada ise 6 ilde toplam 2356 kişiden veri toplanmıştır (705 okulu terk etmiş çocuk ve annesi, 352 okula devam eden çocuk ve annesi, 241 öğretmen).

Her iki yöntemin verileri birbirinden bağımsız olarak çözümlenmiş ve değerlendirilmiştir. Nitel yöntemler ile öznel düşünce, yorum ve öneriler, nicel yöntem ile nesnel veriler elde edilmiş olmakla birlikte nitel ve nicel verilerin büyük ölçüde birbirini desteklediği görülmektedir.

Bu sonuçlar ise şöyle özetlenebilir:

- Okulu terke yol açan nedenler, eğitim sistemi ve okul koşullarının yanı sıra sosyo-kültürel ve ekonomik koşullardan da kaynaklanmakta, öncelikleri ve ağırlıkları bölgeler itibarıyla farklılıklar göstermektedir. Ayrıca kız ve erkek öğrencilerin okulu terk nedenleri arasında da farklılıklar olduğu gözlenmiştir.
- Okulu terk durumu 5. ve 6. sınıflarda yoğunlaşmaktadır. Bu durum diğer faktörler yanında sekiz yıllık zorunlu eğitimin henüz tam olarak yerleşmediğinin de bir göstergesidir. Araştırmaya katılan çocuklar için okulun terk edildiği sınıf 4,43; terk yaşı ise 11,61'dir. Kız çocukları için bu sayılar 4,32 ve 11,47'ye düşmektedir. Öğretmenlerin gözlemleri de bu bulguyu desteklemektedir. Öğretmenlerin % 24,9'u çocukların okulu en fazla 5. sınıfta, % 34,9'u ise 6. sınıfta terk ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler kız çocuklarının okulu terk açısından daha yüksek bir risk grubu olduğunu belirtmektedirler.

Kısaca kız çocukları daha erken yaşta ve daha erken bir sınıfta okulu terk etmekte ve bu karar daha çok aile baskısı ile alınmaktadır. Kız

çocuklarının % 49'u, erkek çocukların % 73'ü okulu terk kararını kendisi aldığını belirtmiş; annelerin yanıtları da bu saptamayı desteklemiştir. Ancak, çocukların okulu neden bıraktıkları sorusuna verdikleri yanıt, kararı kimin verdiği konusunda şüphe uyandırmaktadır. Çocukların % 30'u çalışmak zorunda olduğu için, % 23'ü de ailesi istemediği için okulu bıraktığını ifade etmiştir.

Buna bir de çocukların % 43,7'sinin ailesine okula gitmek istediğini ve % 36,2'sinin okuldan ayrıldığı için ağladığını söylediği eklendiğinde okulu terk kararının salt çocukların kararı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Öğretmenler de büyük bir oranla (% 71,5) okulu bırakma kararının babalar tarafından verildiğini ifade etmişlerdir.

- Okulu terkin sosyal, kültürel ve ailevi koşullardan kaynaklanan nedenleri incelendiğinde en önemli etkenlerden birinin annenin okuryazarlık durumu olduğu görülmektedir. Okulu terk eden çocukların % 83,5'inin annesi eğitimsizdir. Devam edenlerin ise % 62,2'si okuryazardır. Bu durum kız çocukları için daha da belirleyici olmaktadır. Anne okuryazar ise kız çocukları % 60 oranında okula devam etmekte, eğitimsiz ise % 85 oranında okulu terk etmektedirler.

Babanın eğitim durumu çocukların eğitim durumu üzerinde belirleyici bir etken olmamaktadır. Ancak genel olarak ailenin eğitim düzeyi, çocuklarının eğitiminden doğan beklentiyi etkilemektedir. Buna paralel olarak ailenin çocuğun okul durumuyla ilgilendiği koşullarda da okula devam oranı yükselmektedir.

- Sosyal, kültürel ve ailevi koşullardan kaynaklanan ikinci önemli etken de evde konuşulan dilin Türkçe olup olmadığıdır. Dil sorunu özellikle çocuğun okul başarısını etkileyen faktörlerin başında geldiği için önem taşımaktadır. Doğal olarak bu durum iller bazında büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin Diyarbakır'da okulu terk etmiş olan çocukların % 15'inin evinde Türkçe konuşulurken, Erzurum'da bu oran % 82,7'ye çıkmaktadır. Araştırma kapsamındaki illerin genelinde ise, okulu terk eden çocukların % 48,1'inin evinde Türkçe konuşulduğu saptanmıştır.
- Ekonomik koşullardan kaynaklanan nedenler iki temel başlık altında toplanabilmektedir: Ekonomik yetersizlikler nedeniyle çocukların işte veya evde çalıştırılması ve/veya eğitim harcamalarının

karşılanamaması. Özellikle çocuğun okul dışında bir işte çalışması, ailenin sigorta kapsamında olmaması ve aile içinde kişi başına düşen aylık harcamanın düşük olması çocuğun okulu terk ihtimalini yükseltmektedir.

Ev dışında çalışma zorunluluğu erkek çocukların okulu terk durumunu etkileyen en önemli değişkendir. Okulu terk etmiş erkek çocukların % 51,8'i para getirecek bir işte çalışmaktadır. Kız çocuklarda bu oran %17'dir. Ekonomik zorluklar nedeniyle eğitim harcamalarının karşılanamayacak olması ise kız çocuklarını daha çok etkilemektedir.

- Eğitim sistemi ve okul koşullarından kaynaklanan nedenler çok kapsamlıdır. Çocukların okula aidiyetlerinin yükseldiği ölçüde okula devamın arttığı görülmüştür. Okula aidiyeti etkileyen en önemli değişkenler, çocukların öğretmenleri ile kurdukları ilişkiler ve okuldaki ders dışı faaliyetlerin çekiciliğidir. Bu değişkenlerin kız ve erkek öğrenciler için büyük farklar taşımadığı gözlenmiştir. Okulun fiziksel koşulları ve okuldaki

güvenlik ortamı ise kız çocuklarının okula devamında daha belirleyici olmaktadır.

- Öğretmenlerle yapılan çalışmadan elde edilen etkileyici sonuç, % 60'ının çocukların okula devamlarını sağlamada öğretmen kalitesinin çok önemli olduğunu vurgulamasıdır. Öğretmenlerin maddi ve manevi doyum boyutu, eğitime kaynak ayrılamaması, öğrencinin okulda başarısız olması gibi etkenler de okulu terkin nedenleri olarak üst sıralarda yer almıştır. Öğretmenler açısından eğitim sistemi ile ilgili aksaklıklar okulu terkin temel nedenlerini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte öğretmenler, okulu terk sorununun önüne geçmek için yapılması gerekenler arasında ailelerin bilinç düzeylerinin yükseltilmesini ilk sıraya koymuşlardır. Öğretmenlerin çabalarının desteklenmesi bunu izlemektedir. Öğretmenlerin ön plana çıkardıkları bir başka çözüm ise, toplumsal olarak eğitimden beklentinin artması ve ailelerin eğitim düzeyinin yükseltilmesi için medyanın desteğinin sağlanması olmuştur.

IV) İZLEME SİSTEMİ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Politika önerileri dört ana hedefin gerçekleştirilmesine yöneliktir:

1. Okulu terk konusunda standartların oluşturulması ve istatistik altyapısı ile izleme sisteminin kurulması.
2. Risk gruplarının belirlenmesi ve izlenmesi.
3. Okulların kurumsal ve işlevsel kapasitesinin artırılması. Okulu terkin önlenmesine yönelik politika önerilerinin temelinde ve merkezinde "okul" bulunmaktadır.

Kurumsal kapasitenin arttırılmasına yönelik politika önerileri, fiziksel kapasitenin iyileştirilmesini, okulların ekonomik gücünün arttırılmasını, okul yönetim sisteminin yenilenmesini, öğretmenlerin kapasiteleri ile öğretmenlere sağlanan olanakların genişletilmesini, rehberlik sisteminin etkinleştirilmesini, etkin bir burs sistemi kurulmasını ve mevcut hukuki düzenlemelerin uygulanmasının sağlanmasını içermektedir.

İşlevsel kapasitenin arttırılmasına yönelik politika önerileri ise, öğrencilerin okula aidiyetinin arttırılmasını, okul ile ailelerin yaklaşımının sağlanmasını, annelerin eğitim ve bilinç düzeyinin

yükseltilmesini, öğrencilerin güçlü ve zayıf yanlarının saptanması ve desteklenmesini, Türkçe bilmeyen ve Türkçesi zayıf olan öğrencilere Türkçe öğretilmesini ve aile, veli, vasilerin mevcut hukuki sürece ilişkin bilgilendirilmesini içermektedir.

4. Ekonomik ve sosyal olanakların ve desteklerin genişletilmesi. Ekonomik zorluklar nedeniyle eğitim dışında kalan ya da bu riski taşıyan çocukların ve ailelerinin çeşitli fonlar ve burslarla desteklenmesini, anne - çocuk eğitim programlarının genişletilmesini ve göç ile gelen ailelerin desteklenmesini kapsamaktadır.

Öte yandan izleme sistemi ve politikaların uygulama çerçevesine ilişkin önerilerde kamu hizmetlerinin alımı ile ailelerin çocuklarını okutmalarının ilişkilendirilmesini, ilköğretim diploması zorunluluğunun genişletilmesini, çocukların çalıştırılmasının engellenmesini, ilköğretim çağına olan sokak çocukları ve suçlu çocukların eğitimi ile ilgili yasal çerçevenin netleştirilmesini, ilköğretime alternatif yasadışı kursların kapatılmasını, okulu terk ile ilgili iletişim stratejisi geliştirilmesi ve uygulanmasını, MEB içindeki kurumsal yapıda iş bölümünü ve "Haydi Kızlar Okula" kampanyasının kurumsal bilgilerinden yararlanılmasını kapsamaktadır.

I. BÖLÜM

İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERKİN TANIMI

GİRİŞ

Türkiye’de ve diğer ülkelerde yapılan okulu terk araştırmalarının en önemli sorunlarından biri kapsamlı ve karşılaştırılabilir bir okulu terk tanımının geliştirilememiş olmasıdır. Birçok farklı araştırma okulu terk kavramını tanımlamaya ve terk oranlarını hesaplayabilecek bir yöntem geliştirmeye çalışmaktadır. Okulu terk tanımı ve ölçme yöntemlerinin tutarlı olmaması

karşılaştırmalı araştırmalar yapmayı zorlaştırmakta ve yorum farklılıklarına yol açmaktadır. Tanımlardaki farklılıklar öğrencinin sistemden ne kadar süreyle ayrı kaldığı, hangi nedenle ayrı kaldığı, hangi yaşlar ve sınıf düzeyinde ayrı kaldığı gibi unsurlara dayanmaktadır. Bu durum farklı çalışmaların karşılaştırılmasını güçleştirmesinin yanı sıra tutarlı izleme politikaları geliştirmeyi de sınırlamaktadır.

I.1. ULUSLARARASI ALANDA OKULU TERK TANIMI VE YAKLAŞIMLAR

Okulu terk en genel olarak eğitimin onaylı, resmi bir diploma alınmadan sonlandırılması olarak tanımlanmıştır. Bu tanım kavramı “operasyonel” olarak kullanışlı kılmakla birlikte, eylemin davranışsal karmaşıklığını yansıtmamaktadır. Örneğin Morrow (1999) eğitim sisteminden ayrılması okul tarafından istenilen öğrencilerle, eğitimini tamamlayabilece becerisine sahip olup ancak bırakmayı kendi tercih eden öğrencilerin farklı tablolar çizdiğini ve okulu terk tanımı çerçevesinde ayrıştırılmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bazı çalışmalar ve eğitim sistemleri, öğrenci ancak yasada belirtilmiş bir yaşa geldiğinde ve hala eğitim sistemi içinde değilse okulu terkten bahsetmektedirler. Başka araştırmacılar ise okulu terk için öğrencinin arka arkaya iki hafta izinsiz okuldan uzak kalmasını kistas olarak almışlardır. Ancak bu tanım öğrencinin daha sonraki zamanlarda okula geri dönüp diploma alması durumunda ortaya istatistiksel sorunlar çıkarmaktadır. Uzun süreli devamsızlıklar, kayıt olmama veya hatta durumlarda başka okullara nakil, okulu terk olarak sayılabilmektedir. Diğer bir tartışma eğitim sistemi dışında olmakla birlikte yetişkin eğitimi kurslarına giden öğrencilerin okulu terk etmiş sayılıp sayılmayacağı üzerine yapılmaktadır.

Tanım aşamasında karşımıza aşağıdaki sorular çıkmaktadır.

1. Öğrencinin okulu terk etmiş sayılması için ne kadar süreyle devamsızlık yapmış olması gerekir? İki hafta mı, bir ay mı? Ya da yalnızca sınavlara girmek için okula gelmek devam etme nedeni sayılacak mıdır?
2. Bilişsel kapasite yetersizliği nedeniyle eğitime devam edemeyenler okulu terk etmiş sayılmalı mıdır?
3. Örgün eğitim sistemi dışında (sekiz yıllık ilköğretimi tamamlamadan) yetişkin eğitimi kurslarına devam edenler okulu terk etmiş sayılmalı mıdır?
4. Başka bir ülkede eğitimine devam eden öğrenciler okulu terk etmiş sayılacak mıdır?

Bu gibi sorular, hem içerik hem de sayısal anlamda tutarlı bir tanım geliştirebilmeyi güçleştiren durumları ifade etmektedir.

Okulu terk Cullen tarafından (2000) yasal okuldan ayrılma yaşından önce ve/veya sınırlı ve gerekli formal nitelikleri edinmeden okuldan ayrılma olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımı niteliklerin yetersizliğinden kaynaklanan olumsuz sosyo-ekonomik sonuçları çerçevesinde daha geniş bir düzlemde ele almak gerekir. Okulu erken terk eden çocuklar bireysel ve sosyal gelişim anlamında ve işgücü piyasasında daha fazla yoksulluk ve toplumsal dışlanma riski taşımaktadırlar. Diğer bir tanım okulu terki, eğitim ve öğrenime devam edebilme ve

işgücü piyasasına girebilme gerekliliklerini yerine getirememesi olarak sunmaktadır (Kaufman, Alt, and Chapman, 2004). Bu tanımlara bakıldığında okulu terkin hem bireyin hem de ülkenin sosyal yaşamına olumsuz etkisi tartışılmaz. Okulu terk eden bireyler aynı yaşta olan ve eğitime devam etmiş bireylere göre çok daha fazla sosyal risk altındadırlar (Eckstein and Wolpin, 1999; Finn 1989). Okulu terki azaltacak ve okullulaşma düzeyini arttıracak etkin politikaların geliştirilmesi ancak okulu terke yol açan faktörlerin belirlenmesi ile mümkün olur.

Öğrenciler çok farklı neden ve şekillerde eğitim sisteminin dışında kalmaktadır. Okulu terki tanımlarken, öncelikle okul seviyesinin (zorunlu, temel eğitim, ilköğretim birinci veya ikinci seviyesi, ortaöğretim, yüksek öğretim) ve okulu terkin çeşidinin (okula hiç başlamama, kısıtlı bir süre için okula devam etmemesi, mezun olmadan eğitim sisteminin dışına çıkma) açıkça belirlenmesi gerekir (Jonasson and Blöndel, 2005).

Bu anlamda, okulu terk kavramını karşılaştırmalı çalışmalar açısından güçleştirenin, aşağıda sayılan bir

çok kıstasın farklı şekillerde bir araya gelmesi olduğu söylenebilir:

- Zorunlu ilköğretim aşamasının tamamlanmaması ve ileri eğitime devam edilememesi;
- Gerekli niteliklerin oluşmaması veya diploma alınmaması;
- Yaş sınırına ulaşmadan eğitim sisteminin dışına çıkılması;
- İleri eğitime devam edilebilmesi için gereken niteliklerin ve/veya belgelerin alınmaması;
- İş gücüne katılım için gereken nitelikleri elde etmeden sistemin dışına çıkılması.

Bu kriterler okulu terk tanımı için kullanışlı bir başlangıç noktası sağlamakla birlikte toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal konumuyla örtüşen daha duyarlı ölçümler için yetersiz kalabilmektedir. Her ne kadar “evrensel” bir tanım, karşılaştırmalı çalışmalar için bir zorunluluk ise de ülkelerin kendilerine özgü gereksinimleri, kültürel yapıları, tarihleri ya da eğitim sistemleri farklı tanımları ve ölçümleri gerekli kılmaktadır.

1.2 TÜRKİYE’DE İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK TANIMI

Türkiye’deki mevcut hukuki çerçevede ilköğretim okullarında okulu terk başlığı altında bir tanım bulunmamaktadır. Bunun doğal nedeni de Türkiye’de ilköğretimin zorunlu olmasıdır. Okulu terk bu çerçevede yasal bir zorunluluğun yerine getirilmemesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle okulu terk hukuki mevzuat içinde tanımlanamamaktadır.

Bununla birlikte hukuki mevzuat içinde okulu terk yerine okula devamsızlık tanımlanmaktadır. İlgili hukuki düzenlemelerde, süre belirtilmeksizin üst üste okula gelmeyen ve gelmeme mazereti aile-veli ya da vasisi tarafından üç gün içinde okula bildirilmeyen; bu nedenle mülki amirlerin tebligatına uğrayan, buna rağmen okula gönderilmeyen öğrenciler sürekli devamsız sayılmaktadır.

Mevcut hukuki çerçeve içinde devamsızlık haline rağmen kayıtlı öğrencinin ilköğretim okullundaki kaydı ilköğretim çağı olan 14 yaş bitene kadar korunmakta ve ancak bu yaşın dolması halinde ilköğretim okul kaydı silinerek öğrencinin ilişkisi kesilmektedir.

Mevcut hukuki çerçeve içinde öğrencilerin hangi hallerde ilköğretim okulları ile ilişkisinin kesileceği ayrıca belirtilmiştir. Öğrencilerin okul ile ilişkisi sadece bu yasal dayanaklara bağlı olarak kesilmekte ve MEB

de sadece bu öğrencilerin istatistiklerini tutmaktadır. Buna göre yasal olarak ilköğretim okulları ile ilişkisi kesilen öğrenciler; ölüm, sağlık nedeni ile zorunlu eğitim çağı süresince okula devam edemez raporlu alanlar, zorunlu eğitim çağını bitirenler ve diğerleridir.

Hukuki mevzuat ve uygulamalar çerçevesinde Türkiye’de ilköğretim okullarında okulu terk etmiş bir öğrenciyi tanımlayan unsurlar aşağıdadır:

1. Sekiz yıllık bir ilköğretim okuluna kayıt yaptırmış olması;
2. 14 yaşın altında olması;
3. İzinsiz ve mazeretsiz sürekli devamsız olması;
4. Bu süre içinde bir başka okula kayıt ve devam ediyor olmaması;
5. Bir sonraki dönem tekrar kayıt olmaması;
6. Okuldan raporlu veya izinli olmaması;
7. Ülke dışına çıkmamış olması.

İlköğretim okullarında okulu terk konusu öncelikle yasal ve ortak bir tanımı olmaması nedeniyle daha da önem taşımaktadır. Okulu terk tanımının olmaması, bu konunun izlenmesini, boyutunun belirlenmesini ve sorunun çözümü için öneriler geliştirilmesini sınırlandırmakta ve engellemektedir.

II.BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK İLE İLGİLİ MEVCUT DURUMUN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

GİRİŞ

İlköğretim okullarında okulu terkin izlenmesi ve önlenmesine yönelik politikalar geliştirilmesi ve bu amaçla bir saha araştırma çalışması yapılması öncesinde Türkiye’de ilköğretim okullarında okulu terk ile ilgili mevcut duruma ilişkin tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmaya konu olan ilköğretim okullarında “okulu terk”, Türkiye’deki mevcut hukuki ve kurumsal çerçeve içinde “okula devamsızlık” olarak tanımlanmakta olup, çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde iki terim de aynı anlamı ifade edecek şekilde kullanılmaktadır.

İlköğretim okullarında okulu terk konusu Türkiye’nin genel eğitim stratejileri ve politikaları içinde önemli bir konu olarak yeni yer almaya başlamıştır. Nitekim bu konu Türkiye’nin orta-uzun vadeli strateji belgelerinde ve AB yıllık Türkiye ilerleme raporlarında yerini bulmaktadır:

- Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan ve resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 9.Beş Yıllık Kalkınma Planı ana belgesinde Eğitim Stratejileri ve Hedefleri Başlığı altında 2007-2013 dönemi içinde ilköğretim

okullarında okulu terk oranlarının azaltılması hedefi konulmuştur.

- Avrupa Birliği’nin hazırladığı ve Türkiye’nin yükümlülükleri ile uygulamalarının değerlendirildiği 2004 ve 2005 yılı ilerleme raporlarında eğitim başlığı altında ilköğretim kurumlarında okulu terkin yüksek olduğu vurgulanmakta ve azaltılması ile AB oranlarına yakınlaştırılması talebi yer almaktadır (DPT, 2005; 2006).

Bu çalışmada, eğitim stratejileri ve politikaları içinde yer almaya başlayan ilköğretim okullarında okulu terk konusu ile ilgili mevcut durum tespiti ve değerlendirilmesi iki ana başlık altında yapılmıştır. Öncelikle Türkiye’de mevcut durumun tespiti için güncel hukuki ve kurumsal çerçeve incelenmiştir. Ardından, okulu terkin kurumsal çerçevesi ile bilgi ve istatistik altyapısı değerlendirilmiş ve mevcut sorun ve kısıtlar tespit edilmiştir. İlköğretim okullarında okulu terk ile ilgili sayısal veriler zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarıldığı 1997-1998 eğitim döneminden itibaren incelenmiştir. Ancak bu konuda önemli kısıtlar olduğu ileride daha ayrıntılı olarak paylaşılacaktır.

II.1. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK İLE İLGİLİ MEVCUT HUKUKİ VE KURUMSAL ÇERÇEVE

Okulu terk ile ilgili mevcut hukuki çerçevenin, ilgili yasaların, yayınlanmış olan Bakanlık genelgelerinin incelenmesi ve hukuki çerçeve ile oluşturulan mevcut kurumsal yapının değerlendirilmesi dışında; Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri, okul yönetimleri ve öğretmenler ile görüşmeler yapılarak; ayrıca Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi

kapsamında çalışmanın yapıldığı illerde kurulmuş olan sivil izleme gruplarının değerlendirmeleri de gözönünde bulundurularak aşağıdaki tespitlere ulaşılmıştır. Konuyla ilgili değerlendirmeler sırasında, okulu terk ile ilişkili diğer konulardaki belge, araştırma ve çalışmalardan ve Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili diğer kurumların okulu terke ilişkin sayısal verilerinden de yararlanılmıştır.

II.1.1 Okulu Terk ile İlgili Mevcut Hukuki Çerçeve

İlköğretim okullarında okulu terk konusu ile ilgili hukuki çerçeveyi oluşturan ve doğrudan düzenleyici olan iki temel yasa ile iki yönetmelik bulunmaktadır. Bunlar;

- 1- 1739 sayılı Milli Eğitim Yasası
- 2- 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası
- 3- 2552 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği
- 4- 2424 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği'dir.

Bu yasa ve yönetmeliklerin okulu terk ile ilgili temel düzenlemeleri aşağıda sunulmaktadır.

1- Milli Eğitim Temel Yasası

Milli Eğitim Temel Yasası, Türk milli eğitim sisteminin yapısına ilişkin genel hükümleri düzenlemektedir. Buna göre Türk milli eğitim sistemi örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim içinde yer alan ilköğretim 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğrenimini kapsamaktadır. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur.

2- İlköğretim ve Eğitim Yasası

İlköğretim ve Eğitim Yasası okulu terk ile ilgili olarak, ilköğretim okullarında kayıt ve kabul, okula devam,

okula devamsızlık ile devamsızlık halinde izlenecek yöntem ve yaptırımları belirlemektedir.

3- Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği okulu terk ile ilgili olarak ilköğretim okullarında kayıt, kabul ve devam, okul tespitinin planlanması, yeni kayıt, okul değiştirme, nakil, yatılı ilköğretim bölge okulu ile pansiyonlu ilköğretim okuluna öğrenci kaydı, öğrenci dosyası, veli zorunluluğu, devam zorunluluğu, derse devamsızlık, devamın izlenmesi, özürlü devamsızlık, izin verme, okula geç gelme, ilişik kesme, öğrenim belgesi, nakil belgesi, öğrenci belgesi ve diplomaların hazırlanması konularını düzenlemektedir.

4- Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği

Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği okulu terk ile ilgili olarak il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinin görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Yönetmelikle öğrencilerin okullara dağılımını sağlamak, istatistiksel verileri toplamak, öğrencileri izlemek ve değerlendirmek, mecburi öğrenim çağındaki çocukların okula devamlarını sağlamak ve takip etmek konuları düzenlenmektedir.

II.1.2 Okulu Terk ile İlgili Mevcut Kurumsal Çerçeve

Okula devamsızlık ve okulu terk ile ilgili kurumsal yapıyı, aşamalarını ve taraflarını yukarıda sunulan hukuki çerçeve belirlemektedir.

Buna göre okula devamsızlık ve okulu terk ile ilgili kurumsal taraflar aşağıda sunulmaktadır. Kurumsal tarafların çeşitli aşamalarda çeşitli görev ve sorumlulukları ortaya çıkmaktadır. Aşağıda bu aşamalara bağlı kalınarak kurumsal taraflar ve her aşamadaki görev ve sorumlulukları sunulmaktadır.

1- Öğrenci Velisi veya Vasisi veya Aile Başkanı

Çocuğun mecburi ilköğretim kurumlarına düzenli devamını sağlamakla ve özrü yüzünden okula gidemeyen çocuğun devamının en geç üç gün içinde okul idaresine bildirmekle yükümlüdür.

2- Mülki Amirler, İlköğretim Müfettişleri ve Zabıta Teşkilatı

İlköğretim çağındaki çocukların mecburi ilköğretim kurumlarına devamlarını sağlamakla, veli veya vasi veya aile başkanlarına ve okul idarelerine yardımla ve her türlü tedbiri almakla görevlidir.

3- Okul Yönetimi ve İlköğretim Müfettişleri

Okula devam etmeyen öğrencilerin devamsızlık sebeplerini araştırmakla ve devama engel olan maddi ve manevi sebeplerin giderilmesine çalışmakla yükümlüdürler. Bu sebeplerin giderilmesi mümkün olmadığı takdirde okul yönetimi ve ilköğretim müfettişleri durumu köylerde muhtara, diğer yerlerde mülki amirlere bildirmekle yükümlüdürler. Bu makamlarda gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

Okul idaresinin bu görevleri devamsız öğrenciler hakkındaki kovuşturmanın her safhasında devam etmektedir.

4- Muhtarlar

Her öğretim dönemi öncesinde okul çağı içinde bulunan çocukların bir listesini en geç öğretim döneminin başlaması okul yönetiminin yukarıdaki gibi bir durumu bildirmesi ardından en geç üç gün içinde durumun veli veya vasi veya aile başkanlarına tebliğini sağlarlar.

Yapılan tebliğde okulca kabul edilecek geçerli sebepler dışında çocuğun okula gönderilmemesi halinde idari para cezası ile cezalandırılacağı bildirilir.

5- Okul Yönetimi

Muhtarlıkça ve mülki amirce yapılan tebliğe rağmen, çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasi veya aile başkanlarına okul yönetimince tespit edilen çocuğun okula devam etmediği her gün için 10 YTL idari para cezası verilmektedir. Bu para cezasına rağmen çocuğunu okula göndermeyen veya göndermeme sebeplerini okul yönetimine bildirmeyen veli veya vasi veya aile başkanına 300 YTL idari para cezası kesilmektedir.

6- Mülki Amir

Mülki amirlik para cezasına ilişkin kararın üç gün içinde ilgililere tebliğ edilmesini sağlar. Kararın bir örneği öğrencinin veli veya vasi veya aile başkanına, bir örneği ilgili eğitim müdürlüğüne, bir örneği de gereği yapılmak üzere mahalli özel idareye gönderilmektedir.

II.1.3 Okula Devamsızlık Ve Okulu Terk ile İlgili Bilgi Ve İstatistik Altyapısı

Okula devamsızlık ve okulu terk ile ilgili ana bilgi kaynağı ilköğretim okullarıdır. İlköğretim okullarında okul yönetimleri okullarına ilişkin istatistiksel bilgileri sürekli ve düzenli olarak oluşturmakla yükümlüdür. Okullarda öğrenim gören öğrenci sayıları, devamsız öğrenci sayıları ve okulu terk etmiş olan öğrenci

sayılarının istatistiksel bilgiler içinde tutulması zorunludur.

İlköğretim okullarında okul yönetimlerince oluşturulan bilgiler iki kanaldan Milli Eğitim Bakanlığı teşkilatı ve örgütlerine akmakta ve bu konudaki nihai bilgiler Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme

Başkanlığı İstatistik Dairesi'nde toplanmakta, düzenlenmekte ve kamu karar alıcılarının kullanımına ve kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır.

1- İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine Gönderilen Bilgi ve İstatistikler

İlköğretim okullarında okul yönetimleri her yıl yeni öğretim dönemi başında eylül ayında ve öğretim dönemi içinde her ay sonunda bağlı oldukları ilçe milli eğitim müdürlüklerine okullarına ilişkin düzenli bilgi ve istatistik hazırlamak ve göndermek ile yükümlüdür.

Gönderilen bilgi ve istatistikler içinde yeni öğretim dönemi başında Eylül ayı itibari ile öğrenci sayıları, yeni kayıt olanlar, nakil ile ayrılanlar ve kayıt yaptırmaması gerekli olmasına rağmen kayıt yenilemeyen ve yeni kayıt yaptırmayan öğrenci sayılarının bilgileri ilçe milli eğitim müdürlüklerine iletilmektedir.

Öğretim dönemi içinde yine her ay sonu itibari ile bilgi ve istatistikler içinde öğrenci sayıları, nakil ile yeni gelen öğrenci sayısı, nakil ile ayrılan öğrenci sayıları ile devamsız olan ve okulu terk eden öğrenci sayıları bildirilmektedir. Aynı dönemde okula devamsız olan veya hiç kayıt yaptırmamış olanlardan kayıt yenileyenler ile okula geri dönerek yeni kayıt yaptıranların bilgi ve istatistikleri de sunulmaktadır.

Bu bilgiler her ay için aylık gelişmeler ve ay sonu itibari ile stok bilgiler olarak düzenlenmektedir. İlçe milli eğitim müdürlükleri kendilerine bağlı ilköğretim okullarından düzenli olarak gelen bu bilgileri yeniden düzenleyerek ve toplulaştırarak il milli eğitim müdürlüklerine göndermektedir. İl milli eğitim müdürlükleri de farklı ilçe milli eğitim müdürlüklerinden gelen bilgileri birleştirerek Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı'na iletmektedir.

Strateji Geliştirme Başkanlığı İstatistik Dairesi düzenli olarak gelen bu bilgileri toplamakta ve Türkiye geneli için bilgi ve istatistikler oluşturmaktadır.

2- Bilgi İşlem Altyapısı (İLSİS) İle Gönderilen Bilgi ve İstatistikler

İlköğretim okullarının oluşturdukları bilgi ve istatistikleri gönderdikleri ikinci kanal ilköğretim okullarında İLSİS projesi ile oluşturulan bilgi işlem altyapısıdır. İLSİS projesi Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tüm okulların, ilçe ve il milli eğitim müdürlükleri ile Bakanlığın merkez teşkilatı arasında bilgisayar ve internet – intranet temelli iletişimin sağlanması ve tüm işlerin bilgi teknolojileri aracılığı ile yürütülmesini hedefleyen bir yönetim bilgi sistemi kurulması projesidir. 1987 yılında başlayan proje önemli ölçüde tamamlanmış ve uygulamaya geçilmiştir.

Bu bilgi yönetim sistemi içinde ilköğretim okulları personel (özlük, atama, inceleme, soruşturma, teftiş), kurumlar (özel kurumlar, devlet kurumaları), arşiv – evrak, istatistik, norm işlemleri, öğrenci devam – devamsızlık, kitap seçimi ve yönetim ana modülleri ile işlemlerini bilgisayar ortamında gerçekleştirebilmektedir. Bunlara ilişkin tüm bilgi, veri ve istatistikler ilçe ve il milli eğitim müdürlükleri ile merkez teşkilatına anında (online) ulaştırılmakta ve paylaşılmaktadır. Merkez ve taşra teşkilatı ilköğretim kurumlarının oluşturduğu bilgi ve istatistikleri kullanarak gelen ve giden evrak takibini, kurum bilgileri takibini, kurumla ilgili istatistikleri, kurumda çalışan personel ile ilgili bilgileri, kuruma ait norm bilgileri ve kurumlarda okutulan kitapları takip edebilmektedir. Bu yönetim bilgi sistemi ile ilköğretim kurumları öğrenci bilgilerini, okula devam, devamsızlık bilgilerini ve okulu terk bilgilerini sisteme düzenli olarak girmekte, bilgi ve istatistik altyapısı oluşturulmaktadır.

II.1.4. Mevcut Hukuki Ve Kurumsal Çerçeve İçin Değerlendirme

Kapsamlı bir hukuki ve kurumsal çerçeve mevcut olmasına rağmen ilköğretim okullarında okulu terk sürmekte ve önemli bir sorun oluşturmaktadır. Aşağıda mevcut hukuki ve kurumsal yapının sorunları ve kısıtları ile ilgili değerlendirmeler sunulmaktadır.

• 222 Sayılı Yasa Uygulan(a)mamaktadır

222 sayılı Yasada okula devamsızlık gösteren çocuğun veli, vasi veya aile başkanı ile ilgili öngörülen idari cezalar uygulan(a)mamaktadır. Süreç genellikle, okul

yönetimi, ilçe ve il eğitim müdürlükleri, muhtar veya mülki amirliklerden herhangi birinde kesilmekte ve 222 sayılı yasada belirtilen ve cezai müeyyide gerektiren suçlar cezasız kalabilmektedir. Cezalar verilse bile uygulaması geciktirilmekte veya askıya alınabilmektedir.

Veli, vasi veya aile başkanı sıfatını taşıyan kişiler de cezai müeyyidelerin uygulanmasındaki aksaklıkları bildiği için 222 sayılı Yasanın yaptırım gücü zayıflamakta ve hatta ortadan kalkmaktadır.

222 sayılı Yasa uygulamasında önemli bir sorun da siyasi tercihler ve kararlardır. Okula devamsızlık ile ilgili olarak 222 sayılı Yasada öngörülen işlemlerin ve yaptırımların uygulamasının her aşamasında siyasi tercihler nedeni ile baskılar, telkinler ve ertelemeler yaşanabilmektedir.

• Okul Yönetimi ve Okul Müdürünün Sınırlı Yetkileri

Okul yönetimi ve okul müdürünün devamsız öğrenciler ve veli, vasi veya aile başkanları ile ilgili doğrudan bir yaptırım yetkileri bulunmamaktadır. Bu nedenle çocuğu okulda tutma konusunda etkili olamamaktadırlar. Okul yönetimi ve okul müdürü 222 sayılı Yasada sadece öğrencinin velisi, vasisi veya aile başkanı ile ilgili yaptırımların uygulanması için gerekli mercilere başvurmakla sorumludurlar ve tüm yaptırımlar okul yönetimi ve okul müdürü dışındaki kurumların yetkisinde bulunmaktadır.

Okul yönetimi ve okul müdürleri çocuğu okula kendi yetkileri ile getiremediği gibi 222 sayılı Yasa gereği başlattığı işlemler nedeni ile ailenin, çocuğu çalıştıran işverenin veya ilgili üçüncü kişilerin çoğu zaman siyasi ağırlık taşıyan baskıları ile de karşılaşabilmektedirler.

• Okul Kayıt Sisteminin Esnekliği

Okula kayıt yaptıran bir öğrenci sürekli devamsızlık yapmasına rağmen 14 yaşını bitirene kadar sistem içinde kayıtlı tutulmaktadır. Okula kayıt yaptırmayı ardından öğrenci, rapor hakkı dahil yasal tüm haklarını kullanarak okula gelmeyebilmekte, okul yönetiminin esnek olması ile yasal süresini doldursa bile okula gelmemeyi sürdürebilmektedir. Böyle bir öğrenci kayıt yaptırmış olduğu için sistemin içinde yer almakta, ancak okulla ve eğitimle ilgisi bulunmamaktadır. Çocukları okulda tutmayı ve eğitimlerini tamamlamalarını sağlamak amacıyla koyulan kaydın çağ yaşı sona erinceye kadar silinmemesi kuralı, bazı durumlarda çocukları ve ailelerini aksi yönde teşvik edebilmektedir.

Yine 222 sayılı Yasa gereği, öğrenci üst üste mazeretsiz gelmediği takdirde -ki burada gün sayısının belirtilmemiş olması ayrı bir sorun yaratmaktadır- okul yönetimi devamsızlık işlemine başlamakta, ancak öğrenci izleyen günlerde okula 1 gün bile gelse işlemler durmakta, ceza ortadan kalkmaktadır. Bu süreçten çoğunlukla aile de bilgi sahibi olmaktadır.

• Nüfus Sayımı, Kaydı ve Güncellemesinin Sağlıklı Olmaması

Okulun eğitim haritası içinde yer alan ve ilköğretim çağında olan çocuklar ve bunların ailelerine ilişkin

nüfus kayıtları ve güncellemesi sağlıklı değildir. Nüfus sayımı dönemlerinde ikamet edilen yerlerden genellikle kırsal alana, köylere gidilmesi ve orada sayılarak kayıt olunması nüfus bilgilerini sağlıklı kılmaktadır. Okul çağı nüfus, okullulaşma, okula kayıt ve devam istatistikleri tutarlı olmamaktadır. Nüfusa kayıt olmayanlar ya da nüfusa kayıtlı olup ikametgah kaydı çıkarılmamış olanlar bulunmaktadır. T.C. kimliği olmayan ve okul çağına gelen çocuklar nüfus bilgilerinde ve istatistiklerinde görülmemektedir.

• Kayıtlı Adres ve İkametgah Adreslerinde Yaşanan Sıkıntılar

Öğrencinin okul yönetiminde görülen kayıtlı adresi (ikametgah adresi) ile ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Aileler çeşitli nedenlerle hareketlidir ve taşınarak adres değişiklikleri olmaktadır. Yeni adresler bildirilmediği ve yeni ikametgahlar alınmadığı için okuldan ayrılan / terk eden öğrencinin takibi yapılamamakta, bu öğrencinin izi kaybolmaktadır. Beyana bağlı olarak ailenin verdiği ikametgah adresleri doğru çıkmayabilmektedir.

Göç ya da taşınma dolayısıyla, öğrencinin okuldan ve muhtarlıktan nakili alınmıyor ve yeni gidilen yerde okula kaydı ve muhtarlığa ikametgah kaydı yaptırılmıyor ise, öğrencinin izi kaybolmakta, aile ve çocuk bulunamamaktadır. Yeni okul eski okuldan nakil istemeden yeni kayıt yaptırmıyor ise bu kez çocuk sistem içinde kalmakta ancak ayrılan okulda çocuk sürekli devamsız olarak gözükmemektedir.

• T.C. Nüfus Kağıdı Olmaksızın Kayıt Yapılması

Öğrenciler sadece ikametgah adreslerinin bildirilmesi ve nüfus kağıtlarının olmamasına rağmen ilköğretim kurumlarına kayıt olabilmektedir. Nüfus kaydı olmaksızın kayıt yaptıran öğrencinin devamsızlığı ve adresinde bulunmaması halinde nüfus ve kimlik bilgilerine dayalı olarak öğrencinin izlenmesi olanaksız hale gelmektedir.

• Okullarda Sağlıklı Bilgi ve İstatistik Altyapısı Olmaması

İlköğretim kurumlarında okul yönetimleri okula ilişkin istatistik bilgileri her yıl eylül ayında ve eğitim döneminde her ay sonunda ilçe milli eğitim müdürlüklerine göndermekle yükümlüdür. Bu amaçla İLSİS projesi ile oluşturulan bilgi işlem altyapısına rağmen, bilgi ve istatistiklerin hazırlanması ve paylaşılması konusunda okullardaki yetersizlikler nedeni ile sıkıntılar yaşanmakta,

bilgiler düzenli ve tam olarak ilçe milli eğitim müdürlüklerine gönderilmemektedir. Bilgi işlem altyapısını kullanacak ve güncelleyecek öğretmen ve teknik elemanların olmaması, teknik arızaların yaşanması ve giderilmesinin zaman alması, bilgisayar

kullanma alışkanlığının olmaması, yeterli zaman ayrılmaması gibi sorunlar nedeni ile İLSİS projesinde potansiyel etkinliğe ulaşamamaktadır. Bu nedenle okula devamsızlık ve okulu terkler ile ilgili sağlıklı bilgi üretimi ve bilgi akışı olmamaktadır.

II.1.5 Okulu Terk Konusunda Okulların Mevcut Konumu ile İlgili Değerlendirme

İlköğretim okullarında okulu terk konusunda en önemli kurumsal yapı okullardır. Bu aşamada okulu terk konusunda ilköğretim okullarının mevcut konumu ile ilgili değerlendirmede bulunmak önem taşımaktadır.

• Okulu Terk İlişkin Standart Tanım Eksiklikleri Bulunmaktadır

Okullar içinde okulu terk ile ilgili en öncelikli ve önemli konu okulu terk ile ilgili olarak tanım ve standartların olmamasıdır. Kurumsal olarak okullar ve okul yönetimleri okulu terki farklı şekillerde algılamakta ve yorumlamaktadır. Bu nedenle Türkiye genelinde okulu terk ile ilgili okullarda farklı yaklaşımlar ve uygulamalar ile karşılaşmaktadır.

• Okulu Terk İçin Oluşturulmuş Risk Grupları ve İzleme Sistemleri Bulunmamaktadır

Mevcut hukuki ve kurumsal çerçevede okullara, öğrencinin devamsızlığı halinde etkin görev ve sorumluluk yüklenmemektedir. Bu yüzden okullar da, bu konuya yönelik özel çalışmalar yapmamakta, örneğin okulu terk potansiyeli olan çocukları hedef alan risk grupları oluşturmamaktadırlar. Okullarda farklı risk gruplarına yönelik çalışmalar yapıldığı halde, okulu terk konusu özelinde belirlenmiş risk grupları bulunmamaktadır.

Okulu terk etme riski taşıyan öğrencilerin belirlenmemiş olduğu için, bu öğrencilerin okulu terklerini önlemek amacıyla okulu terk izleme sistemleri de kurulmamaktadır. Okullar, okulu terk ile ilgili olarak öğrencinin sürekli devamsızlığı sonrasında mevcut hukuki çerçevenin düzenlediği görevleri yerine getirmekte, hiçbir şekilde önleyici tedbirler almamaktadırlar.

• Okulu Terkin Önlenmesine Yönelik Okul ve Okul Yönetimleri İçin Yeterli Görev, Yetki ve Sorumluluk Bulunmamaktadır

Okulu terkin önlenmesi konusunda mevcut hukuki ve kurumsal çerçevede içinde okullara verilen görev, yetki ve sorumluluklar sınırlıdır. Sadece hukuki ve idari alanda sürekli devamsızlık fiilinin oluşması ardından okulların görev ve sorumlulukları başlamaktadır. Öğrencilerin okulu terkinin önceden önlenmesine yönelik olarak okullara verilmiş olan görev, yetki ve sorumluluklar bulunmamaktadır.

• Okulu Terkin Önlenmesine Yönelik Okulların Kurumsal Kapasitesi Sınırlıdır

Okulların öğrencilerin okulu terkinin önceden önlenmesine yönelik kurumsal kapasiteleri sınırlıdır. Bunun temel nedeni okullara mevcut hukuki yapı içinde bu konuda bir görevlendirme verilmemiş olmasıdır. Rehberlik merkezleri ve rehberlik öğretmenleri dışında okullar içinde okulu terk ile doğrudan veya dolaylı ilişkili olan kurumsal birimler de bulunmamaktadır.

• Okul İle Çevresinin Okulu Terk Konusunda İletişimi ve İlişkileri Sınırlıdır

Okulların, eğitim haritaları içinde yer alan çevresi ile okulu terk konusundaki iletişimi ve ilişkileri sınırlıdır. Bu sınırlılık, karşılıklı olarak iki taraftan da kaynaklanmaktadır. Okullar için, mevcut yapı içinde, okulu terk henüz sınırlı önceliğe/öneme sahip bir konudur; okul çevresinin de okulu terkin önemi/boyutu ile ilgili farkındalığı henüz yetersizdir.

II.2. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERK SAYILARI

Türkiye’de ilköğretim okullarında okulu terk sayılarına ilişkin sağlıklı veriler bulunmamaktadır. Bunun çeşitli ve önemli nedenleri bulunmaktadır.

Öncelikle mevcut hukuki çerçeve içinde ilköğretimde sekiz yıllık eğitim zorunludur ve “okulu terk” yasal olarak bir suç oluşturmaktadır. Bu nedenle okulu terk başlığı altında veri ve istatistik oluşturulması hukuki çerçevenin doğasına aykırıdır. Ancak buna rağmen okulu terkler fiilen oluşmaktadır. Mevcut hukuki çerçeve içinde bu fiiller sürekli devamsız olarak takip edilmektedir. Ancak bu konuda ortak bir tanım olmaması nedeniyle sağlıklı bir bilgi oluşturulamamaktadır. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi istatistik altyapılarının henüz tam ve etkin şekilde kullanılamaması da okulu terk konusunda sağlıklı bilgilerin oluşmasını engellemektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı okulu terk ile ilgili sayısal bilgileri ilköğretim okullarında yıllara göre ilişkisi kesilen öğrenci sayıları şeklinde tutmaktadır. Bu bilgiler yasada gösterilen nedenlerle ilişkisi kesilen öğrenci sayılarının içermektedir. Bunlar zorunlu öğrenim çağı süresince okula devam edemez raporu alanlar, zorunlu öğrenim çağını bitirenler, ölümler ve diğer nedenlerle ilişkisi kesilenleri kapsamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın bu kapsamdaki verileri Tablo 1’de sunulmaktadır.

Yıllar itibari ile ilköğretim okullarında okuyan öğrenci sayılarındaki gelişmeler okulu terk ile ilgili olarak önemli bilgiler sunmakta, bir üst sınıflara geçişteki değişim ve özellikle azalmalar okulu terk eden öğrenci sayıları için önemli bir gösterge olmaktadır. Bu çerçevede Şekil 1-6’da, Türkiye geneli ve araştırmaya konu olan illerdeki öğrenci sayıları sekiz yıllık zorunlu

eğitiminin başladığı 1997-1998 yılından itibaren her yıl ve her sınıf için kız-erkek ayrımı ile sunulmaktadır.

1997-1998 yılında birinci sınıfta okuyan toplam öğrenci sayısı 1.360.720 iken bu öğrencilerin mezun oldukları 2004-2005 yılında sekizinci sınıfta okuyan öğrenci sayısı 1.159.509’dur. **Öğrenci kaybı toplamda yüzde 14.78, erkek öğrencilerde yüzde 12.77, kız öğrencilerde ise yüzde 17.12’dir.**

1998-1999 yılında birinci sınıftaki toplam öğrenci sayısı ise 1.351.332’dir. Bunların 721.447’si erkek, 635.185’i kız öğrencidir. 2005-2006 yılında sekizinci sınıfta okuyan öğrenci sayısı ise 1.144.005’dir. Bunların 619.004’ü erkek, 524.941’i kız öğrencidir. Buna göre öğrenci kaybı toplamda yüzde 18.1, erkek öğrencilerde yüzde 16.54, kız öğrencilerde ise yüzde 21’dir.

Yıllar itibari ile üst sınıflara geçişteki azalmanın ve öğrenci kaybının tamamını okulu terk ile açıklamak doğru değildir. Hukuki gerekçeler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle zorunlu sekiz yıllık ilköğretimde ortalama yüzde 15 oranında öğrenci kaybı yaşanmakta ve bu oranlarda öğrenci ilköğrenimini tamamlayamamaktadır.

İller bazında bakıldığında ise bu oranların farklılıklar gösterdiği görülmektedir. İllerde yıllar itibari ile Diyarbakır ve Şanlıurfa örneklerinde olduğu gibi öğrenci sayısında çok daha yüksek oranlı azalmalar (okulu terk) meydana gelmektedir.

Hem Türkiye genelinde hem de illerde kız öğrencilerdeki kayıplar erkek öğrencilere göre daha yüksektir.

Yine illerde ve Türkiye genelinde öğrenci sayısındaki azalmanın (okulu terkin) 4. sınıfta başladığı ve özellikle 5. ve 6. sınıflarda hızlandığı görülmektedir.

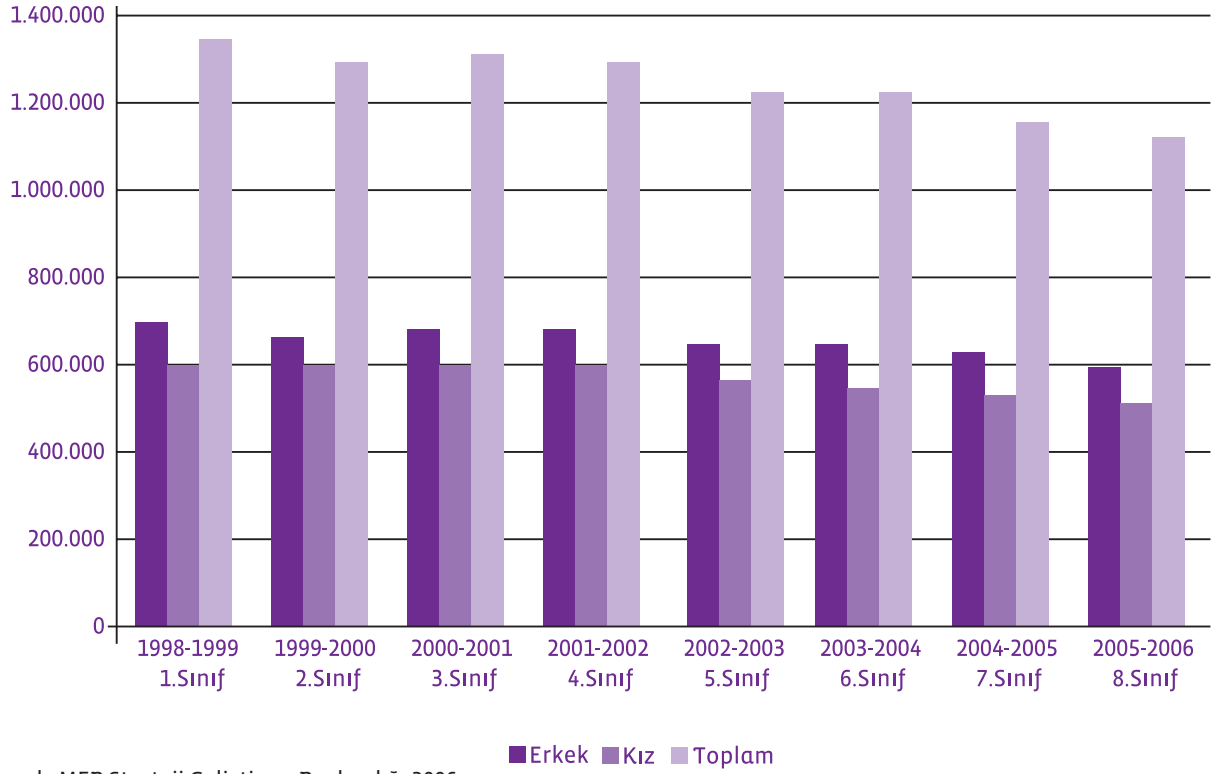
TABLO.1 İLKÖĞRETİMDE YILLARA GÖRE İLİŞİĞİ KESİLEN ÖĞRENCİ SAYISI

İLLER	OKULLA İLİŞİĞİ KESİLEN ÖĞRENCİ SAYISI											
	TOPLAM			Yönetmeliğin 31/a maddesi gereği(Zorunlu öğrenim çağı süresince okula devam edemez raporlu alanlar)		Yönetmeliğin 31/b maddesi gereği (Zorunlu öğrenim çağını bitirenler)		Ölüm nedeni ile*		Diğer		
	TOPLAM	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	
1999-2000	57.875	31.466	26.409	725	690	29.352	24.924	1.389	795	-	-	
2000-2001	80.416	38.484	41.932	715	792	36.751	40.601	1.018	539	-	-	
2001-2002	123.306	53.585	69.721	2.811	3.064	49.506	66.041	1.268	616	-	-	
2002-2003	83.479	36.115	47.364	2.578	2.912	32.409	43.903	1.074	529	54	20	
2003-2004	71.801	30.884	40.917	2.006	2.254	27.915	38.111	941	534	22	18	
2004-2005 Toplamı	52.222	23.322	28.900	1.899	1.916	20.591	26.510	814	462	18	12	
Özel Eğitim Sınıfı	138	92	46	26	7	63	38	3	1	0	0	
1.sınıf	2.288	1.098	1.190	89	81	946	1.068	63	41	0	0	
2.sınıf	3.305	1.571	1.734	154	146	1.311	1.530	106	58	0	0	
3.sınıf	4.135	1.726	2.409	150	166	1.474	2.179	102	64	0	0	
4.sınıf	5.654	2.246	3.408	172	195	1.967	3.156	107	57	0	0	
5.sınıf	7.790	3.040	4.750	266	329	2.663	4.365	111	56	0	0	
6.sınıf	14.158	5.739	8.419	350	437	5.269	7.907	120	75	0	0	
7.sınıf	8.045	4.201	3.844	280	253	3.826	3.546	95	45	0	0	
8.sınıf	6.709	3.609	3.100	412	302	3.072	2.721	107	65	18	12	

Kaynak: MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2006

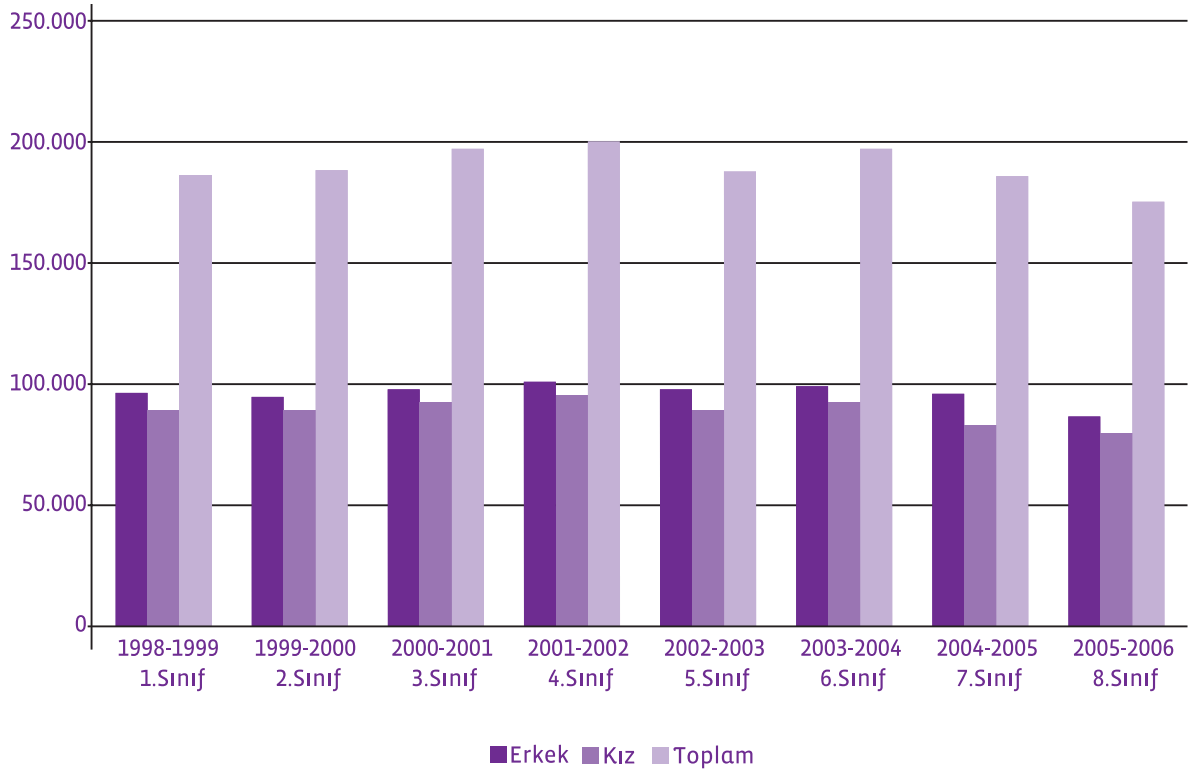
* Erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre ölüm nedeni ile ilköğretimle ilişki kesilmede görülen dikkat çekici farkın ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir.

ŞEKİL. 1 TÜRKİYE GENELİ-İLKÖĞRETİME DEVAM EDEN ÖĞRENCİLER

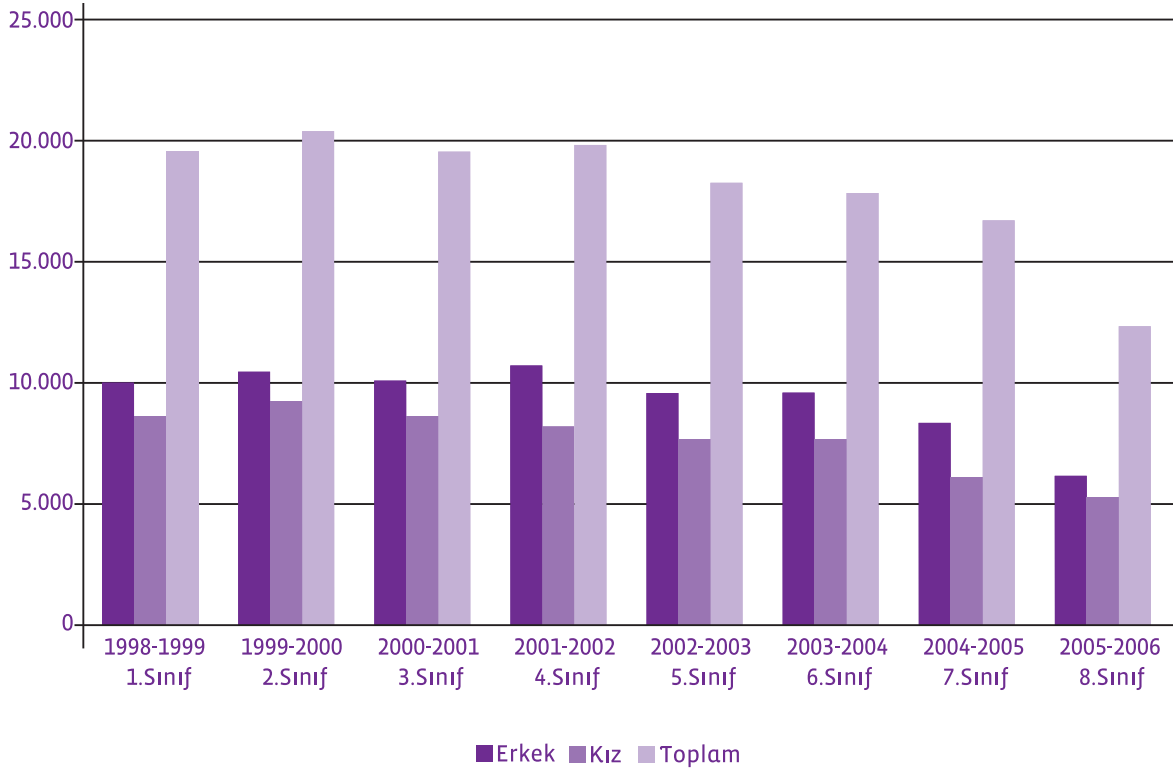

Kaynak: MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2006

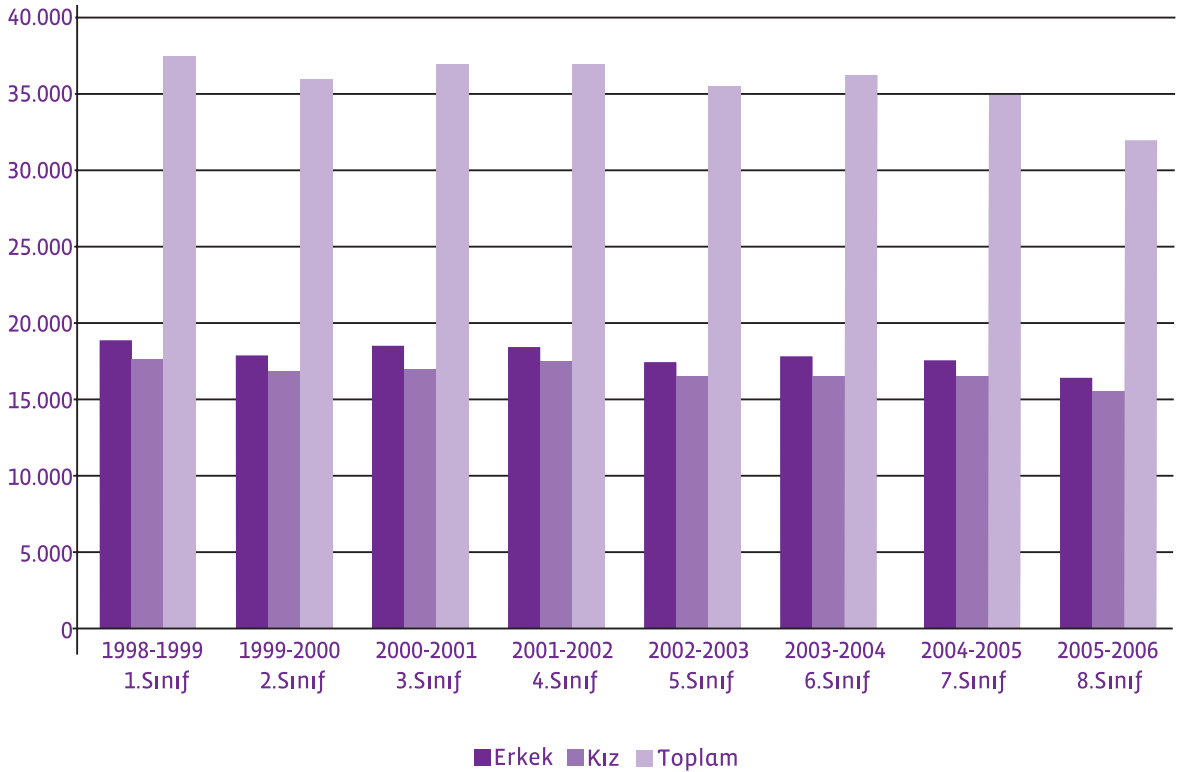
ŞEKİL. 2 İSTANBUL-İLKÖĞRETİME DEVAM EDEN ÖĞRENCİLER

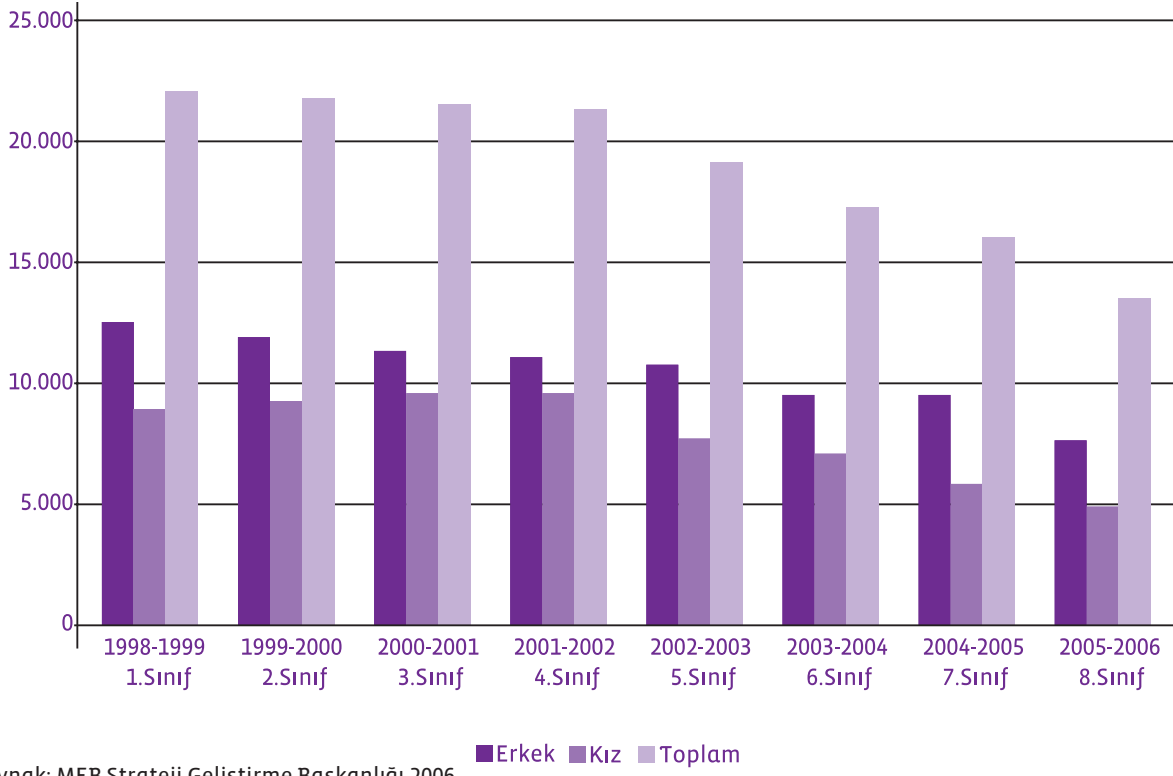
ŞEKİL. 3 ERZURUM-İLKÖĞRETİME DEVAM EDEN ÖĞRENCİLER

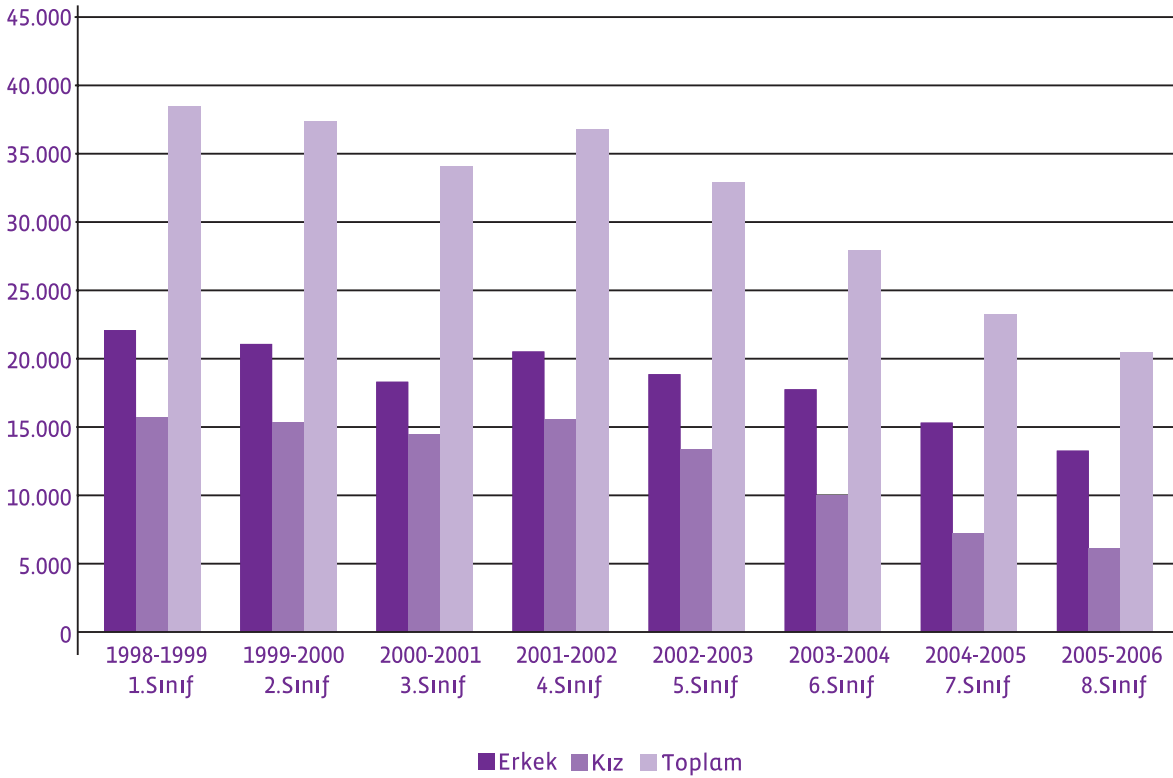
ŞEKİL. 4 KONYA-İLKÖĞRETİME DEVAM EDEN ÖĞRENCİLER

ŞEKİL. 5 MARDİN-İLKÖĞRETİME DEVAM EDEN ÖĞRENCİLER

ŞEKİL. 6 ŞANLIURFA-İLKÖĞRETİME DEVAM EDEN ÖĞRENCİLER

II.3 MEVCUT DURUMA İLİŞKİN TEMEL SAPTAMALAR

Sekiz yıllık zorunlu ilköğretimde yaşanan okulu terk ile ilgili yapılan tespit ve değerlendirmeler sonucunda oluşturulan temel saptamalar aşağıda sunulmaktadır.

- 1- Türkiye’de sekiz yıllık ilköğretimde okulu terk önemli bir sorundur.
- 2- Kamu otoritesinin de gündemindedir ve kamu kesiminde farkındalık artmaktadır. Uzun vadeli strateji belgelerinde ilk kez okulu terkin azaltılması yer almaya başlamıştır. Konu, 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve AB Türkiye ilerleme raporlarında yer almaktadır.
- 3- Milli Eğitim Bakanlığı öncelikli olarak ilköğretimde okullulaşma, özellikle kız öğrencilerin kayıt ve okullulaşması konusuna ağırlık vermekte, uygulama ve politikalarını bu aşamada belirtilen alanlara yoğunlaştırmaktadır.
- 4- Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışmanın yapıldığı dönemde ilköğretim kurumlarında okulu terke yönelik özellikle ve ayrıcalıklı bir çalışma bulunmadığı görülmüştür. Ancak okullulaşmanın artması amacıyla yapılan Haydi Kızlar Okula Kampanyası çerçevesinde okulu terk etmiş öğrencilerin geri kazandırılması da önemli bir hedef haline gelmiş ve bu konuda da önemli ilerlemeler sağlanmıştır.
- 5- İlköğretim sekiz yıllık ve zorunlu olmasına ve bunu düzenleyen kapsamlı bir hukuki ve kurumsal çerçeve bulunmasına rağmen okulu terk olmaktadır. Bunun ana nedeni başta 222 sayılı ilköğretim ve Eğitim Yasası olmak üzere hukuki çerçevenin etkin biçimde uygulan(a)mamasıdır. Okulu terkin kurumsal tarafları çeşitli aşamalarda mevcut hukuki yükümlülükleri uygulamamaktadır. Burada siyasi kaygılar başta olmak üzere çeşitli nedenler bulunmaktadır.
- 6- İlköğretimde okulu terk ile ilgili ortak ve standart bir tanımın bulunmaması önemli bir eksikliklerdir. Okulu terk sorununun tartışılması aşamasından itibaren soruna çözüm üretilmesine kadar her aşamada bu eksiklik önemli bir sorun yaratmaktadır.
- 7- Devamsızlık ve okulu terke ilişkin sağlıklı ve düzenli bilgi ve istatistik oluşturulması konusunda da sıkıntılar ve eksiklikler yaşanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanan devamsızlık ve okulu terk istatistikleri Bakanlığın eğitim istatistikleri yıllıklarında ve internet sitesinde yayınlanmamaktadır.
- 8- İlköğretimde okulu terkin azaltılması ve önlenmesine ilişkin genel hedefler olmasına karşın buna yönelik olarak kamuoyu ile paylaşılmış strateji ve politikalar bulunmamaktadır.
- 9- İlköğretimde etkin bir okulu terk izleme sistemi bulunmamaktadır. Okulların düzenli olarak tutmakla yükümlü olduğu istatistik bilgiler içinde devamsızlık ve okulu terk verileri de yer almaktadır. Ancak bu bilgiler sadece istatistik olarak düzenlenmekte ve bunun dışında bir okul performans ölçütü, yaptırım aracı, politika geliştirme girdisi vb. gibi amaçlar için kullanılmamaktadır.
- 10- Okullara, okulu terkin izlenmesi ve önlenmesine yönelik somut hedefleri verilmemiştir; okulların bu konuda görevlendirme, performans ölçümü ve değerlendirme ihtiyaçları bulunmaktadır.
- 11- İlköğretimde okulu terki azaltma ve önlemeye yönelik olarak “risk gruplarının” oluşturulması, izlenmesi ve terkin önceden engellenmesi gibi unsurları içeren izleme değerlendirme sistemi bulunmamaktadır.
- 12- Bununla birlikte şartlı nakit transferi gibi okullulaşmayı ve öğrencileri okulda tutmayı hedefleyen önemli uygulamalar bulunmaktadır. Bu düzenleme, okullulaşma konusunda önemli katkılar sağlamakla birlikte, özellikle ailelerin ilave gelir için çocuklarının eğitimini pazarlık aracı haline dönüştürmesi gibi önemli riskler de taşımaktadır.
- 13- İlköğretim okullarında yer alan rehber öğretmenler ve Rehberlik Araştırma Merkezlerinin okulu terk konusunda işlevinin ve katkısının da henüz istenilen yapıda ve seviyede olmadığı görülmektedir.
- 14- İlköğretim okullarında zorunlu olmasına rağmen çocuklarını okula göndermeyen veli, vasi veya aile başkanı için cezai müeyyideler bulunmakta ancak bunlar uygulanamamakta; bu esnek tutum ailelerin keyfi biçimde hareket etmelerine neden olmaktadır.
- 15- İlköğretim kurumlarında okulu terkin azaltılması ve önlenmesine ilişkin olarak Milli Eğitim Bakanlığı ile diğer kamu kurum ve kuruluşları arasında daha

yakın işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır.
Örneğin okulu terk eden ve çalışan (çalıştırılan)
çocuklar ile ilgili olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik
Bakanlığı ile yakın ilişki ve işbirliği kurulmasına
ihtiyaç vardır.

16- İlköğretimde okulu terk ile ilgili olarak okul
yönetimleri ve okul müdürlerinin yetkilerinin çok

sınırlı olması ve yaptırım güçlerinin olmaması
nedeni ile okulu terkin önceden önlenmesi
mümkün olmamakta, bürokratik ve cezai bir sürece
girilmekte bu da süreci daha çok uzatmaktadır.

17- Kamuoyu ve halkın okulu terk konusundaki bilinç
ve bilgi seviyesinin de oldukça düşük olduğu
görülmektedir.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKULU TERKİN NEDENLERİ VE SONUÇLARINA İLİŞKİN SAHA ARAŞTIRMA ÇALIŞMASI VE TEMEL BULGULARI

GİRİŞ

Okulu terk kavramını literatürde incelediğimizde tanımı üzerinde kesin bir anlaşmaya varılmış olmadığı gözlenmektedir (Crowder and South, 2003; Entwistle, et al, 2005; Christenson and Thurlow, 2004). Saha çalışmasında benimsenen okulu terk kavramı çok daha genel bir çerçeveyi kapsamaktadır; sekiz yıllık zorunlu eğitimi tamamlamadan, ölüm dışında başka nedenlerle okuldan ayrılmış ve başka bir eğitim kurumuna devam etmeyen çocuklar okulu terk etmiş olarak tanımlanmışlardır.

Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi kapsamında yürütülen bu çalışma ana projenin çalışma illeri olan İstanbul, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin’in yanı sıra okulu terkin ağırlıklı olarak görüldüğü Konya ve Erzurum’da uygulanmıştır.

Okulu terk davranışının nedenlerini ve sonuçlarını incelemek amacıyla yapılan saha araştırmasında iki farklı aşamada nitel ve nicel yöntemler uygulanmıştır. Nitel yöntemde okulu terk etmiş çocuklar, çocukları okulu terk etmiş anne -babalar ve ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve okul idarecileri ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Yaklaşık 6 aylık bu süreçte, aileler evlerinde ziyaret edilmiş ve okullara gidilmiştir.

Bu yöntem okulu terk sorununa birinci elden bir bakış açısı kazanılmasını sağlamış, kişilerin deneyimlerini kendi ifadeleri ile duymamızın yanı sıra yaşam şartlarını anlamamıza yardımcı olmuştur. Nitel yöntemin sonuçları okulu terk sorunu hakkında kapsamlı ve detaylı bilgi sunmakta ancak tek başına yeterli olmamaktadır. Bu yöntemle görüşülen kişilerden alınan bilgilerin genelleştirilmesi için daha büyük sayıda bir gruptan bilgi almak ve bu verileri istatistiklerle desteklemek gerekmektedir. Bu amaçla, saha çalışmasının ikinci aşamasında nitel veriler ışığında hazırlanmış olan anketlerle toplam 2356 kişinin katıldığı kapsamlı bir nicel çalışma yapılmıştır. Her iki çalışmanın verileri birbirinden bağımsız olarak analiz edilmiş ve raporlanmıştır. Nitel yöntem bize okulu terk sorunun aktörlerinin öznel düşünceleri, yorumları ve önerileri hakkında bilgi verirken, nicel yöntem nesnel veriler elde etmemizi sağlamıştır. Bulgular karşılaştırıldığında, nitel ve nicel verilerin büyük ölçüde birbirini desteklediği görülmektedir.

Aşağıdaki bölümlerde çalışmanın metodolojisi, ardından da bulgular anlatılmaktadır.

III.1 METODOLOJİ

III.1.1 Nitel Yöntem

Araştırma alanları olarak belirlen 6 ilde (İstanbul, Konya, Erzurum, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa) Erzurum dışında okulu terk etmiş çocuklar, anne/babaları, okula devam etmekte olan çocuklar, anne/

TABLO. 2 DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER

İller	
Diyarbakır	11
İstanbul	14
Konya	5
Mardin	11
Şanlıurfa	9
Toplam	50

babaları, ilköğretim öğretmenleri ve okul yöneticileri ile kapsamlı derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılacak kişileri belirleyebilmek için bu illerde yer alan AÇEV ofislerindeki anne ve çocuk kayıtları kullanılmıştır. Tablo. 2'de derinlemesine görüşmelerin dağılımı görülmektedir.

Ayrıca AÇEV ve Eğitim Reformu Girişimi tarafından 4 ilde (İstanbul, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa'da) ilk ve orta öğretim müdür ve öğretmenleri ile bazı yerel yöneticiler ve ilçe milli eğitim müdürlerinin katılımıyla okulu terk sorununun yerel düzeyde tespiti ve bunlara yönelik yerel çözüm önerilerinin tartışıldığı çalıştaylar düzenlenmiştir. Bu çalıştaylarda yaklaşık 150 yetkili kişi ile görüşülmüştür.

Birebir görüşmeler ve çalıştaylar ile toplam 200 kişiden nitel veri toplanmıştır. Bu veriler birleştirilerek analiz edilmiştir. Ayrıca bu görüşmelerin, nicel çalışmanın örnekleminin ve yönteminin belirlenmesinde de katkısı olmuştur.

Nitel çalışmanın sonuçlarına göre okulu terkin nedenleri araştırma raporunun III.1.2. numaralı Bulgular bölümünde özetlenmektedir.

III.1.2. Nitel Yöntem Bulguları

Bu bölümde nitel çalışmanın sonuçlarına göre okulu terk nedenlerine yer verilmektedir. Değişik illerde görüşülmüş olan çocuk, anne, baba, öğretmen ve idarecilerden alınan bilgiler birleştirilmiş ve raporlanmıştır. Okulu terk nedenleri şu başlıklar altında incelenecektir:

- Ekonomik Koşullardan Kaynaklanan Nedenler
- Eğitim Sistemi ve Okul Koşullarından Kaynaklanan Nedenler
- Sosyal, Kültürel ve Ailevi Koşullardan Kaynaklanan Nedenler
- Bürokratik ve Siyasal Nedenler

1. Ekonomik Koşullardan Kaynaklanan Nedenler

Çocukların okulu bırakması ile ilgili olarak bütün illerde katılımcıların en çok üzerinde durdukları neden ailelerin ekonomik durumu, çocukların okul dışında veya mevsimlik işçi olarak çalıştırılması ve okulun, zaten geçinme zorluğu çeken bu ailelere getirdiği maddi yükler olmuştur. Bu başlıkta değinilen konular aşağıda özetlenmektedir:

Ekonomik Yetersizlikler Nedeniyle Çocukların İşte veya Evde Çalıştırılması

- Ailelerin ekonomik durumlarındaki yetersizlik nedeniyle çocuklar eğitim sisteminin dışında kalmaktadır. Bu durum iki şekilde olmaktadır; ya okul masraflarının çokluğu nedeniyle çocuk okula gönderilmemekte, ya da eve ek gelir getirmesi için

çocuk dışarıda çalıştırılmakta, aileleri için bir gelir kaynağı olarak görülmektedir.

- Geleneksel yapının bir uzantısı olarak kız çocuklar daha çok evde, anneye yardımcı olacak biçimde, ev işlerinde veya kardeş bakımında çalışmaktadır. Erkek çocuklar ise ev dışında çalışmaktadırlar. Ancak İstanbul'da bu ayırım azalmakta, kız çocuklar da erkek çocuklar kadar ev dışında çalıştırılmaktadırlar. İstanbul'da sosyal baskının nispeten daha az olduğu bölgelerde, göç ile güneydoğu illerinden gelmiş aileler de kızlarını çalıştırmakta, hatta bazı aileler için bu imkân göç sebebi bile olmaktadır.
- Katılımcıların bir kısmı, eğitim için yardım ya da burs alsa bile ailelerin çocuklarını sokakta çalıştırmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir. Bu anlamda sokakta çalışma bazı aileler için "kültürel olarak olumlanan" bir faaliyettir. Ancak sokakta çalışma çocukların okuldan zihinsel olarak uzaklaşmalarını da beraberinde getirmektedir.
- Güneydoğu illerinde çocukların mevsimlik işçi olarak çalışmaları da okulu terke neden olan büyük bir sorundur. Bu sorun özellikle Mardin ve Diyarbakır'da konu edilmiştir. Kendileri de mevsimlik işçi olarak çalışan ailelerinin çocukları uzun süre okuldan uzak kalmaktadırlar. Büyük kısmı okula ancak kasım ayı sonuna doğru gelebilmekte, ocak ayındaki bir aylık tatilden sonra nisan ayı içinde tekrar tarlaya dönmektedirler. Bu çocukların bir sene içinde okulda olarak eğitim gördükleri süre 3,5 - 4 aydır. Öğrenciler okula geç başladıkları için uyum sorunu çekmekte ve derslerinde başarısız olmaktadır. Bu çocuklar çoğu zaman okula devam etmedikleri günler için izinli sayıldıklarından sınıf atlayabilmektedirler. Bu durum çocukların okulla ve eğitimle olan bağlarını daha da zayıflatmaktadır.

Özellikle düşük sosyo-ekonomik düzeylerde eğitime "geliştirici bir faaliyet" olarak değil iş kapısı olarak bakılmaktadır. Katılımcıların bir kısmı çocukların çalıştırılabileceği alternatif "iş kapısı" olmayan bölgelerde (mesela Diyarbakır ili için Ergani, Kulp ilçeleri) okula gitme oranının normal düzeyde olduğunu belirtmektedirler. Uzun vadede istihdam en temel sorunlardan biridir. Eğitimin istihdamın çözümü olarak görülmesine rağmen üniversite mezunlarının bile işsiz kalması eğitimin gereksiz olduğuna dair bir yargıya neden olmaktadır. Ailelerin eğitim sistemine inançsızlığı ve eğitimden beklentilerinin düşük olması bu sorunu pekiştirmektedir.

Ekonomik Yetersizlikler Nedeniyle Eğitim Harcamalarının Karşılanamaması

- Çocukların eve para getirmek için çalışmasının yanısıra, okulun aileye getirdiği mali yük boyutu vardır. Okullardaki ödenek yetersizliği nedeniyle birçok okulda ihtiyaçlar karşılanamamakta, yük ailelerin ve gönüllülerin sırtına binmektedir.
- Ekonomik zorluğu olan ailelere yardım amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim birinci kademedeki okul kitapları bedelsiz olarak öğrencilere dağıtılmakta, ayrıca Dünya Bankası'nın da katkıları ile Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programı dahilinde, çocuğu okula giden yoksul ailelere, çocuklarının öğrenimine kesintisiz devam etmesi şartıyla, aylık nakit yardımı yapılmaktadır. Ancak bu yardımların uygulamalarında bir takım sorunlar ile karşılaşmaktadır.

Şartlı Nakit Transferinin Olumsuz Kullanımı

- Öğretmenlerin ve okul idarecilerinin büyük çoğunluğu Şartlı Nakit Yardımı ile hem kız hem erkek çocukların okullulaşma oranının artmasına rağmen uygulamanın belli sorunlar da doğurmuş olduğunu belirtmekte, barındırdığı olumsuzluklar nedeniyle bu uygulamayı başarılı görmemektedirler. Bu olumsuzluklar üç ana başlıkta toplanmaktadır; ilk olarak öne sürülen sorun, bu yardımın aileleri "dilencilige" alıştırmaması ve yardım alma kaygısının ailelerin birbirleriyle ve okul idareleriyle ilişkilerini bozma durumuna getirmesidir. İkinci olarak, aileler okulu bir yardım merkezi olarak görmekte, okula da sadece bu nedenle gelmektedirler. Durumu daha iyi olan aileler bile yardımdan yararlanabilmek için çaba harcamakta, yardım alanlar ise yardımın kesilmemesi için çocuklarının okula devamını bir tehdit olarak kullanabilmektedirler. Bu uygulama ile ilgili dikkat çeken bir başka sorun da kayıtların yanlışlığı ve yetersizliği nedeniyle yardımların her zaman gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşmamasıdır.
- Katılımcılar Şartlı Nakit Transferi'nin varolan koşullara ve yerel farklılıklara göre yeniden biçimlendirilmesi gerekliliğinde hemfikirdirler. Ailelere verilen yardım paralarıyla, düzenli gelir elde etmelerini sağlayacak iş olanaklarının yaratılması; böylece yardım ve okula gitme arasındaki ilişkinin kesilmesi ve bunun yerine özellikle kız çocukların okullulaşma ve okula devam oranlarının artması için hem devlet hem STK'lar tarafından burs ve ödül sisteminin yaygınlaştırılması önerilmektedir.

2. Eğitim Sistemi ve Okul Koşullarından Kaynaklanan Nedenler

Çocukların okulu terk etmelerinde ekonomik sorunlardan sonra konu edilen en önemli neden okullar, öğretmenler ve genel olarak eğitim sistemi ile ilgili konulardır. Bu başlık altında değinilen konular aşağıda sıralanmaktadır:

Okulun/Sınıfın Kalabalıklığı

- Özellikle Şanlıurfa, Diyarbakır ve İstanbul'da okulların fiziki yetersizliği ve sınıf mevcutlarının kalabalıklığı eğitim ve yönetim sürecini zorlaştırmaktadır. Sınıflar sayı olarak yeterli olmadıkları gibi, ödenek yetersizlikleri nedeniyle okulların fiziksel koşullarında da yetersizlikler bulunmaktadır. Çoğu okulda ısınma sorunu yaşanmakta, onarım ihtiyaçları giderilememektedir. Köy okullarının büyük çoğunluğunda lojman olmaması nedeniyle öğretmenler ilçelerde ikamet etmekte; okuldan, öğrencilerinden ve ailelerinden uzaklaşmaktadırlar.
- Sınıfların kalabalık olması öğretmenlerin öğrencilerle gerektiği gibi ilgilenememesine neden olmakta, özellikle başarısız ve okulu bırakma riski olan öğrencilerle birebir ilişki kurmalarını, onları takip etmelerini engellemektedir.
- Okulların kalabalıklığı sınıf veya branş öğretmenlerinin yanında rehberlik öğretmenlerinin de öğrenci ile iletişimini çok etkilemektedir. MEB mevzuatına göre 500 öğrenciye bir rehberlik öğretmeni düşmesi gerekirken binlerce öğrencinin olduğu okullarda bir tek rehber öğretmen görev yapmaktadır. Ayrıca idareciler ve rehber öğretmenler bu sayının çok yetersiz olduğunu, sağlıklı bir iletişim için en fazla 200 öğrenciye bir rehberlik öğretmeni düşmesinin gerektiğini düşünmektedirler.

Mevcut Başarı Ölçme ve Sınıf Geçme Sistemi

- İlköğretimde uygulanmakta olan mevcut sınıf geçme sistemi, eğitimi kolaylaştırmakta ve önemsizleştirmekte, öğrencilerin okula olan bağlılığını zayıflatmaktadır. İlköğretimde 8 yıl boyunca eğitim başarısına bağlı olarak sınıfta kalma olmaması (devamsızlıktan kalma hariç), okul yönetimi, öğretmen ve öğrencileri farklı yönleri ile etkilemektedir.

Okul İçindeki ve Dışındaki Güvenlik Sorunları

- Okulların içinde ve dışında yaşanan güvenlik sorunu ailelerin ve çocukların okuldan uzaklaşmalarının önemli bir nedenidir. Bu sorun

hem Güneydoğu illerinde hem de İstanbul'da ortaya çıkmaktadır.

- Güneydoğu'da özellikle genel güvenlik sorunları ailelerin çocuklarını evlerinden uzak bölgelerde okula göndermelerini engellemektedir. Bölgedeki güvensizlik ve şiddet ortamı özellikle kız çocukların okula devamını etkilemektedir. Okuldan ayrılan erkek çocuklarda şiddete yönelme ve uçucu maddeleri kullanmaya başlama oranı giderek artmaktadır.
- Okul eksikliği nedeniyle orta öğreniminde uygulanan Taşınabilir Eğitim Sistemi de bir çözüm olamamakta; çocuğu aileden, aileyi okuldan uzaklaştırdığı için, özellikle kız çocukların okula devamında daha büyük sorunlar doğurmaktadır.
- Ayrıca tüm Türkiye'de etkisi giderek artan "çeteleşme" olayları okulların güvensizliğini artırmakta, ailelerin çocuklarını okula göndermekten korkmasına sebep olmaktadır. Özellikle Diyarbakır ve İstanbul'da çocukların okula gitmek yerine, okul çevresindeki çetelere katılmaları konu edilmiştir.

Öğretmenlerin Yetersizliği ve Eğitimin Kalitesizliği

- Öğretmenler kendilerinin ve özellikle Güneydoğu'da görev yapan meslektaşlarının yeterliliği konusunda kaygı duymaktadırlar. Aldıkları eğitimin kendilerini öğretmenlik mesleğine yeterince hazırlamadığını ve eğitimlerinin özellikle var olan koşullara uyum sağlama, çocuklarla iletişim kurma ve sorun çözme becerisine sahip olma açısından yetersiz kaldığını ifade etmektedirler. Bu da onların sorunlarla başedememesine ve kısa sürede yer değiştirmelerine sebep olmaktadır. Öğretmenler okullarını, öğrencilerini benimseyememekte, rapor alarak okula devam etmemektedirler.
- Öğretmenlerin nitelikleri ile tutum ve davranışları yanı sıra sürekliliği de ilköğretim öğrencileri için çok önemlidir. Özellikle ilk beş yıl sınıf öğretmenlerinin ve sonraki yıllardaki branş öğretmenlerinin sürekli değişmesi çocukların eğitim, okul ve derslere karşı ilgisini olumsuz etkilemekte ve okulu terkler için altyapı oluşturmaktadır.

Okul Müfredatının Ağır ve Yüklü Olması, Öğrenci Yeteneklerinin Ortaya Çıkartılamaması

- Zorunlu ilköğretimde 8 yıl boyunca öğrenciler için tek tip müfredat uygulanmakta, öğrencilerin becerileri, yetenekleri ve ilgi alanlarının önceden belirlenmesi ve bu alanların keşfedilmesi ile yoğunlaştırılmasına yönelik sınırlı etkinlik ve çaba gösterilmektedir. Becerilerine, yeteneklerine ve

ilgi alanlarına uyumlu olmayan eğitim müfredatı nedeni ile öğrencilerin okula ve derslere ilgisi azalabilmekte, eğitim başarısı düşmekte ve zamanla okula devamsızlık ve okulu terkler ortaya çıkmaktadır.

- Müfredat programları yeterince cezbedici değildir. Yeni düzenlemeyle bu eksik giderilmeye çalışılmıştır. Ancak her okulun sosyo-ekonomik şartları farklı olduğu için uygulama zorlukları taşımaktadır. Yeni müfredatın kütüphane ya da bilgisayar gibi eğitim araçlarına dayanıyor oluşu, bu olanaklardan yoksun olan okulların müfredatı uygulamasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca genç öğretmenler müfredata daha kolay uyum sağlarken, eski öğretmenler için bu daha zor olmaktadır.
- İlköğretim müfredatı öğrencilerin ortalama seviyesi altında yer alan grup için ağır ve yüklü gelmektedir. 4. ve 5. sınıfa kadar gelebilen öğrenciler özellikle branş derslerine geçilmesinden itibaren zayıf kalmakta ve müfredatı izleyememektedir. Bu öğrencilerin başarısı, derslere ve okula ilgisi hızla düşmekte, sınıf ile uyumu azalmakta ve devamsızlıklar ile sonunda okulu terkler ortaya çıkmaktadır.

Okulun Öğrenci, Veli ve Öğretmen İçin Cazibe Merkezi Olmaması

- Okulların fiziki durumları ve ödenek sorunları, okulları daha cazip kılacak, sıkıcılıktan uzaklaştıracak sosyal faaliyetlerin yapılamamasında belirleyici olmaktadır. Zor şartlar altında gerçekleştirilen sosyal faaliyetlere ailelerin ilgisi çok az olmakta, gönüllü çalışan öğretmenler de zamanla bu çabadan vazgeçebilmektedirler. Son dönemdeki düzenlemelerle sosyal faaliyetler bir kalem olarak karnelere de eklendiği halde, uygulamada bir gelişme sağlanamamıştır.
- Okullar çocuklar için cazip mekânlar olmadığı için, çocukların okula gitme isteği de giderek azalmaktadır. Fiilen okulu terk durumu yaşanmasa da zorunlu olduğu için okula gelen çocuklar okuldan kaçarak ya da rapor alarak okula devamsızlık etmektedirler. Sistem içinde kalıyor gözükseler de eğitime katılmamaktadırlar.

Taşımali ve Yatılı Sistemin Zorlukları

- İlköğretimde uygulanan taşımali ve yatılı sistem okullulaşma ve okula devam konusunda çok önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak her iki sistemin de aileler açısından taşıdıkları zorluklar bulunmaktadır. Kırsal kesimde aileler bu zorluklara bağlı olarak köyünde 5. sınıfa kadar okuyan

çocuklarını 6. sınıftan itibaren yatılı ilköğretim bölge okullarına (YİBO) ve taşımali sistem ile köyün dışındaki merkezi okullara göndermek istememektedir. Bu durum özellikle kız çocukları olan aileler için bir çekince yaratmaktadır.

3. Sosyal, Kültürel ve Ailevi Koşullardan Kaynaklanan Nedenler

Çocukların okulu bırakmaları sorunu daha geniş bir çerçevede, sosyal ve kültürel nedenlerle ilgili olarak da değerlendirilmiştir.

Göç ve Göçün Olumsuz Etkileri

- Köylerden ilçelere ya da başka illere göç, okula devamı etkileyen önemli bir nedendir. Maddi imkânsızlıklar ya da bölgedeki huzursuzluk nedeniyle göç eden ailelerin çocukları yeni yerleşim yerinde okula devam etmemektedirler. Nüfus, ikamet ve okul kayıtlarının yetersizliği ve ailelerin ilgisizliği okuldan ayrılan çocukların takibini imkânsız hale getirmektedir.
- Kırsal alandan şehir merkezlerine ve büyük şehirlere göç edilerek yerleşilen yeni yerlerde aile üzerinde gelenekçi ve muhafazakar baskılar oluşabilmektedir. Özellikle ailenin kadın bireyleri ve kız çocuklarına yönelik bu çevre baskısı ile okuldan alınmalar ve ergenlik çağına gelen kızlar için muhafazakar bir hayat tarzı tercih edilir hale gelmektedir.

Aile Yapısı, Dağılmış ve Parçalanmış Aileler

- Aile yapısı öğrencilerin okula devamı için önemli belirleyici etkenlerden biridir. Parçalanmış veya dağılmış ailelerin çocuklarının okula devamsızlık ve okulu terk olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Anne veya babanın hayatta olmaması ya da olması ancak yerinin bilinmemesi ile oluşan çevre ve yine dağılma, parçalanma ve ayrılmanın yarattığı sosyo-ekonomik kısıtlar okula devamsızlığa ve okulu terkler yol açmaktadır.

Dil sorunu

- Aileler ve çocuklar açısından bir diğer belirleyici sorun anadilde eğitim sorunudur. Özellikle ilköğretimin ilk yıllarında çocukları derslerde başarısız kılan ve okuldan uzaklaştıran etkenlerin başında Türkçeyi anlamamak ve kullanamamak gelmektedir.

Annelerin Eğitimi ve Eğitim ile İlgili Bilinç Seviyesi

- Annelerin eğitim durumu bilhassa kız çocukların okula devamını etkilemektedir. Görüşülen annelerden okuma - yazma bildiğini söyleyen veya 1-2 yıl da olsa okula gitmiş olan anneler,

çocuklarının, ama özellikle de kız çocuklarının, okumaları için ellerinden geleni yaptıklarını, gerekirse babaları ikna etmek için uğraştıklarını söylemişlerdir.

- Çalıştaylara katılmış olan öğretmenler de annenin eğitime bakışının ve bilincinin önemi üzerinde durmuşlardır. Onlara göre annelerin bilinci kız çocuklarının okumasını destekleyecek düzeyde değildir. Ayrıca kız çocukların kendilerine inançları da zayıftır. Ev dışında çalışmak istediklerinde bile vasıfsız oldukları için kendilerini yetersiz görmektedirler. Annelik bakıcılık olarak algılanmaktadır. Hanelerdeki nüfus yoğunluğu ve çocuk sayısının çokluğu da bu durumu güçlendirmektedir. Bu nedenle “büyüyünce” zaten anne olacak olan kız çocukların okuması gerekli görülmemektedir.

Ailenin ve Çocuğun Eğitimden Beklentilerinin Düşük Olması

- Eğitimin kendini geliştirme süreci olarak değil, görece yüksek bir gelire sahip olmanın aracı olarak algılanması ailelerin kendi çocuklarının eğitimine olumsuz bakmasına neden olmaktadır. Benzer bir anlayışla aileler, çeşitli nedenlerle (maddi yetersizlik, okulun uzakta olması, erken yaşta evlilik vb.) liseye devam edemeyeceği kesin olan çocuklarının ilköğrenimlerini tamamlamalarını da önemsenmemektedirler.
- “Ben çocuğumu neden okula gönderiyorum?”, ailelerin yanıt aradığı temel sorudur. Bu soruya bir yanıt bulduklarında çocuğun okula başlaması ve devam etmesi mümkün olmaktadır. Ancak eğitim ve istihdam arasında kurulan ilişki, okulların olumsuz ve güvensiz koşulları, olumlu rol modellerinin azlığı geleneksel yaşam tarzlarıyla birleşince aileler özellikle kız çocuklarını okula göndermek için geçerli bir neden bulamamaktadırlar.
- Öğretmenler özellikle ailelerin eğitime bakışını değiştirmek için velinin güvenini kazanmanın önemli olduğunu, onların kendileri ile yeterince ilgilenildiğini ve değer verildiğini düşünmelerinin eğitime bakış açılarını değiştirdiğini ifade etmişlerdir. Bu amaçla babaları işyerlerinde veya anneleri ve çocukları evlerinde ziyaret edilmesini etkin bir yöntem olarak önermişlerdir.

Beş Yıllık İlköğretim Alışkanlıklarının Sürdürülmesi

- Zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılmış olmasına rağmen sınırlı ölçüde de olsa eski alışkanlıklara bağlı olarak 5. sınıftan sonra okuldan ayrılma görülebilmektedir. Ailelerin büyük bir bölümü beşinci sınıfın sonunda hala diploma alınabildiği kanısını taşımaktadırlar.

Geleneksel Yapı, Kız Çocukların Okutulmasına Yönelik Önyargular, İnançlar ve Dini Faktörler

- Özellikle kız çocukların okula gönderilmemesinin veya bir süre devam ettikten sonra okuldan alınmasını altında geleneksel aile yapısı ve inanışlar yer almaktadır.
- Cinsiyete dayalı geleneksel işbölümü kız çocukların eğitim sahibi olmalarını güçleştirmektedir. İnanç sistemi, kültürel ve kurumsal uzantıları ile geleneksel yapı kız çocukların okula devamının sağlanması önündeki en önemli engellerden biridir. Bu etkilerin güçlü olduğu yerlerde kız çocukları erken yaşlarda okuldan uzaklaştırılmaktadırlar. Bu kırılma özellikle 6. sınıfa geçişte sıklıkla yaşanmaktadır. İlköğretimin ikinci basamağına taşınmalı sistem ile devam edileceği durumlarda okulu terk oranı daha da yükselmektedir. Kız çocukların küçük yaşta evlendirilmeleri de bu durumun bir uzantısıdır.
- Özellikle Konya ilinde hem kız hem erkek öğrenciler için, Şanlıurfa’da da daha çok kız öğrencilerle ilgili olarak ailelerin dini inanışları yüzünden çocuklarını okula göndermediklerine rastlanmıştır.
- Şanlıurfa ilinde aşiret yapısının da etkilerinden bahsedilmiştir. Katılımcı öğretmenlerin bir kısmı bu bölgede feodal yapının bütün toplumsal yaşamı belirlediğini, çoğu durumda aşiret reislerinin, kendi iktidarları altındaki alanlarda okul binası yapılmasını bile engellemekte olduğunu söylemişlerdir.

İyi Rol Modellerinin Eksikliği ve Medya’nın Etkisi

- Ailelerin ve çocukların eğitime bakışını biçimlendiren bir başka önemli nokta yerel düzeyde olumlu rol modellerinin azlığıdır. Kız çocuklar açısından değerlendirildiğinde, en güçlü rol modeli anneler ve kadın öğretmenlerdir. Nitekim okula gitmiş ya da okuryazarlık eğitimi almış annelerin kızları okula daha yüksek oranda devam etmektedirler. Aynı nedenle okullarda kadın öğretmenlerin varlığı büyük önem taşımaktadır. Ancak özellikle bölge dışından gelen kadın öğretmenler kalıcı olmamakta, tutarlı rol modelleri oluşturamamaktadırlar.
- Çalışma atölyeleri katılımcıları, yukarıda aktarılan bütün bu olumsuzlukların medyada sunulan örneklerle pekiştirildiğini ifade etmişlerdir. Özellikle kız çocukların eğitimi konusunda haberlerde, dizi ya da filmlerde verilen örnekler olumsuz kalıp yargıların oluşmasına ve yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Benzer bir biçimde, magazin ya da yarışma programlarıyla

paranın en önemli değer olarak gösterilmesi, dizi ya da filmlerde çeteleşme ve mafyalaşmanın özendirilmesi, toplumsal kültürü biçimlendirmekte ve kişilerin eğitime bakışını da etkilemektedir.

4. Bürokratik ve Siyasal Nedenler

Yukarıda sayılan bütün nedenlerin yanında, özellikle okul idarecileri sistemin işleyişi ile ilgili bir takım bürokratik ve politik sorunların da okulu terk sorununda dolaylı da olsa bir etkisi olduğundan bahsetmişlerdir.

- Okulların ödenekleri yetersizdir. Bu durum okul yöneticilerini katkı parası almaya zorlamakta, dolayısıyla eğitim masraflarının aileler için bir yük olmasına sebep olmaktadır.
- İlköğretimde sınıfta kalma uygulamasının olmaması okula devam etmeyi gereksiz hale getirmektedir. Çünkü devamsızlık sınıfta kalma nedeni olmamaktadır.
- Okula devamsızlık ve terk durumlarında çocuklar izlenmemektedirler.

- Okula devamsızlığın cezai uygulamaları da yetersiz kalmaktadır. Okul idareleri ceza verse bile uygulanmasını sağlayamamaktadır.
- Öğretmenler ve müdürler, müdürler ve il milli eğitim müdürleri arasında var olan hiyerarşik ilişkiler olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Öğretmen ve devlet yöneticileri arasındaki, eğitim anlayışı farklılığından kaynaklanan çelişkiler öğretmenlerin önlerine engeller koyulması ile sonuçlanmaktadır.
- Nüfus ve okul kayıtlarında düzen ve süreklilik sağlanamaması öğrencilerin izlenmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle mevsimlik işçilik yapan erkek çocukları ve aileleri söz konusu olduğunda bunun önemi artmaktadır.

Özetle, yapılan birebir görüşmeler ve çalıştaylardan alınan bilgiler bize genel olarak okulu terk ve devamsızlıklarının nedenlerinin çok çeşitli, çok aktörlü, dolayısıyla karmaşık bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu verilerden yola çıkarak hazırlanan anketler ile çalışmanın nicel kısmı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca nicel kısımdaki verilerin yorumlanmasında da bu görüşmelerden elde edilen bilgilerden faydalanılmıştır.

III.1.3 Nicel Yöntem

Saha çalışmasının nicel veri toplama aşamasında nitel çalışmadaki derinlemesine görüşmeler ve daha önce farklı ülkelerde yapılmış okulu terk çalışmaları temel alınarak okula devam eden ve okulu terk etmiş çocuk-anne çiftleri ve öğretmenler için ayrı ayrı uygulanacak kapsamlı anketler hazırlanmıştır. Anne-çocuk anketleri demografik sorular, okul başarı durumu, terk nedenleri, okulun fiziksel koşulları, eğitim beklentileri gibi modüllerden oluşmuştur. Öğretmen anketleri ise risk grubu algıları, risk grubunu belirleme, eğitim sistemi ile ilgili sorunlar gibi alt modüllerden oluşmuştur¹.

Anketler 6 ilde (İstanbul, Konya, Erzurum, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa) çalışan eğitilmiş anketörler

tarafından yüz yüze uygulanmıştır². Anne-çocuk anketleri katılımcıların evinde anne ve çocuğa ayrı ayrı verilmiş, anne anketi sırasında çocuğun aynı mekanda bulunmaması sağlanmıştır. Öğretmen anketleri ise yine aynı anketörler tarafından öğretmenlere okullarında uygulanmıştır.

Türkiye’de okulu terk etmiş olan öğrencilerin isimlerini ve adreslerini içeren bir veri tabanı olmaması nedeniyle tesadüfi bir örneklemin seçilebileceği bir evren de yoktur. O yüzden seçim rastsal bir yöntemle değil *amaçlı örnekleme* ve *kartopu yöntemleri* ile belirlenmiştir. Okulu terk etmiş olan gençlere ulaşmak için, il merkezlerinde ve çevre ilçelerinde çeşitli yöntemlerle (okullara giderek ya

1 Saha çalışmasında kullanılan anket fgoksen@ku.edu.tr adresinden elde edilebilir.

2 Konya ilinde okulu terk etmiş öğrenci ve ailelerine ulaşmada karşılaşılan zorluklar nedeniyle gerekli sayıda veri toplanamamıştır. Konya il merkezinde ve 90 km çevresindeki ilçelerde, ilçe milli eğitim müdürleri, muhtarlar ve çeşitli STK’ların aracılığıyla anket uygulamaları için girişimler yapılmış, ancak sadece 33 okulu terk etmiş çocuk – anne ikilisinden veri toplanabilmiştir. Görüşme yapmayı kabul etmeyenlerin daha çok bu projenin AÇEV veya Üniversite adı ile yapılmış olmasının altında bir art niyet aradıkları belirlenmiştir. Konya’da yapılan derinlemesine görüşmelerde de vatandaşların devlet kurumlarına güvensizlikleri göze çarpmıştır. Görüşme yapılan kişi sayısı bu il hakkında genel bir yorum yapmakta yeterli olmadığı için Konya il karşılaştırmalarına dâhil edilmemektedir.

da AÇEV toplantılarına giden annelerden alınan bilgiler ile) 1984-1996 yılları arasında doğmuş olan ve okula gitmeyen öğrenciler bulunmuş, kendileri ile görüşmemize izin verenlerden ayrıca kendi durumlarında olan başka tanıdıklarının isimlerinin verilmesi istenmiştir. Okula halen devam eden öğrenciler de benzeri yöntemlerle bulunmuştur.

Bu veri toplama yöntemi, alınan sonuçların bütün illere veya genel olarak Türkiye'ye genelleştirilmesine imkan vermemektedir. Ayrıca uygulamanın kendi kendine bildirim metodu ile yapılması da bazı verilerin yeterince nesnel olmamasını getirebilir. Ancak yine de hem annelerden hem çocuklardan hem de öğretmenlerden toplanan veriler geçerlikleri

karşılaştırılabilmiş, okulu terk etmiş grupların yanında okula hala devam eden öğrencilerden veri toplanması da alınan sonuçların genelleştirilmesi için fırsat vermiştir.

Örneklem

Nicel çalışmanın örneklemini okula devam etmekte olan çocuk ve annesi, okulu terk etmiş çocuk ve annesi ve ilköğretim öğretmenlerinden oluşmuştur. Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, Konya, Mardin ve Şanlıurfa'dan 705 okulu terk etmiş çocuk ve bu çocukların anneleri, 356 okula devam etmekte olan çocuk ve bu çocukların anneleri ve 241 ilköğretim öğretmeni olmak üzere 2356 kişiden veri toplanmıştır (Tablo3-4).

TABLO.3 İLLERE GÖRE ÖRNEKLEMİN DAĞILIMI

	Okulu terk eden		Okula devam eden		Öğretmen	Toplam
	Çocuk	Annesi	Çocuk	Annesi		
Diyarbakır	102	101	50	51	31	335
Erzurum	129	128	51	53	37	398
İstanbul	176	175	99	100	84	634
Konya	33	33	51	51	30	198
Mardin	167	167	51	51	31	467
Şanlıurfa	98	98	50	50	28	324
Toplam	705	702	352	356	241	2356

TABLO. 4 İLLERE GÖRE KIZ VE ERKEK DAĞILIMI

	Okulu Terk Edenler		Okula Devam Edenler	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız
Diyarbakır	36	64	25	24
Erzurum	18	109	23	29
İstanbul	83	86	57	40
Konya	10	23	22	28
Mardin	52	113	17	34
Şanlıurfa	25	72	30	20
Toplam	224	467	174	175

Okulu terk eden ve okula devam eden çocuklar ve anneleri: Katılımcılar 1984 – 1998 yılları arasında doğmuş öğrencilerden seçilmiştir. Okulu terk edenlerin yaş ortalaması 17.2, okula devam edenlerin ise 10.4'tür. Annelerin yaş ortalaması çocukları okula devam edenler 34.90, terk edenler ise 42.34'tür.

Okulu terk verisinin toplandığı gençlerin hepsi yaşamlarında bir kere okula kayıt olmuşlardır. Katılımcıların % 98.2'si okulu bıraktıklarında bir devlet okuluna devam ediyor olduklarını belirtmişlerdir. Görüşülen gençlerin % 32.4'ü erkek, % 67.6'sı kızdır. Ortalama okula başlama yaşı 7.04'tür; kızlar ve erkekler arasında okula başlama yaşı olarak anlamlı bir fark yoktur. Katılımcılar ortalama olarak 4.61 yıl

okula devam ettiklerini belirtmişlerdir, ancak sınıfta kaldıkları yıl sayısını da dikkate alınca, bu grubun ortalama olarak 4.4 üncü sınıfta eğitimlerini bıraktığı ortaya çıkmaktadır.

Öğretmenler: Araştırmaya katılan 242 ilköğretim öğretmenin % 66'sı erkek, % 34'ü kadın, yaş ortalamaları ise 34.45'dir. Katılımcılar ortalama olarak 11 yıllık öğretmendir (en az 1 ile en çok 39 yıl) ve yarısından fazlası şu anda buldukları bölgede en az 5 yıldır görev yapmaktadır (ortalama 7.9 yıl). Öğretmenlerin yarısından fazlası (%57) sınıf öğretmeni, % 10.4'ü müdür veya müdür yardımcısı, geri kalanları ise branş öğretmenidir.

III.1.4. Nicel Yöntem Bulguları

TABLO. 5 CİNSİYETE VE İLLERE GÖRE TERK EDİLEN SINIF VE YAŞ

		Kaçıncı Sınıfta Okulu Terk Etmiş	Okulu Terk Etme Yaşı
Genel	Erkek	4.62	11.89
	Kız	4.32	11.47
	Toplam	4.43	11.61
Diyarbakır	Erkek	4.74	11.74
	Kız	4.11	11.23
	Toplam	4.30	11.37
Erzurum	Erkek	4.58	11.68
	Kız	4.75	11.86
	Toplam	4.70	11.81
İstanbul	Erkek	4.58	12.02
	Kız	4.09	11.55
	Toplam	4.36	11.80
Mardin	Erkek	4.69	11.69
	Kız	4.18	11.16
	Toplam	4.34	11.32
Şanlıurfa	Erkek	4.79	12.04
	Kız	4.35	11.37
	Toplam	4.46	11.54

Nicel çalışmada 2356 kişiden toplanan veriler cinsiyet farkı ve iller temelindeki farklılıklar da gözetilerek analiz edilmiştir. Aşağıda önce okulu terk etmiş çocuk ve annesinden edinilen bilgilere göre bu çocukların okulu terk süreçleri ve okulu bıraktıktan sonraki durumları özetlenmekte, sonrasında öncelikle tüm anne ve çocuklardan alınan bilgilere göre okulu terk nedenleri sıralamakta ve son olarak ilköğretim öğretmen ve idarecilerin okulu terk ile ilgili algı ve tutumları özetlenmektedir.

1. Çocukların Okulu Terk Süreci, Karar Mekanizmaları ve Sonuçlar

Çocukların okulu terk süreçlerini ve terk sonrasındaki durumlarını daha iyi anlamak amacıyla, derinlemesine görüşmelere ve anket çalışmasına dayanarak çocukların okula başlama ve bırakma yaşı, okul başarıları/başarısızlıkları, okulu terk ettikten sonra neler yaptıkları, kendilerine güven ve gelecek ile ilgili umutları sorgulanmıştır. Bunun yanı sıra terk kararını verme mekanizmaları, okulu terk etmenin kimin kararı olduğu anne ve çocuğun bakış açılarından ayrı ayrı incelenmiştir.

Okulu terk etmiş 705 katılımcının ortalama okula devam süresi 4.61 yıldır, ancak sınıfta kaldıkları yıl sayısını da dikkate alınca, bu grubun ortalama olarak 4.4üncü sınıfta ve 11.61 yaşında eğitimlerini bıraktığı ortaya çıkmaktadır. (Tablo. 5)

Öncelikle okulu terk etme sürecinde kız ve erkek çocuklar arasında fark olup olmadığı incelenmiştir. Tablo.5'te görüldüğü üzere kız çocuklar erkek

çocuklardan daha küçük yaşlarda (erkekler=11.9, kızlar 11.5) ve daha küçük sınıflarda (erkekler=4.62, kızlar 4.32) okulu terk etmişlerdir. Ayrıca kız çocukların beşinci sınıfı bitirme oranı erkek çocuklardan önemli ölçüde düşüktür. Daha da önemlisi 5. sınıf sonrası okula devam edebilmiş erkeklerin oranı % 30.8 iken kızların oranı % 16'dır. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır (p<.05). İl temelinde karşılaştırma yapmadan, genel örnekleme bakıldığında kız ve erkek çocukların terk etme yaşı, okulu bıraktığı sınıf, ve beşinci sınıfı bitirme oranları arasında bulunan farklar istatistiksel olarak anlamlıdır. Bütün bu sonuçlar kız çocukların okullulaşmasında elde

edilen önemli kazanımların, zorunlu 8 yıllık eğitimin tamamlanmasına ne yazık ki yansımadağının bir göstergesidir. Nitel çalışmada da gözlemlendiği gibi, okula başlamak kadar okula devamı sağlamak da önemlidir. Bu konuda aile ve kamuoyunun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Anne ve çocuklara birbirlerinden bağımsız olarak, okulu terk etmenin kimin kararı olduğu sorulduğunda tutarlı yanıtlar alınmıştır. Tablo.6'da anne ve çocuğun terk kararı dağılımı görülmektedir. Tablo.7 ve Tablo.8'de bu durum illere ve cinsiyete göre ayrıntılı şekilde verilmiştir.

Tablo.8'de görüldüğü gibi hem anneler, hem de çocuklar tutarlı bir şekilde okulu terk kararının çoğunlukla çocuk tarafından verildiğini söylemektedir. Bunu % 30'a varan bir oranla babanın kararı izlemektedir. illere göre dağılıma bakıldığında Mardin dışındaki illerde benzer bir durum görülmekte. Ancak Mardin'de % 54.5 gibi oranla terk kararının babaya ait olduğu izlenmektedir. Mardin'deki bu farklılığı yorumlamada Tablo.8'deki kız-erkek farklarına bakmak faydalı olacaktır. Okulu terkin babanın kararı olduğunu söyleyen erkeklerin oranı % 16.7 iken kızların oranı % 35.4'tür. Örneklemin iller üzerine dağılımına baktığımızda Mardin'de kızların oranı % 69 çıkmaktadır. Diğer illerde kız-erkek oranları aşağı-yukarı eşitken Mardin'de bu oran kızlar lehine yükselmektedir. Tablo.7 ve Tablo.8'i

TABLO. 6 OKULU TERK KİMİN KARARI? (%)

Kimin Kararı	Çocuğun Yanıtları	Annenin Yanıtları
Çocuğun	56.1	51.5
Babanın	28.8	33.2
Annenin	10.0	11.8
Öğretmenin	1.8	1.5

TABLO. 7 TERK KARARINI KİM VERİYOR? İLLERE GÖRE DAĞILIM (%)

	Çocuğun Kararı	Babanın Kararı	Annenin Kararı
Diyarbakır	67.3	23.8	4.0
Erzurum	59.4	25.8	11.7
İstanbul	68.4	14.3	9.1
Mardin	30.0	54.5	10.8
Şanlıurfa	61.2	24.5	11.2

TABLO. 8 TERK KARARINI KİM VERİYOR? KIZ VE ERKEK FARKLARI (%)

	Çocuğun Kararı	Babanın Kararı	Annenin Kararı
Kızlar	49.6	35.4	11.8
Erkekler	73.0	16.7	6.8

TABLO. 9 ÇOCUKLARA GÖRE TERK NEDENLERİ

	N	%
Çalışmak zorundayım	44	20.18
Babam istemedi	43	19.72
Dersler zordu	35	16.06
Sınıfta kaldım	35	16.06
Tarlada çalışmam gerek	18	8.26
Yaşım büyüdü	13	5.96
Sağlık sorunları	11	5.05
Annem istemedi	8	3.67
Okul uzak	4	1.83
Çevrem kötüydü	2	0.92
Öğretmen istemedi	2	0.92
Türkçe sorunu	2	0.92
5. sınıfı bitirdim	1	0.46
Toplam	218	100.00

birlikte okuduğumuzda tutarlı olarak kız çocuklar için okulu terk kararını daha sıklıkla babanın vermiş olduğunu görüyoruz. Mardin’de bu oranın diğer illerden yüksek olmasını da Mardin örneklemindeki kız sayısının diğer illere göre çok daha yüksek olmasıyla açıklayabiliyoruz.

Nitel görüşmelerde çocuklara neden okulu terk ettikleri sorulduğunda ilk tepkileri çoğunlukla bunun kendi kararları olduğunu söylemek olsa da, takip eden konuşmalarda bu kararın altında yatan başka nedenler olduğu ortaya çıkmıştır. Zaten daha

çok geleneksel bir aile yapısının olduğu bu kesimde, çocuğun bireysel olarak karar almış olduğunu düşünmek çok gerçekçi değildir. Bu amaçla, okulu terk kararının kendilerinin olduğunu söyleyen 218 çocuğa bu kararı neden aldıkları sorulmuştur. Tablo.9’da okulu terk eden çocukların kendi ifadelerinden oluşturulmuş terk nedenleri görülmektedir.

Tablo. 9’da da görüldüğü gibi, kendi kararıyla okulu bıraktığını söyleyen çocukların % 30’a yakını tarlada veya bir işte çalışmak zorunluluğu nedeniyle okulu terketmiştir. Bunu aslında kararın çocuğun kararı olmadığına işaret edebilecek % 19.7 ile “babam istemedi” yanıtı izlemektedir. Buna göre, okulu bırakma kararını kendilerinin aldığını söyleyen çocukların bile bu kararı tamamen kendi başlarına aldıklarını düşünmek doğru olmayacaktır.

Çocuğun okulu terkinde diğer önemli neden ise okul başarısızlığı olarak ortaya çıkmaktadır. Okula devam eden ve terk etmiş çocukların okul başarılarını sınıfta kalma değişkenini kullanarak karşılaştırdığımızda okulu terk etmiş çocukların % 16’sı, devam eden çocukların ise sadece % 5.7’si sınıfta kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca okuldayken derslerim kötüydü diyenler % 13.2 iken, şu an okula devam etmekte olan öğrencilerin sadece % 1.7’si derslerinin kötü olduğunu söylemişlerdir. Görüldüğü üzere, okul başarısızlığı okulu terke sebep olarak ortaya çıkmaktadır.

Başarısızlığın kız ve erkek çocuklar için etkisinin farklı olup olmadığına bakarsak; terk eden erkek çocukların % 26’sı en az bir kere sınıfta kalmışken, terk eden kız çocukların sadece % 10.7’sinin en az bir kere sınıfta kaldığı görülmektedir ($p < .05$). Bu da okul başarısızlığının erkek çocukların okuldan ayrılmaları için daha önemli bir neden olarak ortaya çıktığına işaret etmektedir. Ancak daha ileriki aşamalarda okul başarısızlığının arkasındaki yapısal değişkenlere bakmak okul performansının okulu terk kararı ile ilişkisini anlamakta daha aydınlatıcı olacaktır.

Çocuklara, okula gitmeyi bıraktıklarında ne hissettikleri sorulduğunda aşağıdaki yanıtlar alınmıştır.

TABLO. 10 OKULU BIRAKTIĞINDA NE HİSSETİN? (%)

	Kızlar	Erkekler	Toplam
Sevindim	24.2	35.1	27.2
Ağladım	45.7	18.5	36.2
Anneme babama okula gitmek istediğimi söyledim	50.4	32.0	43.7

Tablo.9 ve Tablo.10'u temel alarak çocukların okulu terk etme kararlarını çoğunlukla kendilerinin verdiği aslında tartışılması gereken bir sonuç olduğunu söylemek mümkündür. Çocukları bu kararı almaya iten ailelerinin ekonomik zorlukları ve algıladıkları veya gerçek olan babalarının okula göndermeye çok istekli olmaması olarak yorumlanabilir. Tablo.11'deki sayılar da bu yorumu destekler niteliktedir.

Okulu terk eden çocuklara okula devam etmek isteyip istemedikleri ve hangi şartlar altında okula tekrar devam edebilecekleri sorulduğunda çocukların % 55.6'sı devam etmek istediklerini söylemişlerdir. Kız ve erkek çocuklar arasında fark görülmemiştir. Tablo.11 çocukların hangi şartlar altında okula devam edeceklerini göstermektedir. Kızlar için ailenin onayı öne çıkarken erkek çocuklar için çalışma zorunluluğunun olmaması ve okul başarısı öne çıkmaktadır.

Bu soruyu izleyen diğer bir soru okula tekrar başlama talebine anne-babanın tepkisinin ne olacağıdır. Kız çocukların yarısı anne ve/veya babalarının okula başlamasını kabul etmeyeceğini söylerken, erkeklerin çoğunluğu bu isteklerinin anne ve babaları tarafından onaylanabileceğini ifade etmiştir.

Aynı soru annelere sorulduğunda % 40.8'i izin vereceğini, % 34.6'sı istemeyeceğini, % 10'u ise babasının karar vermesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak kızlar ve erkekler için farklar gözlenmiştir. Erkek annelerinin % 66'sı çocukları okula gitmek isterse buna izin vereceklerini söylerken, kızlar için bu sayı sadece % 28.8'dir. Okulu terk kararı ve devam etme ihtimali karşısında babanın kız ve erkek

çocuklar için tepkisi farklıdır. Bu durum yukarıda da bahsettiğimiz gibi kız çocukların okullulaşmasındaki sorunların tam olarak aşılamamış olduğunun bir göstergedir.

2. Okulu Terkin Sonuçları: Terk Eden Çocuklar Ne Yapıyorlar?

Okulu terk sorununa çözüm yaklaşımlarında okulu terk ettikten sonra çocukların ne yaptığını, hangi tür becerilere sahip olduklarını düşündüklerini ve buradan nereye gitmek istediklerini bilmek önemli olacaktır.

Öncelikle okulu terk etmiş olan ve devam etmekte olan çocukların geleceğe dair beklentileri ve kendine güvenleri psikolojik ölçekler kullanılarak karşılaştırılmıştır³. Tablo.12, bu değişkenlerin iki grup için ortalamalarını göstermektedir.

Beklenti değişkeni çocukların gelecekte beklediklerini "bir sorunum olduğunda onu çözebilirim", "bence bugüne kadar yaptıklarım gelecekte başarılı olmamı sağlayacaktır", "benim için önemli şeyleri elde edebilmek için yapabileceğim çok şey var" gibi ifadelerle verdikleri yanıtlarla oluşturulmuştur. Tablo.12'de görüldüğü gibi terk ve devam eden çocuklar arasında gelecekte beklenen ve kendine güven değişkenlerinde anlamlı farklar bulunmaktadır, okula devam eden çocukların ortalamaları terk etmiş olanlardan daha yüksektir. Bu ölçekte kız-erkek farkı gözlenmemiştir. Verinin kesitsel olması bu ilişkilerin nedenselliği üzerine yorum yapmamıza izin vermemektedir. Terk eden çocukların kendine güvenleri düşük olduğu için mi terk ettikleri, yoksa terk etme sonunda bu özelliklerinde düşüş olduğunu söylemek olası değildir.

TABLO. 11 HANGİ ŞARTLAR ALTINDA OKULA DEVAM EDERDİN? (%)

Olsaydı okula devam etmek isterdim	Kızlar	Erkekler
Annem babam izin verseydi	40.3	27.5
Çalışmak zorunda olmasam	13.3	32.0
Derslerim iyi olsaydı	15.7	26.1
Dersler çok zor olmasaydı	12.9	20.3
Öğretmenimi sevseydim	9.7	18.5
Diğer arkadaşlarım da okula gitseydi	8.8	13.1

3 Gelecekte beklenen durumu ölçmek için R. Snyder'ın Umut (Hope) Ölçeği (1991), kendine güven durumunu ölçmek için ise Rosenberg'in Kendine Güven (Self-Esteem) Ölçeği (1965) kullanılmıştır. Ölçeklerin bu örneklem için güvenilirlik katsayıları sırası ile .85 ve .73'dür.

TABLO. 12 TERK VE DEVAM EDENLERİN GELECEKTEN BEKLENTİLERİ - KENDİLERİNE GÜVENİ

Okul durumu	Cinsiyet	Beklenti	Kendine Güven
Terk	Erkek	2.92	2,85
	Kız	2.96	2,93
	Toplam	2.95*	2,90*
Devam	Erkek	3.37	3,03
	Kız	3.37	2,99
	Toplam	3.37*	3,00*

Not: Beklenti ve kendine güven ölçekleri dağılımı 1(az) – 4 (çok) * p<.01

Tablo.13, terk eden çocukların genel okuma yazma düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Kız-erkek farklılıklarına baktığımızda kız çocukların okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Kızların okulu erkeklerden daha önce terk ettikleri göz önüne alınırsa, bu ilginç bir sonuçtur.

Okulu terk etmiş grupta ilköğretim çağında olup da (15 yaşından küçük) eve para getirecek bir işte çalışanlar kızların % 12'si, erkeklerin ise % 34.5'idir. Erkeklerin kızlara göre daha yüksek bir yüzdesi çalışmaktadır (p<.05).

Çalışan oranlarında illere göre de fark görülmektedir (Bakınız Ek.1. Tablo1. ve Tablo.2). Çalışma oranının en yüksek olduğu il İstanbul'dur. İstanbul'u Diyarbakır izlemektedir. İllere göre çalışma oranlarına kız-erkek farkı açısından bakacak olursak bütün illerde erkekler kızlardan oransal olarak daha fazla çalışmakta, en yüksek kız çocuk çalışma oranı ise İstanbul'da

görülmektedir (Bakınız Ek.1 Tablo. 3). Şanlıurfa ve Erzurum'da ise kızlar neredeyse hiç çalışmamaktadır. Tarım alanında en çok çalışan çocuğun olduğu il Mardin'dir. Çocukların tarım dışında ne tür işlerde çalıştıkları açık uçlu olarak sorulduğunda ayakkabı boyacılığı, inşaat işçiliği, garsonluk, konfeksiyon işçiliği, marangozluk, oto tamirciliği, temizlikçi gibi belli kategoriler altında toplanamayacak dağınık bir tablo çıkmıştır.

Okulu terk etmiş çocuklara bundan sonra hayatlarında ne yapmak istedikleri sorulduğunda genellikle büyük hayalleri olmadığı görülmüştür. Okumaya devam etmek isteyen sadece 33 kişidir (% 4.7). 47 kişi (% 6.7) profesyonel bir iş sahibi olmak istemektedirler. Kızların hemen hemen hepsi (% 90) evlenmek istediklerini söylemişlerdir. Çocuklara bundan sonra hayatlarını istedikleri şekilde sürdürebilmek için yeterli eğitime sahip olup olmadıkları sorulduğunda sadece % 25.4'ü bundan sonra hayatını istediği şekilde sürdürmek için gerekli eğitime sahip olduğunu söylemektedir.

Üçüncü bölümde, hem okulu terk etmiş, hem de okula devam etmekte olan çocuklar ve annelerinden (toplam 1052 çocuk ve 1058 anne) alınan bilgilere göre okulu terk nedenleri incelenmektedir.

TABLO. 13 TERK EDEN ÇOCUKLARIN OKURYAZARLIK DÜZEYİ

	%
Şu anda okuma yazma biliyorum	91.2
Hecelemeden okuyabiliyorum	81.6
Okuyorum ama yazamıyorum	7.4
Hem okuyabiliyorum hem yazabiliyorum	88.6

3. Çocuklar ve Annelere Göre Okulu Terk Nedenleri

Okulu terk nedenleri farklı çalışmalarda farklı başlıklar altında sıralanmıştır. Okulu terk davranışına psikolojik ve mikro yaklaşan çalışmalar okulu terkin kişisel nedenleri üzerinde yoğunlaşırken, sosyolojik ve politika önerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar okulu terkin sosyo-ekonomik ve eğitim sistemi ile ilgili yapısal nedenlerini vurgulamışlardır. Bunun yanı

sıra okulu terk davranışını aile ve sosyo-kültürel yapı değişkenleri ile de anlamaya çalışmak bu çok boyutlu soruna daha kapsamlı yanıtlar bulmaya yardımcı olacaktır. Bu çalışma, elde edilen nicel verilere dayanarak okulu terk nedenlerini şu başlıklar altında inceleyecektir:

- Sosyal-Kültürel-Ailevi Nedenler
- Ekonomik Nedenler
- Eğitim Sistemi-Okul-Öğretmen ile Bağlantılı Nedenler

Sosyo-Kültürel ve Ailevi Nedenler:

Sosyo-kültürel ve ailevi nedenler okulu terk konusunda oldukça kapsamlı bir açıklama alanı sağlamaktadır (Rumberger, 1995). Derinlemesine görüşmeler ve anket sonuçlarına dayanarak bu başlık altında

inceleyeceğimiz değişkenler aile yapısı (evde yaşayan çocuk sayısı ve kişi sayısı), parçalanmış/ parçalanmamış aile, anne-babanın okuma yazma ve eğitim düzeyi, evde konuşulan dil, ailenin eğitimden beklentisi olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler için okulu terk eden ve okula devam eden çocuklar arası karşılaştırmalar Tablo.14'te verilmektedir.

Tablo.14'te anne-babanın birlikte olması dışındaki tüm değişkenlerdeki terk ve devam eden çocuklar arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Özellikle çarpıcı olan değişkenler çocuk sayısı, annenin okuryazar olması ve evde Türkçe konuşulmasıdır. Daha az sayıda çocuk, annenin okuryazar olması ve evde Türkçe konuşulmasının yanı sıra ailede eğitimden beklentinin yüksek olması okula devam etmek için daha elverişli bir ortam yaratmaktadır.

TABLO. 14 TERK EDEN VE DEVAM EDEN ÇOCUKLAR ARASINDA SOSYO-KÜLTÜREL VE AİLEVİ NEDENLER KARŞILAŞTIRMASI

	Terk	Devam
Evdeki çocuk sayısı *	5.46	3.87
Evde yaşayan kişi sayısı*	7.25	5.97
Anne-baba beraber çocukla aynı evde yaşıyor	95.1	94.6
Anne okuma yazma biliyor % *	27.5	62.2
Annenin eğitim durumu *		
Eğitimsiz	83.5	47.0
İlkokul mezunu	15.3	42.4
Ortaokul-lise mezunu	1.2	8.6
Üniversite mezunu	.3	2.0
Baba okuma yazma biliyor % *	78.9	89.4
Babanın eğitim durumu*		
Eğitimsiz	37.5	16.9
İlkokul mezunu	46.7	57.3
Ortaokul-lise mezunu	14.3	21.5
Üniversite mezunu	1.3	4.3
Evde konuşulan dil Türkçe % *	48.1	64.5
Annenin eğitimden beklentisi [0-4 arasında, ortalama]*	2.86	3.32

* p<.01

TABLO. 15 ANNELERİN ÇOCUĞUN OKULUNA VE DERSLERİNE GÖSTERDİĞİ İLGI (%)

Çocuğumun...	Terk	Devam
Okul durumunu takip ederdim/ediyorum	70.9	95.1
Okula gidip gitmediğini kontrol ederdim/ediyorum	70.6	96.8
Derslerini yapıp yapmadığını kontrol ederdim/ediyorum	65.6	93.6
Okuldaki veli toplantılarına katılırdım/katılıyorum	74.7	91.1

Bunun yanı sıra annelere ve çocuklarına göre ebeveynlerin çocukların okul durumları ile ilgilenme ve eğitimlerine katılma ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Tablo.15 ve Tablo.16'da görülmektedir.

Bu sorulara verilen cevapları karşılaştırdığımızda okula devam eden çocukların anne-babalarının terk eden gruba göre, çocuklarının okulları ile daha çok ilgilendiği izlenmektedir.

Okulu terk sebebiyle ilgili sosyo-kültürel ve ailevi nedenlerin kız ve erkek çocuklar için karşılaştırılması Tablo.17'de yapılmaktadır.

Tablo.17'nin de gösterdiği gibi, kız çocukların okula devam etmesinde annenin okuryazarlığının en önemli faktör olması hiç kuşkusuz en çarpıcı sonuçtur.

Derinlemesine görüşmelerde de sıklıkla gözlemlendiği üzere annenin yalnızca okuryazar olması veya 1-2 yıl

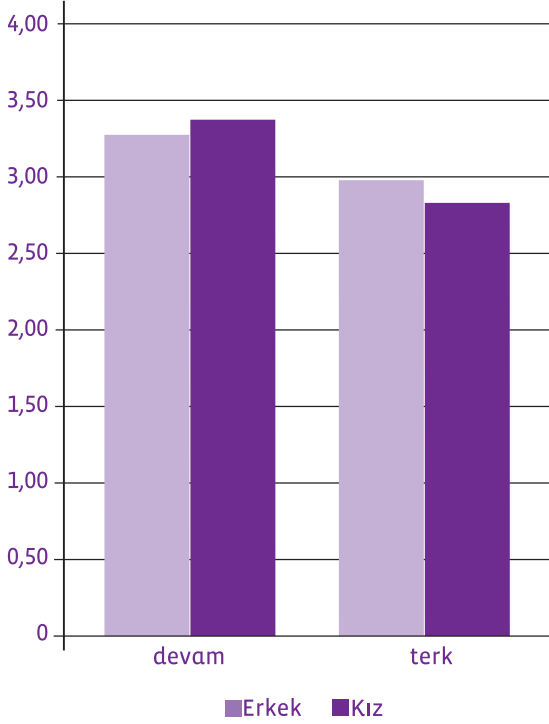
TABLO. 16 ÇOCUKLARA GÖRE ANNE VE BABANIN ÇOCUĞUN OKULUNA VE DERSLERİNE GÖSTERDİKLERİ İLGI (%)

Annem- babam	Terk	Devam
Okul durumumu takip ederdi/ediyor	69.3	96.0
Okula gidip gitmediğimi kontrol ederdi/ediyor	71.5	94.6
Derslerimi yapıp yapmadığımı kontrol ederdi/ediyor	63.7	91.4
Okuldaki veli toplantılarına katılırdı/katılıyorum	74.2	92.3
Öğretmenimle ders durumum hakkında konuşurdu	65.0	90.0

TABLO. 17 TERK EDEN VE DEVAM EDEN ÇOCUKLAR ARASINDA CİNSİYETE GÖRE SOSYO- KÜLTÜREL VE AİLEVİ NEDENLER KARŞILAŞTIRMASI

	Kızlar		Erkekler	
	Terk	Devam	Terk	Devam
Evdeki çocuk sayısı	5.62	4.04	5.09	3.71
Evde yaşayan kişi sayısı	7.39	6.16	6.91	5.89
Anne okuma yazma biliyor %	25.5	60.6	31.7	63.8
Anne eğitimsiz %	85.0	49.1	79.0	44.8
Baba okuma yazma biliyor %	80.5	88.0	75.7	90.8
Baba eğitimsiz %	36.0	19.4	40.6	14.4
Evde konuşulan dil Türkçe %	48.5	62.3	47.3	66.7

ŞEKİL. 7 ANNELERİN KIZ VE ERKEK ÇOCUKLARI İÇİN EĞİTİMDEN BEKLENTİLERİ

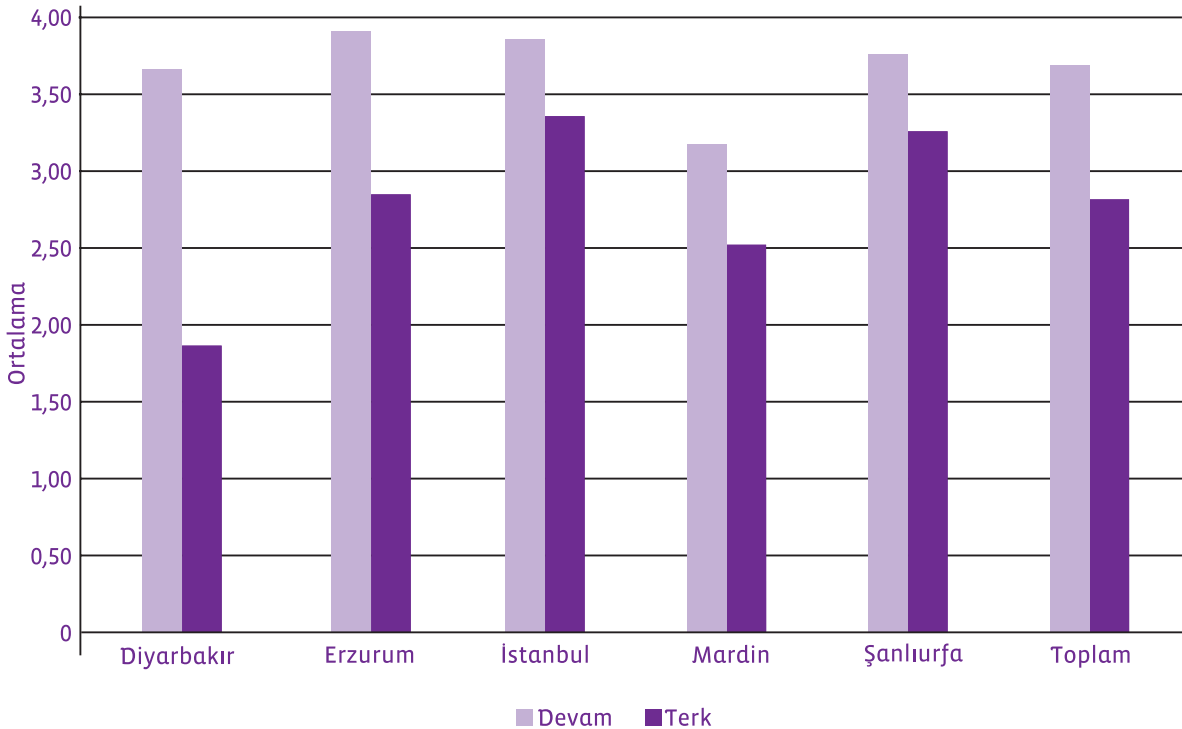

okula devam etmiş olması kız çocuklarının okulda kalması üzerinde çok etkili olmaktadır. Tablo. 17'de görüldüğü gibi bu etki yalnızca kız çocukları için değil erkek çocukları için de geçerlidir. Aynı ölçüde eğitimden beklentinin yüksek olması kız ve erkek çocukların okulda kalması için olumlu bir zemin hazırlamaktadır. Şekil.7'de de görüldüğü gibi annelerin eğitimden beklentilerinin, kız veya erkek çocuklarının okula devam durumuna farklı bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Okulu terk kararında sosyo-kültürel ve ailevi nedenler il bazında incelendiğinde öne çıkan sonuçlar; İstanbul'da terk ve devam eden çocukların evlerindeki çocuk sayıları, yine İstanbul'da terk ve devam eden çocukların annelerinin okuryazar ve eğitilmiş olma durumlarıdır (Bakınız Ek.1 Tablo.4). İstanbul'da okulu terk etmiş çocukların evdeki çocuk sayısı 4.9 iken okula devam eden çocukların evlerindeki çocuk sayısı 2.9'dur. Yine İstanbul'da okulu terk eden çocukların annelerinin yalnızca % 39'u okuma yazma bilirken, okula devam eden çocukların annelerinin % 83'ü okuma yazma bilmektedir. Bu sonuçların yanı sıra bütün illerde her değişken için terk eden ve devam eden çocuklar arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

Şekil.8, annelerin çocukların okul durumu ile ilgilenmelerini il bazında karşılaştırmaktadır. Tablo.15

ŞEKİL. 8 TERK EDEN VE DEVAM EDEN ÇOCUKLAR ARASINDA İLLERE GÖRE AİLENİN OKULA VE DERSLERE İLĞİ KARŞILAŞTIRMASI

TABLO. 18 OKULA DEVAM ETME OLASILIĞINI ETKİLEYEN SOSYO-KÜLTÜREL VE AİLEVİ NEDENLER

Değişken	B	ExpB	% Etki	P
Evde konuşulan dil Türkçe	.51	.60	%40	<.00
Anne okuryazar	1.18	3.24	%224	<.00
Baba okuryazar	.18	1.20	%20	.36
Parçalanmış aile	.16	1.17	%17	.62
Ailenin eğitimden beklentisi yüksek [¥]	.22	1.24	%31	<.00
Ailenin okula ilgisi yüksek ^{¥¥}	.48	1.62	%141	<.00

¥0 - düşük; 4-yüksek ¥0- az; 6-çok

* Lojistik regresyon sonuçları

ve Tablo.16'da tek tek sorular olarak ele alınan anne-babanın okul ve derslere ilgisi bu şekilde 0-4 arası bir ölçek olarak kullanılmıştır. İl bazında yapılan lojistik regresyon analizi her il için anne-babanın okul ve derslere ilgisinin okulu terk etme ve devam üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu göstermiştir. Diyarbakır, ailenin okulla ilgisinin terk eden ve devam eden çocuk gruplarında en fazla, İstanbul ise en az farklılık gösterdiği il olarak ortaya çıkmaktadır. Bu veriyi değerlendirirken önemli olan ailenin ilgisinin yanında hangi sosyo-kültürel verilerin okula devam veya terk durumunu etkilediğidir. Bu analizin sonuçları Tablo. 18'de verilmektedir.

Sosyo-kültürel ve ailevi nedenler başlığı altında incelediğimiz değişkenlerin yukarıdaki tablolarda okulu terk üzerinde birbirlerinden bağımsız etkilerini gördük. Bu değişkenlerin okulu terk veya devam davranışı üzerinde en fazla etkili olanlarını saptayabilmek için yapılan lojistik regresyon⁴ sonuçları Tablo.18'de verilmektedir. Lojistik regresyon analizine göre okulu terk / devam kategorik değişkeni üzerinde en fazla fark yaratan değişken, annenin okuryazar olması, evde konuşulan dil ve anne-babanın okul ve derslerle ilgisi olarak görülmektedir. Anneleri okuma-yazma bilenlerin okula devam etme ihtimali anneleri okuma-yazma bilmeyenlere göre 3.2 kattır. Bunun yanı sıra ailenin eğitimden beklentisi de

okula devam davranışını en olumlu yönde etkileyen diğer bir değişkendir. Babanın okuryazar olması ve ailenin yapısının okulu terk üzerinde bir etkisi yoktur. Lojistik regresyon analizi sonucu iller arası bir fark saptanamamıştır.

Sosyo-kültürel ve ailevi nedenlerin etkilerini özetleyecek olursak; kız ve erkek çocuklar için annenin okuryazar olması, evde konuşulan dilin Türkçe olması, ailenin eğitimden beklentilerinin yüksek olması ve ailenin çocuğun dersleri ve okuluyla ilgili olması okula devam üzerinde en etkili olan değişkenlerdir. Evde konuşulan dilin Türkçe olması durumunda, Türkçe olmamasına göre, çocuğun okula devam etme olasılığı % 40 artmaktadır. Daha çarpıcı bir sonuca göre, okuma yazma bilen annelerin çocukları bilmeyenlere göre % 224 olasılıkla okula devam etmektedirler. Diğer önemli bir sonuç, ailenin okulla ilgili olduğu ortamlarda çocuğun okulda kalma ihtimalinin % 141 arttığını göstermektedir. Bununla uyumlu bir sonuç da eğitimden beklentinin yüksek olduğu ailelerde, eğitimden beklentinin düşük olduğu ailelere göre çocukların okula devam etme ihtimalinin % 31 daha fazla olmasıdır.

Bu bulgular okulu terk sorunun ele alınabileceği en önemli düzlemlerden birinin ailenin eğitimi olduğunu kuvvetle göstermektedir. Okullulaşma kampanyalarının yanı sıra yetişkin okuryazarlık

4 Lojistik regresyon analizi: Lojistik regresyon analizi bağımlı (sonuç) değişkeninin ikili - kategorik olduğu durumlarda uygulanan regresyon analizidir. Lojistik modeldeki etkiler "odds oranı exp(B)" istatistiğine dayanır Exp(B) katsayısı bağımsız değişken 1 birim arttığında, bağımlı değişkenin olma olasılığının (1 - okula devam) olmama olasılığına göre (0- okulu terk) ne kadar arttığını göstermektedir. Bu değer % değerine çevrilerek etki derecesi ölçülebilmekte ve istatistiksel olarak anlamlı olan değişkenlerin (p <.05) bağımlı değişken üzerindeki etkileri karşılaştırılabilmektedir.

kurslarına da ağırlık verilmesi yetişkin okuryazar olmayan oranlarının düşürülmesi 8 yıllık zorunlu eğitim için de büyük önem taşımaktadır. Bununla ilişkili olarak okul ve derslerle ilgi ve eğitimden beklentinin artması mümkün olacaktır. Yetişkin okuma-yazma kurslarının yanı sıra anne-babalara başka yollarla ulaşmak da önemi olmaktadır. Eğitimcilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin ya da yerel idarecilerin çocukların anne-babalarına ulaşmaları bu çerçevede önem kazanmaktadır.

Ekonomik Nedenler:

Yerel ve uluslararası araştırmalarda en sıklıkla bahsedilen okulu terk nedeni yoksulluk olarak dikkat çekmektedir. Nitel çalışmada ortaya çıkan bulgular da bu durumu işaret etmektedir. Ailelerin eğitim için gerekli nakit parayı ya da okul gereksinimlerini karşılayacakları kaynakları olmadığı durumlarda çocuklar eğitim sisteminden çıkmaktadırlar. Bununla birlikte ailenin genel yoksulluk düzeyi ve temel gereksinimlerini karşılama zorunluluğu okul çağındaki çocukları okul dışında çalışmaya itmektir. Okul sonrası çalışan çocuklar çoğunlukla derslerinde başarısızlık ya da okula devam edememe nedeniyle okulu bırakmakta ya da zaten çalışmaya başlar başlamaz eğitim sisteminden düşmektedirler.

Diğer önemli ekonomik neden, sosyal bir neden olarak da değerlendirilebilecek, göç olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’de son 15 yıl içinde yaşanan güneydoğu illerinden İstanbul’a ve güneydoğu illeri içinde kırsaldan kente göçler

demografik yapıyı ve işgücü yapısını çok önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çalışmada da göçün, çeşitli uzantılarıyla, okulu terk davranışında önemli bir etken olduğu görülmüştür.

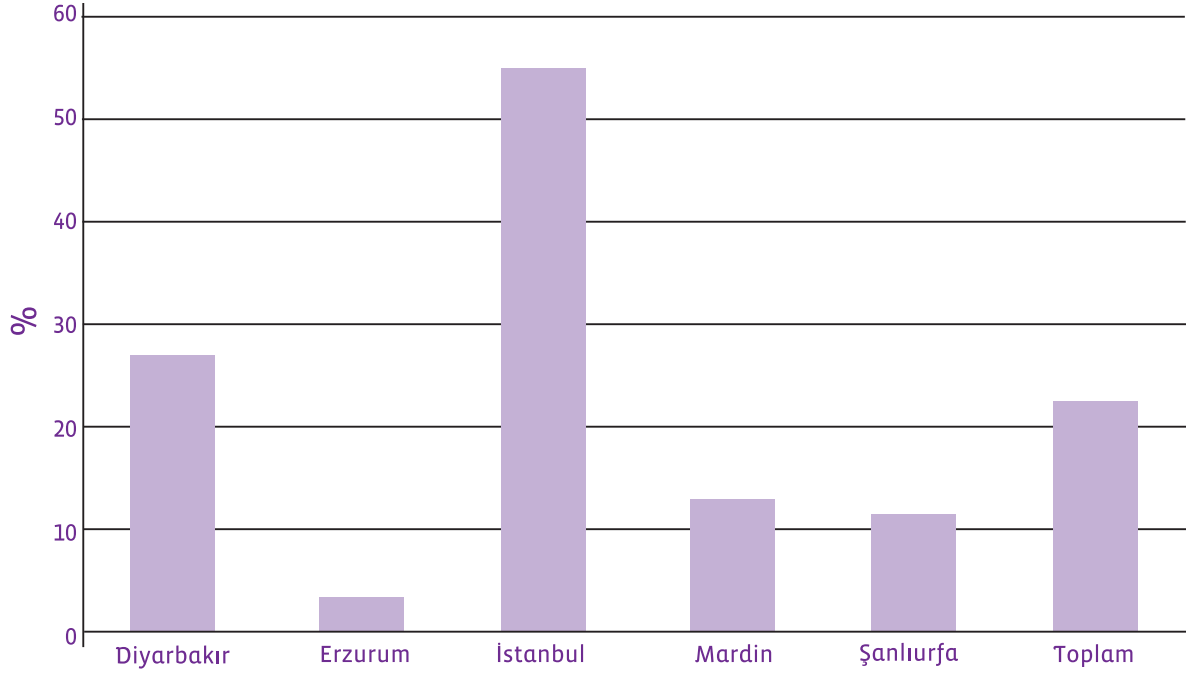
Bu çalışmada okulu terkin ekonomik nedenlerini yansıtması beklenen şu değişkenler incelenmiştir: göç, oturlan konutun mülkiyeti (kira/sahip), babanın düzenli işinin olup olmaması, ailenin herhangi bir şekilde sosyal (SSK, Bağ-Kur) sigorta sisteminin içinde olup olmaması, okul çağındaki çocuğun işgücünde olması, hane halkı kişi başına düşen aylık harcama ve oturlan konutun fiziksel durumu.

Tablo.19’da karşılaştırılan ekonomik göstergeler arasındaki fark, aylık gelir dışında, istatistiksel olarak anlamlıdır (p < .01) ve her göstergede okula giden çocuklar daha iyi durumdadır. Oturlan konutun fiziksel durumu (elektriği-suyu olması, tuvaletin evin içinde olması, evin ısınması ve evdeki nem gibi değişkenlerden oluşturulmuştur) ve ev eşyası mülkiyeti (kredi kartı, bilgisayar, cep telefonu, bulaşık makinesi vb. mülkiyetinden oluşturulmuştur) değişkenlerinde okula devam eden çocukların ortalamaları okulu terk etmişlerden daha yüksektir. İlköğretim çağındaki olan -15 yaşından küçük çocukların şu anda eve para getiren bir işte çalışıp çalışmadığına bakıldığında da okulu terk etmiş olan grupta bu oran çok daha yüksektir. Eve giren aylık kazanç karşılaştırıldığında iki grup arasında anlamlı bir fark yoktur. Ancak ev içinde kişi başına düşen aylık harcamaya bakıldığında bu miktar çocukları okulu terk eden ailelerde 78.12YTL iken, devam eden

TABLO. 19 OKULU TERK VE DEVAMDA EKONOMİK NEDENLER

	Terk %	Devam %
Göç	24.8	20.9
Ev sahibi (oturlan konutun mülkiyeti) değil	57.4	49.6
Babanın düzenli bir işi var	58.7	72.8
Annenin sigortası var	29.0	41.1
Yazın tarlaya çalışmaya gidiyorum	21.3	8.3
Eve para getirecek bir işte çalışıyorum	22.3	4.9
	Terk - ortalama	Devam - ortalama
Oturlan konutun fiziksel durumu [0 kötü-7 iyi]	3.23	3.80
Bir aylık gelir YTL	519.48	505.37
Hane halkı kişi başı aylık harcama YTL	78.12	97.08
Ev eşyası mülkiyet [0 kötü-6 iyi]	1.96	2.53

ŞEKİL. 9 İLLERE GÖRE GÖÇ ORANLARI

ailelerde 97.08YTL'dir, bu da ailenin nüfusu ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Daha önce de belirtildiği gibi okulu terk eden çocukların ailelerindeki çocuk sayısı 5.46 iken okula devam eden çocukların evlerindeki çocuk sayısı 3.87'dir.

Şekil.9'da görüldüğü gibi göçün en yoğun olduğu il bu çalışma örneğinde İstanbul'dur. Okulu terkin ekonomik nedenlerini il temelinde incelediğimizde dikkate değer sonuçlardan biri göçün yalnızca İstanbul ve Mardin'de okulu terk davranışını etkilemiş olmasıdır (Bakınız Ek.1 Tablo. 5). Ancak Mardin'de göç eden çocukların okula devamlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. (Mardin'de elde edilen bu bulgu anket çalışmasının yoğunlukla Kızıltepe ilçesinde yapılması ve bu ilçenin tarihsel ve toplumsal olarak oldukça politik ve eğitilmiş olmasıyla açıklanabilir.) Göç değişkeni büyük olasılıkla diğer değişkenlerle de etkileşime girip farklı açılardan okulu terk davranışını etkilemektedir. Örneğin babanın düzenli işi olduğu durumlarda ailenin göç yaşamış olup olmaması okulu terk davranışını etkilememektedir. Yine aynı şekilde aile herhangi bir şekilde sosyal sigorta sistemi içindeyse göçün etkisi görülmemektedir. Diğer ilginç bir bulgu evde Türkçe konuşulmuyorsa okulu terk davranışında göçün etkisi görülmemektedir. Ailede kişi başına düşen aylık harcama 70 YTL'nin altındaysa (medyan) göç okulu terk davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Kısacası göç kendi başına çok etkili olmamakla birlikte yarattığı ekonomik ve istihdam sorunları üzerinden okula devamı etkilemektedir.

Tekrar il karşılaştırmalarına dönecek olursak, çocuğun eve gelir getirecek bir işte çalışması, Erzurum dışında diğer bütün illerde, okulu terk davranışıyla ilişkilidir. Ailelerin çocuklarını okula göndermedeki maddi zorlukları il bazında karşılaştırılınca, sadece Diyarbakır ve İstanbul'da çocuğu okulu terk etmiş ailelerin devam etmekte olanlara göre daha zorlandıkları görülmektedir.

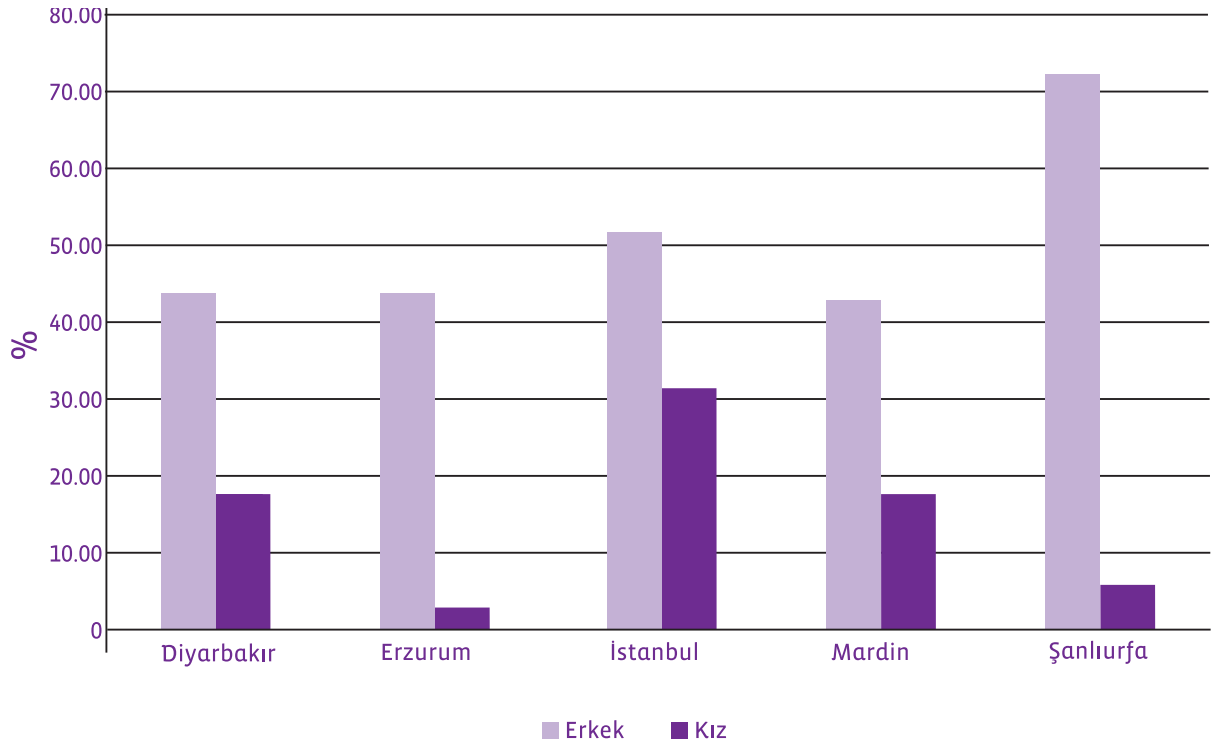
Ekonomik göstergeler okulu terk eden ve devam eden kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı karşılaştırıldığında Tablo 20 ortaya çıkmıştır:

Tablo.20'deki bütün ekonomik göstergelerde kız-erkek farkı anlamlı bulunmuştur. Ev sahibi olmama, göç etmiş olma, babanın düzenli işi olmaması kız çocukların okula devamını erkek çocuklara göre daha fazla etkilemektedir. Ancak tarlada ya da başka yerde çalışma anlamlı olarak erkek çocuklarda daha yüksektir ve çalışan erkek çocukların okula devam oranı kızlara göre daha düşüktür. Şekil.10, okulu terk eden çocuklar arasında illere göre kız ve erkek çocukların bir işte çalışma oranını göstermektedir. Kız çocukların çalışması en fazla İstanbul'da dikkati çekmektedir. Bu bulgu derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen izlenimlerle örtüşmektedir. Anne-babalar göç etmeden önce kendi yaşadıkları yerlerde kız çocuklarının çalışmasına kesinlikle izin vermezken İstanbul'a geldikten sonra bu toplumsal baskıdan kurtulup ağırlaşan ekonomik şartların da etkisiyle kız çocuklarının çalışmasına engel olmamaktadırlar.

TABLO.20 OKULA DEVAM EDEN VE TERK EDEN ÇOCUKLAR İÇİN EKONOMİK GÖSTERGELER: CİNSİYETE GÖRE

	Kızlar		Erkekler	
	Terk %	Devam%	Terk%	Devam%
Göç	23.2	17.7	27.2	22.4
Ev sahibi (oturulan konutun mülkiyeti) değil	60.7	48.0	50.4	51.1
Babanın düzenli bir işi var	59.4	72.7	57.3	72.9
Annenin sigortası var	30.0	39.1	26.8	43.1
Yazın tarlaya çalışmaya gidiyorum	20.3	6.3	23.2	10.3
Eve para getirecek bir işte çalışıyorum	16.9	2.3	51.8	7.5
	Terk ortalama	Devam ortalama	Terk ortalama	Devam ortalama
Çocuğu okula göndermede maddi zorluk (0-4)	3.30	3.00	3.42	2.88
Oturulan konutun fiziksel durumu (0-7)	3.31	3.66	3.07	3.95
Hane halkı kişi başı aylık harcama (YTL)	74.66	91.20	85.42	100.03
Ev eşyası mülkiyet (0-6)	2.02	2.38	1.85	2.68

ŞEKİL. 10 TERK EDEN GRUPTA İLLERE GÖRE KIZ VE ERKEK ÇOCUKLARIN BİR İŞTE ÇALIŞMA ORANI

TABLO. 21 OKULU TERK DAVRANIŞINDA EKONOMİK NEDENLERİN ETKİLERİ

Değişken	B	ExpB	% Etki	P
Çocuğun bir işte çalışması	-1.96	.14	-%86	<.00
Ailenin sigorta kapsamında olması	.32	1.38	%38	<.02
Babanın düzenli işinin olması	-.28	.75	-%25	<.04
Evin kira olması	-.80	.45	-%55	<.00
Ailenin göç etmiş olması	-.01	.99	0	.97
Kişi başı aylık harcamanın yüksek olması	.00	1.00	0	<.00

* Lojistik regresyon sonuçları

TABLO. 22 ÖĞRETMENLERİN OKULU TERK TANIMI: KİMİ OKULU BIRAKMIŞ OLARAK KABUL EDİYORSUNUZ?

	N	%
Hiç okula gelmeyen	71	29
Sık devamsızlık yapan	66	27
Uzun süre /dönem boyunca/ bir sene boyunca [sebepsiz]okula gelmeyen	14	6
Derslere ilgisiz olan/ okulu ve okumayı sevmeyen	14	6
Çalışan/çalıştırılan çocuklar	13	5
Başarısız çocuklar	12	5
Eğitim süresini tamamlamadan sistemin dışında kalan	10	4
Aile sorunları sebebiyle (boşanma/maddi durum) okulu bırakan	9	4
Davranış bozukluğu/uyum sorunu olan	5	2
5 yıldan sonra eğitime devam etmeyen	4	2
Bir süre gelen (kayıt yaptıran) sonra gelmeyen	4	2
Evlenen	4	2
8. sınıfı bitirmeyen	3	1
Çabalara rağmen gelmeyen	3	1
2 yıl okula gelmeyen	2	1
Belge almış olan	2	1
Sokak çocukları	2	1
Belirli bir yaşa gelmiş olan	2	1
8. sınıftan sonra eğitime devam etmeyen	1	0
Cahil insanlar	1	0
Hiç kimse	1	0

Erkek çocuklar için ise en yüksek oran Şanlıurfa'dan çıkmıştır. Daha ayrıntılı incelendiğinde bu oranın yoğunlukla tarımda çalışan çocuklar olduğu görülmektedir.

Ekonomik nedenlerin bir bütün olarak etkisini görebilmek için tüm ekonomik neden değişkenleri eş zamanlı olarak lojistik regresyon analizine girilmiştir. Tablo.21 lojistik regresyon sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 21'de görüldüğü gibi okulu terkin en önemli nedenlerinden biri çocuğun okul dışında bir işte çalışmasıdır. Çocuğun bir işte çalışıyor olması okula devam etme ihtimalini % 86 düşürmektedir. Babanın düzenli bir işinin olmaması okula devam ihtimalini % 25 düşürürken , oturlan evin kira olması okula devam ihtimalini % 55 azaltmaktadır. Ailenin herhangi bir şekilde sigorta kapsamı içinde olması ise okula devam etme ihtimalini % 38 artırmaktadır. Göç ve kişi başı aylık harcamanın ise okulu terk etme ihtimalini arttırıcı veya azaltıcı bir etkisi görülmemektedir (exp=1).

Eğitim Sistemi-Okul-Öğretmen ile Bağlantılı Nedenler:

Türkiye'de okulu terk tanımına ilişkin mevcut durumun ortaya konulması ve değerlendirilmesi açısından önemli bulgulara, ilköğretim okulları öğretmenlerinin saha araştırma çalışması sırasında okulu terk ile ilgili soruya verdikleri yanıtlarla ulaşılmıştır.

Projenin saha araştırması kapsamında altı ilde ilköğretim okullarında görev yapmakta olan

toplam 232 öğretmen ve müdüre, okulu terki nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Öğretmenlerin kendi ifadeleri ile yaptıkları okulu terk tanımları Tablo.22'de sunulduğu gibi toplam 21 kategoride gruplanmıştır. Bu sonuçlar Türkiye'de ilköğretim okullarında okulu terk ile ilgili ortak bir tanımın olmaması dışında, ortak bir fikir birliği olmadığını da göstermektedir.

Farklı araştırmalarda, eğitim sistemi ve okulla bağlantılı terk nedenleri başlığı altında, öğretmenle ilişki ve iletişim, okula aidiyet, sınıf büyüklüğü ve okulun fiziksel olanakları dikkate alınmıştır (Croninger and 2001; Rumberger 1995). Bu çalışmanın nitel araştırma kısmında, anne-çocuk ve öğretmenlerle yapılan derinlemesine görüşmeler ışığında şu değişkenler ele alınacaktır: Sınıf mevcudu, öğretmenle iletişim, okula bağlılık, ders dışı faaliyetler, okuldaki güvenlik ortamı. Çocuk anketlerinden elde edilen verilerle oluşturulan bu ölçeklere daha derinlemesine bakmak okul ortamı kavramını daha açıklayıcı hale getirecektir.

Çocuk ve anne anketlerinde sorulan eğitim sistemi, okul ve öğretmen ile bağlantılı nedenlerin, faktör analizleri sonucunda altı alt boyut oluşturulmuştur. Bu alt boyutlar şunlardır: Okula aidiyet, okuldaki ders dışı faaliyetler, okuldaki güvensizlik ortamı, okulu sevmeye, öğretmenlere iletişim ve okuldaki olanaklar.

Tablo.23'te görüldüğü gibi okula devam eden çocukların gerek öğretmenle ilişkileri gerekse okula aidiyet ortalamaları terk edenlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksektir (p<.05, ayrıca etki büyüklükleri de orta derecededir). Bunun dışında, spor salonu, laboratuvar, kütüphane, bilgisayar laboratuvarı gibi okuldaki fiziksel olanakların varlığı ve ders dışı faaliyetler, devam eden çocuk gurubunda daha yüksek bulunmaktadır (p<.05). Bu bulgular öğretmenlerin kalitesinin ve okulun fiziksel şartlarının öğrencileri eğitim sistemi içinde tutmada ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Her zaman önemli bir sorun olarak dile getirilen sınıf mevcudu da terk ve devam eden çocuklar arasında anlamlı olarak farklı bulunmuştur. Şekil.11 illere göre sınıf mevcut dağılımlarını göstermektedir. En kalabalık sınıflar İstanbul'da bulunmakla birlikte, devam ve terk arasındaki en belirgin fark Mardin'de görülmektedir.

Eğitim sistemi ve okul ile bağlantılı farklılıkları il bazında karşılaştırıldığında, okuldaki fiziksel olanakların her ilde okula devam edenler için terk eden grubundan daha yüksek olduğunu görmekteyiz (Bakınız Ek.1, Tablo. 6). Ayrıca öğretmenlerle iletişim ve okula aidiyet hissetme de genel olarak terk eden gruplar için daha düşüktür. Sadece Mardin ilinde okul ile ilgili değişkenlerden okuldaki olanaklar dışındakilerin herhangi bir etkisi görülmemektedir.

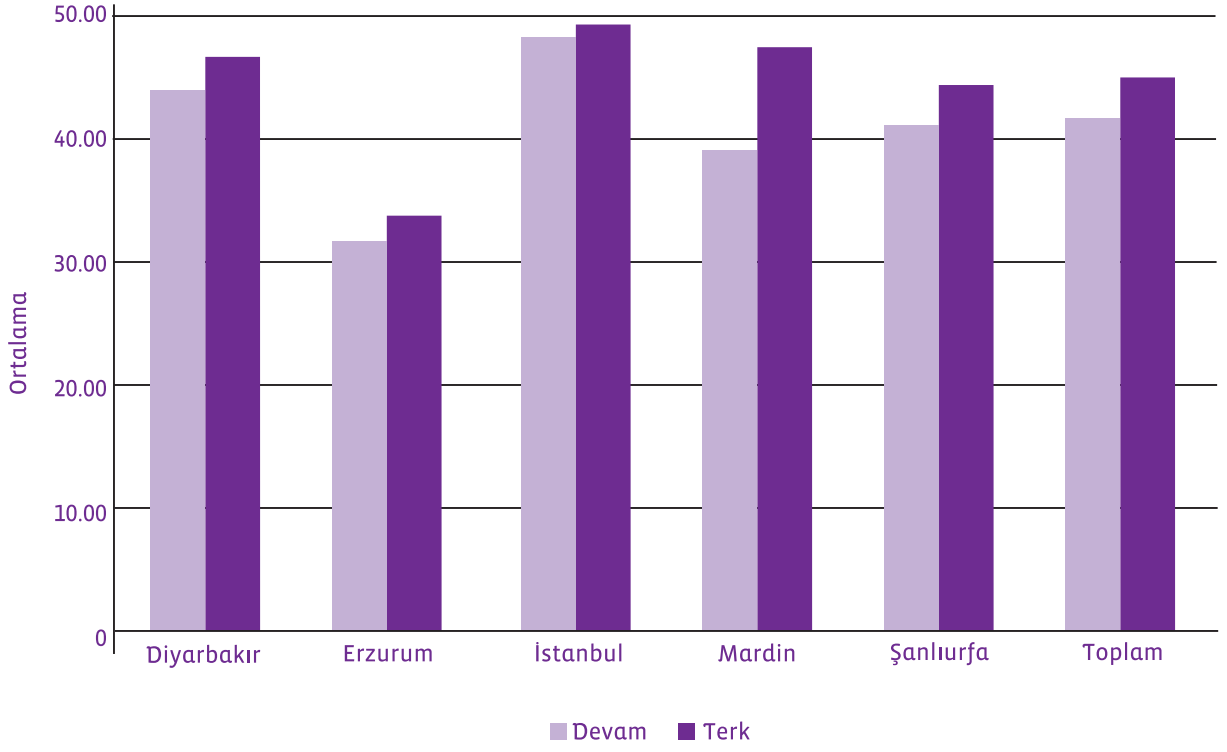
TABLO. 23 OKUL VE ÖĞRETMENLE İLGİLİ OKULU TERK NEDENLERİ (ORTALAMA)

	Terk	Devam
Okula aidiyet	2.62	2.74
Ders dışı faaliyetler	1.92	1.96
Okuldaki güvensizlik ortamı	2.42	2.33
Okulu sevmeye	2.32	2.41
Öğretmenle iletişim	3.26	3.88
Okuldaki olanaklar	2.01	3.36
Sınıf mevcudu	44.46	41.05

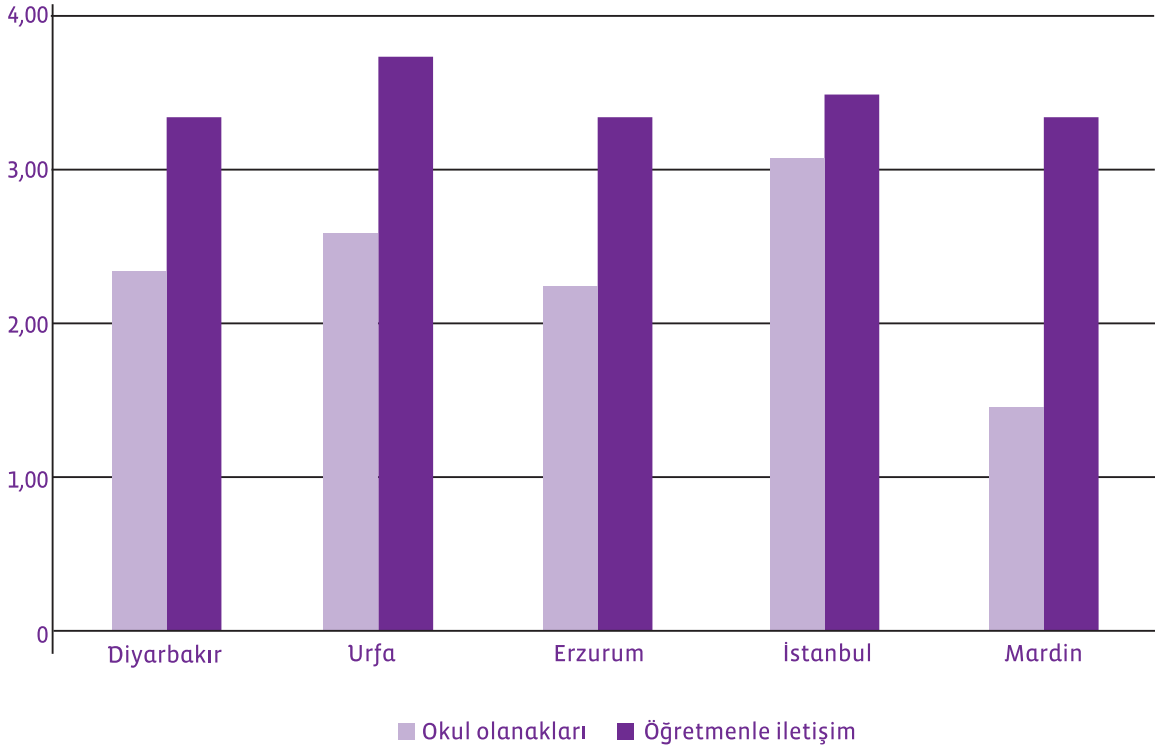
Not:

- Okula aidiyet, ders dışı faaliyetler, okuldaki güvensizlik ortamı, okulu sevmeye ölçeği 1 (az) – 3 (çok)
- Öğretmenle iletişim, okuldaki olanaklar 0 (az) – 4 (çok)

ŞEKİL. 11 İLLERE GÖRE SINIF MEVCUDU

ŞEKİL. 12 İLLERE GÖRE OKULLARIN FİZİKSEL OLANAKLARI VE ÖĞRETMENLE İLETİŞİM

Şekil.12’de okulların fiziksel olanaklarının ve öğretmenle iletişimin genel olarak iller bazındaki dağılımı görülmektedir. Bu tabloya göre okul olanaklarının en fazla olduğu il İstanbul’dur. Mardin’deki okullarda ise genel olarak fiziki şartların yeterli olmadığı gözlenmektedir. Öğretmen ile iletişim ise genellikle şehirler arasında farklılık göstermemektedir.

Tablo.24’te okul ile ilgili bağlantılı değişkenlerin kız ve erkek okulu terk eden ve devam etmekte olan öğrenciler için ortalamalarına bakılmaktadır. Genel olarak ders dışı faaliyetlerin kız veya erkekler üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı görülmektedir. Okula aidiyet, okulu sevme, okuldaki olanaklar ve öğretmenler ile ilişkiler hem kızlarda hem de

erkeklerde okula devam etmekte olan grup için daha yüksektir. Okuldaki güvenlik ortamı ise sadece kızların okula devamında etkili olmaktadır. Eğitimlerini yarıda bırakmış kızlar okurken okulda daha çok şiddet ortamı olduğunu belirtmişlerdir. Derinlemesine mülakatlarda da aynı şekilde, okulun güvenlik ortamının yeterli olmadığı durumlarda ailelerin özellikle kız çocuklarını okula göndermedikleri ortaya çıkmıştır.

Okulu terk ve devam davranışında okul ve öğretmenle ilgili değişkenlerin tümünü birden lojistik regresyon analizine koyduğumuzda okula devam davranışını öncelikle öngören değişkenin okula aidiyet olduğunu, bunu öğretmenle iletişim ve okuldaki fiziksel olanakların izlediğini görüyoruz. Okulu terk davranışında etkin okul ve öğretmenle ilgili nedenler

TABLO. 24 OKUL VE ÖĞRETMENLE İLGİLİ OKULU TERK NEDENLERİ: CİNSİYETE GÖRE

	Kızlar		Erkekler	
	Terk	Devam	Terk	Devam
Okula aidiyet	2.67	2.76*	2.49	2.69*
Ders dışı faaliyetler	1.91	1.92	1.91	1.93
Okuldaki güvensizlik ortamı	2.47	2.36*	2.31	2.26
Okulu sevme	2.35	2.40*	2.24	2.37*
Okuldaki olanaklar	1.88	3.21*	2.30	3.52*
Öğretmenle iletişim	3.32	3.98*	3.12	3.79*

* p<.05

Not: Okuldaki güvenlik ortamı, öğretmenle iletişim 0 (kötü) – 5 (iyi)

TABLO. 25 OKULA DEVAM ETME OLASILIĞINI ETKİLEYEN OKUL VE ÖĞRETMENLE İLGİLİ NEDENLER

Değişken	B	ExpB	% Etki	P
Çocuğun okula aidiyeti yüksek	1.02	2.78	%178	<.00
Okulda yeterli ders dışı faaliyetler var	-.60	.54	-%45	<.00
Okulda güvenlik ortamı var	-.31	.73	-%27	<.00
Çocuğun öğretmenlerle iletişimi iyi	.43	1.53	%54	<.00
Okulların olanakları iyi	.39	1.47	%48	<.00

* Lojistik regresyon sonuçları

Not: Okula aidiyet 1 (az) – 3 (çok)

Tablo.25'te verilmiştir. Okula aidiyet ve öğretmenle iletişim okulla ilgili nedenlerin en önemlileri olarak öne çıkmıştır. Okula aidiyet ölçeğindeki bir birimlik artış öğrencinin okulda kalma ihtimalini 2.8 kat artırmaktadır (% 178). Bunun yanı sıra öğretmenle iletişim ölçeğindeki bir birimlik artış öğrencinin okula devam etme ihtimalini 1.5 kat artırmaktadır. Okuldaki güvenlik sorunları ile ilgili bir birimlik artış ise öğrencinin okulu terk etme ihtimalini 0,7 kat artırmaktadır (% 27). Okula aidiyet değişkeninin büyük ölçüde öğretmenle ilgili sorulardan oluşturulduğu göz önüne alındığında öğretmenlerin okulu terk ve nedenleri hakkındaki tutum ve algılarının önemi yadsınamaz.

Bundan sonraki bölümde öğretmen anketlerinden elde edilen okulu terk nedenleri algıları ve öğretmen tutumları üzerinde durulmaktadır.

4. Öğretmenlerin Okulu Terk Sorunu Hakkındaki Algı ve Tutumları

Öğretmenlerden ilköğretimin en önemli sorunları sıralamaları istendiğinde okulu terk oldukça sonlarda yer almaktadır (Tablo 26). En önemli sorun olarak öğretmenler ailelerin eğitimsizliği ve sınıfların kalabalıklığını ifade etmişlerdir. Okulu terk sonlarda yer almakla beraber hem nitel hem nicel çalışmanın bulgularında gördüğümüz gibi ailenin eğitimsizliği okulu terkin etkin nedenlerinden biri olarak sürekli karşımıza çıkmaktadır. İlginç bir sonuç öğretmenlerin

% 60 oranında öğretmen kalitesinden bahsetmiş olmalarıdır. Bu tespit okul ve öğretmenlerle ilgili okulu terk bulgularımızla örtüşmektedir. Diğer bir ilginç bulgu derinlemesine görüşmelerde çok sıklıkla karşımıza çıkan ve öğretmenler tarafından kesin çözüm bekleyen sorunlardan biri olan dil sorununun nicel verilere yansımamış olmasıdır. Dil sorunu % 58 ile en yüksek Diyarbakır'da izlenirken en düşük % 28.6 ile Şanlıurfa'da izlenmiştir.

Birinci bölümde belirtildiği gibi, çocuklar okulu bırakma kararının sorumluluğunu genel olarak üzerlerine almış, anneler de bunu desteklemişlerdir. Ancak karşılaştırmalı analizler, bu durumun görüldüğü gibi olmadığını, çocukların doğrudan veya dolaylı ailevi etkiler sebebiyle bu kararı vermek zorunda kaldığını göstermişti. Öğretmenler anne ve çocuklardan farklı olarak okul bırakma kararının en fazla baba tarafından (% 71) verildiğini söylemektedirler. Bunu çocuk (% 24.5) ve anne (% 3.7) izlemektedir. Öğretmenlerin gözlemlerine göre çocuklar okulu en fazla beşinci (% 24.9) ve altıncı sınıfta terk etmektedirler (% 34.9).

Öğretmenlere göre okulun ortalama olarak terk edildiği sınıf açısından iller arasında bir fark gözlenmemektedir (Bakınız Ek.1, Tablo.7). Beşinci sınıftan altıncı sınıfa geçmede okulu terk konusunda çok önemli bir kopma yaşanmaktadır. Bu bulgu daha sonra tartışılacak olan politika önerileri için önem taşımaktadır. Beşinci sınıftan altıya geçildiği dönemin kız çocukların ergenlik dönemine denk gelmesi, 8 yıllık zorunlu eğitim öncesi 5 yıllık eğitim alışkanlıklarından ve algılarından kurtulamamış olmak ve derinlemesine görüşmelerde de gözlemlendiği üzere ailelerin beşinci sınıf sonunda "resmi bir diploma" alınacağı yanılgısı terkin bu sınıflarda yoğunlaşmasını açıklamaktadır.

İller arası karşılaştırmalarda, öğretmen gözlemleri kız çocukların en fazla Konya ve Şanlıurfa'da okulu terk ettiğini, erkek çocuklar içinse oranların en yüksek Diyarbakır'da olduğunu göstermektedir.

Bir örnek oluşturması amacıyla, öğretmenlere genel olarak terk sorunu hakkındaki gözlemlerinin yanında kendi sınıf ve okullarında yaşadıkları terk sorunu hakkında da sorular sorulmuştur. Katılımcıların % 30'u okulu bırakma sorunu ile sık karşılaştığını söylemiştir. Bu sorun iller bazında farklılık göstermektedir (Bakınız Ek.1, Tablo.8). İstanbul ve Erzurum'daki öğretmenler okulu terk sorunu ile çok sık karşılaşmadıklarını söylemektedirler. Öğretmenlerin son 3 yılda okulu terk eden öğrencileri ortalama 5 kişidir. İçinde bulunulan senede ise ortalama olarak 3 kişinin sınıfı bıraktığı söylenmiştir. Buna rağmen, bir okulda bir

TABLO. 26 ÖĞRETMENLERE GÖRE 8 YILLIK EĞİTİMİN EN ÖNEMLİ SORUNU

	Çok Önemli (%)
Ailelerin eğitimsizliği	81
Sınıfların kalabalıklığı	79
Okul açığı	68
Öğretmen açığı	66
Öğretmenlerin kalitesi	60
Güvenlik	59
Müfredat	55
Okulu terk	50
Dil sorunu	40

TABLO. 27 ÖĞRETMENLERE GÖRE TERK NEDENLERİ

Nedenler	Çok Önemli - %
Öğretmenlerin maddi-manevi doyum boyutu	49.4
Eğitime kaynak ayrılmaması	48.5
Başarısızlık nedeniyle okuldan uzaklaştırma	42.3
Erken yaşta öğrenme sorunlarının tespit edilmemesi	39.4
Eğitim fakültelerinin kalitesizliği	37.8
Yetersiz okul öncesi eğitim	33.2
Çocukların erken evlendirilmesi	29.5
Öğretmen-öğrenci uyumu	26.6
Anadilde eğitim eksikliği	23.7
Okulların fiziki koşullarının yetersizliği	27.8
Okulların sosyal koşullarının yetersizliği	28.2
Eğitim dönemlerinin esnek olmaması	20.7

yıl içinde okulu terk eden öğrenci sayısı 30'a kadar çıkabilmektedir.

Ancak bu sayıları değerlendirirken, bölümün başında belirtildiği gibi, öğretmenler arasında okulu terk tanımında bir fikir birliği olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bazı öğretmenler için bir çocuğun okulu terk etmesi bir yıl boyunca derslere devam etmemesi demek iken, bazıları için bu bir dönem de olabilmektedir.

Öğretmenlere Göre Terk Nedenleri

Nitel çalışmanın bulgularında yer alan öğretmenlere göre okulu terk sebepleri sıralanmış ve nicel çalışmaya katılan öğretmenlerden bu nedenleri "çok önemli-önemli-hiç önemli değil" ölçeği içinde değerlendirmeleri istenmiştir. Tablo.27'de görüldüğü gibi öğretmenler terk nedenleri içinde öğretmenler ve eğitim sistemi ile ilgili olan etmenleri öncelikle "çok önemli" bulmuşlardır. Öğretmenlerin % 50'ye varan bir oranı öğretmenlik mesleğinin maddi-manevi doyum boyutunun eksik ve sorunlu olmasını okulu terkin en önemli nedenlerinden biri olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmenlerden terk nedenlerini kız ve erkek öğrencilere göre ayrı ayrı değerlendirmeleri istendiğinde ortaya biraz daha farklı bir tablo çıkmaktadır (Tablo 28). Ailelerin yoksulluğu öğretmenler tarafından hem kız hem de erkek öğrenciler için en önemli neden olarak ortaya çıkmıştır. Eğitimin gerekliliğine inanmamak ve eğitimden beklenti daha önceki bulgularımızda da öne çıkan ve politika önerilerinde üzerinde durulması gereken bir sorun olarak netleşmiştir. Ailede çok fazla çocuk yoksullukla ilişkili bir değişken olarak üçüncü sırada yer almaktadır. Kız öğrenciler için bunu kadının toplumsal yeri, erkek öğrenciler için ise aileye yardım zorunluluğu izlemektedir.

Öğretmenlere terk sorununu engellemek için yapılması gerekenler sorulduğunda, % 72'si ailelere eğitimi en önemli çözüm olarak önermişlerdir (Tablo.29). Bu bulgu da daha önce ifade ettiğimiz terk nedenleriyle tutarlı bir öneridir ve kapsamlı bir şekilde politika önerileri çerçevesinde düşünülmelidir. Yine diğer bulgularla tutarlı olarak öğretmenlerin çabalarının desteklenmesi ön plana çıkmaktadır. Çocukların okulla ilgili terk nedenlerinden çok sıklıkla ortaya çıkan öğretmenle iletişim bu çözüm önerisine destek vermektedir. Medya desteğinin sağlanması, hem ailelere eğitim vermede hem de toplumun eğitimden beklentilerinin yükseltilmesinde öğretmenler tarafından önerilen diğer bir çözümdür. Medya desteği ve öğretmenlerin kalitesi ve ilgisi "iyi rol modelleri" yaratmakta etkili olacaktır. Öğretmenlerin % 60'ı "iyi rol modellerinin" çok önemli olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu derinlemesine görüşmeler sırasında sahada araştırmacılarının da sıklıkla gözlemlendiği bir unsurdur.

Öğrencilerin okulda kalması için öğretmenlere neler yaptıkları sorulduğunda (Tablo. 30) % 75'i öğrenciyle konuştuklarını ifade etmişlerdir. Saha çalışmasında ve nitel analizlerde de ortaya konan, aslında oldukça basit görünen bu yöntemin etkili olduğu yönündedir. Diğer önemli bir yöntem anne-baba ile konuşmaktır. Nitel araştırmada ailelerden alınan bilgilerde, öğretmenlerin eve gidip ailelerle ilişki kurmasının özellikle çok önemli olduğu gözlenmiştir. Öğretmenlerin % 77.6'sı öğrencilerinin evine herhangi bir nedenle gitmiştir. Bunların içinden çocuğun okulu bırakması ile ilgili bir durum için gidenlerin sayısı ise 29, yani öğretmen örnekleminin sadece % 12'sidir. Öğretmenlerin % 52'si terk riski bulunan öğrenciyi rehber öğretmene göndermektedir. İlköğretimdeki rehber öğretmen açığı ve rehber öğretmenlerin görev tanımlarının belirsiz olması, sorunu rehber öğretmene devretmenin aslında bir çözüm olmayacağına işaret etmektedir.

**TABLO. 28 ÖĞRETMENLERE GÖRE TERK NEDENLERİ:
KIZ VE ERKEK ÖĞRENCİLER İÇİN**

Nedenler	% Çok Önemli – Kız	% Çok Önemli – Erkek
Ailelerin yoksulluğu	55.6	58.9
Eğitimin gerekliliğine inanmamak	48.1	50.6
Ailede çok fazla çocuk	47.3	50
Kadının toplumsal konumu	47.3	-
Anneye/aileye yardım	36.9	47.7
Parçalanmış aile	38.6	38.6
Dini ve geleneksel baskı	33.6	22
Göç	31.5	35.7
Çevre baskısı	30	19.5
Okul masrafları	31	34
Çocukların erken evlendirilmesi	29.5	10.8
Dil	14.5	10.0

TABLO. 29 TERKİ ENGELLEMENİN İÇİN NELER YAPILMALI?

	ÇOK ÖNEMLİ %
Ailelere eğitim	72
Öğretmenlerin çabalarının desteklenmesi	70
Medya desteği	61.4
İyi rol modelleri	60.6
Sosyal etkinlikler	57.3
Meslek liselerinin etkinleşmesi ve yaygınlaşması	55.6
Türkçe destek programları	52
Çocuk işçiliği ile ilgili mevzuatın uygulanması	51
Düzenli nüfus kayıtları	27.6
Cezai yaptırımların uygulanması	24.1

TABLO. 30 TERKİ ÖNLEMENİN İÇİN NE YAPIYORSUNUZ?

	Her zaman %
Öğrenci ile konuşuyorum	74.7
İyi bir rol model olmaya çalışıyorum	66.0
Anne-babalarını okula çağırıyorum	61.0
Rehber öğretmenine yolluyorum	51.5
Sosyal aktivitelere katılmalarını sağlıyorum	35.7
Müdüre yolluyorum	23.7
Eve mektup yolluyorum	23.7
Daha iyi bir kayıt sistemi uyguluyorum	20.7
Evlerine gidiyorum	10.4
Okul dışında ek ders yapıyorum	10.4
Maddi destekte bulunuyorum	7.1

III.2. RİSK GRUPLARINI BELİRLEME

Bu çalışmanın amaçlarından biri okula devam edememe riski taşıyan grupları belirlemektir. Nitel ve nicel çalışmalarda, tüm paydaşlardan alınmış bilgilere göre okulu terk etme olasılığını arttıran risk faktörleri belirlenmiştir. Bu bölümde öncelikle öğretmenlerin doğrudan ifade ettikleri risk grupları tartışılacaktır. Daha sonra terk ve devam eden çocuk-anne ikilileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara dayanarak, şimdiye kadar yaptığımız lojistik regresyon analizlerinde öne çıkan terk faktörlerine bağlı bir risk tablosu oluşturulacaktır.

Öğretmenlere açık uçlu olarak sorduğumuz ve daha sonra açık uçlu yanıtları inceleyerek oluşturduğumuz risk grupları Tablo.31'de verilmektedir. Bu tabloya göre okulu terk etmede en riskli grubu, babası çalışmayan çocuklar oluşturmaktadır. Öğretmenlerin

% 57'si babası çalışmayan çocukların (kız veya erkek olmasından bağımsız) okula devam konusunda en şanssız grup olduğunu belirtmektedir. Bunu parçalanmış ailelerden gelen çocuklar, eğitimsiz ailelerden gelen çocuklar, kalabalık ailelerden gelen çocuklar ve kız çocuklar izlemektedir. Çevresinde okul bırakmış arkadaşları olan çocuklar da risk grubunda önemli bir yer tutmaktadır. (Öğretmenlerin hangi belirtilere bakarak öğrencilerin riskte olup olmadığını anladıkları Ek.1, Tablo.9'da verilmiştir).

Tablo.31'deki değişkenler önceki bölümlerde bireysel, sosyo-kültürel ve ailevi, ekonomik, okul ve öğretmenlerle ilgili terk nedenleri analizleri sonucu istatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenlerdir. Tekrarlayacak olursak; bireysel nedenler altında cinsiyet, okul başarısızlığı, kendine güven ve gelecekte beklenen beklenti değişkenleri incelenmiştir ve en belirleyici faktör olarak cinsiyet bulunmuştur. Sosyo-kültürel ve ailevi nedenler altında evde konuşulan dil, ailenin okula ilgisi, ailenin eğitimden beklentisi, parçalanmış aile, anne-babanın okuryazarlığı incelenmiş ve terke en fazla etki eden değişkenlerin annenin okuryazar olmaması, ailenin okula ilgisi ve eğitimden beklentisi ile dil olduğu bulunmuştur. Ekonomik nedenler altında çocuğun çalışmak zorunda olması, göç, babanın düzenli işi olma durumu, yaşanan konutun durumu, kişi başı aylık harcama, eşya mülkiyeti, ev mülkiyeti ve ailenin herhangi bir şekilde bir sosyal sigorta ağı içinde olup olmadığı incelenmiştir. Bunlar içinde en güçlü etkiyi çocuğun çalışmak zorunda olması, konut mülkiyeti ve kişi başı aylık harcama değişkenlerinin sağladığı saptanmıştır. Son olarak okul ve öğretmenlerle ilgili terk faktörleri altında okula aidiyet, ders dışı faaliyetler, okuldaki güvenlik ortamı, öğretmenle iletişim ve okuldaki fiziksel olanaklar incelenmiş, öğretmenle iletişim, fiziksel olanaklar ve okula aidiyetin değişkenlerinin okulu terkte anlamlı farklar yarattığı saptanmıştır.

Bu bulgular ışığında okulu terk davranışında risk grubunu oluşturan faktörler şöyle sıralanabilir:

- Cinsiyet (kız çocuklar)
- Okuryazar olmayan anneler
- Okulla ilgisi olmayan aileler
- Eğitimden beklentisi düşük olan aileler
- Evde konuşulan dilin Türkçe olmaması
- Çalışmak zorunda olan çocuklar

TABLO. 31 ÖĞRETMENLERE GÖRE EN RİSKLİ GRUPLAR

	En Riskli %
Babası çalışmayan çocuklar	56.8
Parçalanmış aile	51.9
Eğitimsiz aile	51.5
Kalabalık aile	47.3
Kızlar	46.9
Çevresinde okul bırakmış arkadaşı olanlar	42.7
Yoksul ailelerin çocukları	40.2
Yaşları büyük olanlar	39.4
Okul sonrası çalışan çocuklar	33.6
Göçle gelen gruplar	32.0
Erkekler	31.5
Dersleri iyi olmayan çocuklar	30.7
Tutucu ailelerden gelenler	27.4
Sağlık sorunu olanlar	23.7
Aşiret bağları olanlar	20.3
Yaz aylarında tarımda çalışanlar	19.9
Türkçe sorunu olanlar	19.5

TABLO. 32 OKULU TERK RİSK GRUBU

Değişken	B	ExpB	% Etki	P
Evde konuşulan dil Türkçe	.76	.47	%53	<.00
Erkek çocuk	1.39	4.03	%303	<.00
Okul başarısı yüksek	1.28	3.59	%258	<.00
Anne okuryazar	1.29	3.64	%264	<.00
Kişi başı aylık harcama yüksek	.00	1	-	.39
Çocuk bir işte çalışıyor	-2.62	.07	-%93	<.00
Ailenin eğitimden beklentisi yüksek	.18	1.20	%26	<.01
Ailenin okula ilgisi yüksek	.38	1.46	%100	<.00
Okulların olanakları iyi	.44	1.55	%105	<.00
Çocuğun okula aidiyeti yüksek	1.41	4.11	%58	<.00
Okulda yeterli ders dışı faaliyetler var	1.19	.30	-%32	<.00
Okulda güvenlik ortamı var	-.23	.80	-%11	.20
Çocuğun öğretmenlerle iletişimi iyi	.13	1.14	%17	.12

* Lojistik regresyon sonuçları

- Hane içinde kişi başı harcamanın düşük olması (yoksulluk)
- Yaşanılan konutun sahibi olmama
- Okula aidiyeti düşük olan çocuklar
- Öğretmenle iletişimin sorunlu olması
- Okulun fiziksel olanaksızlıkları

Sayılan risk faktörleri aynı zamanda lojistik regresyon analizine sokularak daha da netleşmiş bir risk tablosu elde edilmeye çalışılmıştır. Tablo.32 en net sayılabilecek risk gruplarını göstermektedir. Buna göre sırasıyla en riskli gruplar annesi eğitimsiz çocuklar, kız çocuklar, evde Türkçe konuşulmayan aileler, okullardaki fiziksel olanaksızlıklar, ilgisiz aileler ve eğitimden beklentisi olmayan ailelerdir.

Aynı analiz kız ve erkekler içi ayrı ayrı yapılmış ve her iki grup için ayrı risk faktörleri belirlenmiştir (Tablo.33 ve Tablo.34).

Risk faktörlerini incelediğimizde kız öğrencilerin en önemli risk grubunu oluşturduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda kız öğrenciler açısından en riskli durumları saptamak için Tablo.32'deki değişkenlerin etkilerini yalnızca kız öğrenciler üzerinde araştırdığımızda karşımıza Tablo.33'teki sonuçlar çıkmaktadır.

Annenin okuryazar olması durumunda kız çocukların okulda kalma ihtimalleri % 412 artmaktadır. Annenin okuryazarlığını okuldaki olanaklar izlemektedir. Okul dışında çalışan kız çocukların eğitimlerine devam etme ihtimalleri % 91 oranında düşmektedir. Bu etkenleri sırasıyla ailenin okulla ilgisi, evde konuşulan dil ve ders dışı faaliyetler izlemektedir. Aynı analiz erkek öğrenciler için uyguladığında ise Tablo.34'teki sonuçlar elde edilmiştir.

Erkek öğrenciler için en önemli risk faktörü okul başarısızlığıdır. Başarılı öğrenciler başarısız öğrencilere göre % 440 ihtimalle eğitimlerine devam etmektedirler. Okul başarısızlığını okul dışında bir işte çalışmak izlemektedir. Okul dışında çalışmak erkek öğrencilerin okula devam ihtimalini % 94 oranında düşürmektedir. Okul değişkenleri arasında erkek öğrencileri en fazla okuldaki olanaksızlıklar etkilemektedir. İlginç sonuçlardan biri ise, kız öğrenciler için kritik bir risk faktörü olan evde konuşulan dilin Türkçe olmamasının, erkek öğrenciler için geçerli olmamasıdır. Bir yorum yapmak gerekirse; erkek öğrencilerin ev dışında daha fazla bulunmaları ve dışarıda çalışmalarının Türkçe öğrenmelerine yardımcı olması nedeniyle okulu terk davranışında bir etkisi bulunmaması söylenebilir.

TABLO. 33 OKULU TERK RİSK GRUBU - KIZLAR İÇİN

Değişken	B	ExpB	% Etki	P
Evde konuşulan dil Türkçe	-1.09	.33	-%67	<.00
Okul başarısı yüksek	1.01	2.75	check	
Anne okuryazar	1.63	5.12	%412	<.00
Kişi başı aylık harcama yüksek	.00	1.00	-	
Çocuk bir işte çalışıyor	-2.41	.09	%91	<.00
Ailenin eğitimden beklentisi yüksek	.21	1.23	%23	<.05
Ailenin okula ilgisi yüksek	.40	1.49	%79	<.00
Okulların olanakları iyi	.48	1.61	%94	<.00
Çocuğun okula aidiyeti yüksek	1.44	4.21	%58	<.00
Okulda yeterli ders dışı faaliyetler var	-1.50	.22	%62	<.00
Okulda güvenlik ortamı var	-.20	.82	-%15	
Çocuğun öğretmenlerle iletişimi iyi	.23	1.26	%20	<.00

* Lojistik regresyon sonuçları

TABLO. 34 OKULU TERK RİSK GRUBU - ERKEKLER İÇİN

Değişken	B	Exp	% Etki	P
Evde konuşulan dil Türkçe	.07	1.07	%7	.83
Okul başarısı yüksek	1.69	5.40	%440	<.00
Anne okuryazar	.55	1.74	%74	.14
Kişi başı aylık harcama yüksek	.00	1	-	.46
Çocuk bir işte çalışıyor	-2.85	.06	%94	<.00
Ailenin eğitimden beklentisi yüksek	.03	1.03	%3	.84
Ailenin okula ilgisi yüksek	.34	1.40	%63	<.00
Okulların olanakları iyi	.37	1.45	%68	<.00
Çocuğun okula aidiyeti yüksek	1.52	4.56	%63	<.00
Okulda yeterli ders dışı faaliyetler var	-.48	.62	%27	.50
Okulda güvenlik ortamı var	-.27	.77	%19	.50
Çocuğun öğretmenlerle iletişimi iyi	-.21	.81	%15	.15

* Lojistik regresyon sonuçları

IV. BÖLÜM

OKULU TERKİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK İZLEME SİSTEMİ GELİŞTİRİLMESİ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde ilköğretim okullarında okulu terkin önlenmesine yönelik bir izleme sistemi kurulması ile politika önerileri yer almaktadır. Bu bölüm üç alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak mevzuat değerlendirmesi ve saha araştırmasından çıkarılan ve izleme sistemi ile politika önerilerine

dayanak oluşturan öncelikli bulgulara yer verilmektedir. Ardından, bir izleme sistemi önerisi ile okulu terkin azaltılmasına yönelik politika önerileri, bu öneriler ile ulaşılabilecek hedefleri de içerecek biçimde ifade edilmektedir. Son olarak ise izleme sistemi ve politikaların uygulanma çevresine yönelik öneriler sunulmaktadır.

IV.1 İZLEME SİSTEMİ VE POLİTİKA ÖNERİLERİNE TEMEL OLUŞTURAN ANA BULGULAR

Okulu terkin önlenmesine yönelik olarak geliştirilen izleme sistemi ve politika önerilerine temel oluşturan ana bulgular; okulu terkin mevcut durumuna ilişkin tespit ve değerlendirmeler ile altı ilde gerçekleştirilen saha araştırma çalışmasının nicel ve nitel sonuçlarına dayanmaktadır. Önceki bölümlerde detaylı olarak ortaya konmuş olan ana bulgular içinden, izleme sistemi ile politika önerilerini doğrudan etkileme önceliği taşıyanlar aşağıda sunulmaktadır:

- 1- Okulu terkin ortak ve standart bir hukuki ve teknik tanımı bulunmamaktadır.
- 2- Mevcut hukuki ve kurumsal çerçeve içinde okulu terkin izlenmesi ve önlenmesi sistemi ancak öğrencinin okulu terki ile çalışmaya başlamakta ve geri kazanım da büyük ölçüde hukuki ve cezai yaptırımlar üzerinden işlemektedir. Telif eğitimi başladığı için geri kazanımı sadece bunlara bağlamak doğru değildir.
- 3- Okulu terkin öğrencinin okulu terk etmesi öncesinde önlenmesine yönelik bir izleme ve değerlendirme sistemi yoktur. Dolayısıyla önceden önlemeye yönelik politika ve uygulama araçları çok sınırlı ölçüde kullanılabilir. 4- Okulu terk ile ilgili istatistik altyapısı mevcut olmadığı için bu konuda sağlıklı bilgilere ulaşılamamaktadır. Bu eksiklik konunun önemini anlaşılmasını ve etkin politikalar geliştirilmesini de sınırlandırmaktadır.
- 5- Okulu terkin önlenmesinde en önemli kurum "okul"dur. Ancak mevcut anlayış okula bu konuda yeterli önemi atfetmemektedir. Okul yönetimleri de bu konuda yeterli farkındalık içinde değildir.
- 6- Zorunlu ilköğretimde okulu terke yol açan çok sayıda neden bulunmaktadır. Eğitim sistemi ve okul koşulları, sosyo-kültürel ve ekonomik koşullardan kaynaklanan bu nedenlerin öncelikleri ve ağırlıkları hem bölgeler hem de cinsiyetler itibarıyla farklılıklar göstermektedir.
- 7- Okulu terkler çoğunlukla 4.sınıfta başlamakta, 5.ve 6. sınıflarda hızlanmaktadır. Kız çocukların okulu terki, erkek çocuklardan oran olarak daha yüksektir.
- 8- Kız çocuklarının okullulaşmasında elde edilen önemli kazanımlar zorunlu 8 yıllık eğitimin tamamlanmasına henüz yansımamıştır. Kız çocuklar daha erken yaşta ve daha erken bir sınıfta

okulu terk etmekte ve bu karar daha çok aile baskısı ile alınmaktadır.

- 9- Bölgesel olarak farklar göstermekle beraber okulu terk etmiş erkek çocuklar eve para getirecek bir işte çalışırken, kız çocuklar daha çok evde ailelerine ev işi veya kardeş bakımında yardım etmektedirler.
- 10- Okulu terkin sosyo-kültürel ve ailevi koşullardan kaynaklanan nedenleri incelendiğinde, annenin okuryazar olduğu, evde konuşulan dilin Türkçe olduğu, ailenin eğitimden beklentisinin yüksek olduğu ve ailenin çocuğun okul durumu ile ilgilendiği durumlarda okulu terk ihtimalinin azaldığı görülmektedir. Annenin okuryazar olması özellikle kız çocukların okula devamını sağlamakta etkilidir.
- 11- Ekonomik koşullardan kaynaklanan nedenler iki temel başlık altında toplanabilmektedir: Ekonomik yetersizlikler nedeniyle çocukların işte veya evde çalıştırılması ve eğitim harcamalarının karşılanamaması. Saha çalışmasından elde edilen bulgular, özellikle ailenin sigorta kapsamında olmadığı ve aile içinde kişi başına düşen aylık

harcamanın düşük olduğu durumlarda çocuğun okul dışında bir işte çalışması ve okulu terk etme ihtimalinin yükseldiğini göstermektedir.

- 12- Eğitim sistemi ve okul koşullarından kaynaklanan nedenler ise çok kapsamlıdır. Çocukların kendilerini ne kadar okula ait ve okulda kendilerini ne kadar güvende hissettikleri, okuldaki ders dışı faaliyetler yani okulun çocuklar için cazibe merkezi olması, okulun fiziksel koşulları ve çocukların öğretmenleri ile ilişkileri okulu terk etme kararı üzerinde etkili olmaktadır.
- 13- Öğretmenlerin eğitimleri ve öğretmenlik tecrübeleri ile beklentilerinin de öğrencileri okulda tutmakta önemli rolü vardır.
- 14- Okulu terkin önlenmesinde sadece eğitim ile ilgili hukuki ve kurumsal politikalar uygulanması yeterli olmayacaktır. Okulu terk nedenleri bu denli kapsamlıyken önlenmesine yönelik politikaların da bütünlüklü ve kapsamlı olarak ele alınması gerekir.
- 15- Okulu terkin önlenmesinde önemli bir taraf olan kamuoyunda, bu konu ile ilgili bilinç ve farkındalığın yeterli olmadığı görülmektedir.

IV.2 POLİTİKA ÖNERİLERİ

Okulu terkin önlenmesine yönelik politika önerileri dört ana hedefin gerçekleştirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu dört ana hedef şunlardır:

- 1- Okulu terk tanımında standartların oluşturulması ve istatistik altyapısı ile izleme sisteminin kurulması;
- 2- Okulu terk risk gruplarının belirlenmesi ve izlenmesi;
- 3- Okulların kurumsal ve işlevsel kapasitesinin artırılması;
- 4- Ekonomik ve sosyal olanakların ve desteklerin genişletilmesi.

1. Okulu Terk Tanımında Standartların Oluşturulması ve İstatistik Altyapısı ile İzleme Sisteminin Kurulması

1-a Okulu Terk Tanımında Standart Oluşturulması

Okulu terk olarak nitelendirilecek durumlar ve okulu terk istatistiklerine kaydedilecek öğrenciler ile ilgili olarak standart tanımlar oluşturulmalıdır. Bu amaçla

aşağıda önerilen okulu terk tanımları geliştirilmeli ve kullanılmalıdır.

- 1- Eğitim döneminde 3 okul günü üst üste mazeretsiz olarak okula gelmeyen ve bu nedenle aile, veli veya vasisi hakkında tüm hukuki yaptırımlar uygulanmış olmasına rağmen okula dönmeyen öğrenciler ile aile, veli veya vasisi ile kendisine ulaşılamayan öğrenciler.
- 2- Eğitim dönemi başında okula kaydını yenilemeyen ve eğitimini bırakan öğrenciler.
- 3- Eğitim dönemi başında veya içinde okuldan nakil belgesini alan, ancak başka bir okula kayıt yaptırmayarak eğitimini bırakan öğrenciler.
- 4- Yasaların açıkladığı sağlık ve benzeri nedenlerle okulla ilişkisi kesilen ve eğitimini zorunlu olarak bırakan öğrenciler
- 5- Okula devamsızlık oranı sürekli olarak yüksek olan, yasal okula gelmeme süresini geçiren, zaman zaman okuldan kopan, ancak tekrar eğitime geri dönen ve bunu sık sık tekrarlayan öğrenciler de gizli terk olarak nitelendirilmeli ve istatistiklerde ayrıca tutulmalı ve izlenmelidir.

1-b İstatistik Altyapısının Kurulması

İlköğretimde kayıtlı tüm öğrencilerin, T.C kimlik numarası kullanılarak ilgili bilgilerinin bilgi işlem temelli elektronik ortamda tutulmasını ve güncellenmesini içeren bir istatistiksel altyapı kurulmalıdır. Bu istatistik altyapısının kurulmasına ilişkin aşağıdaki politikalar önerilmektedir.

- 1- Bilgi İşlem Temelli İstatistik Altyapı Sistemi Kurulmalıdır.
 - a- Merkezi sistem içinde tüm ilköğretim okulları, kendi okullarına ilişkin sayısal bilgilerini, oluşturulacak standart istatistik formları ile bilgi işlem temelli olarak elektronik ortamda tutmalı ve güncellemelidir.
 - b- Sayısal bilgiler okullar tarafından günlük/ haftalık/dönemsel/yıllık olarak girilmeli, sistem online-real time temelli olarak kurulmalı ve çalıştırılmalıdır.
 - i. sistem bilgileri merkezden (Milli Eğitim Bakanlığı), il milli eğitim müdürlükleri ve ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından izlenebilmelidir.
 - ii. okullarda yönetim kademeleri sisteme girebilmeli ve izlemelidir.
 - c- Merkezi ve karar alıcı otoriteler sistemin bilgileri ile,
 - i. politika ve karar alma süreçleri için her türlü sorgulamayı yapabilmeli, veri, bilgi ve istatistiklerden yararlanmalıdır.
 - ii. okulların ve yönetimlerinin performans ölçümü için sistemin veri, bilgi ve istatistiklerinden yararlanılmalıdır.
- 2- Bilgi İşlem Temelli İstatistik Altyapı Sisteminin Çalıştırılması
 - a- İLSİS projesi çerçevesinde, tüm ilköğretim okullarında bilgi işlem temelli merkezi bir istatistik altyapı sistemi kurulmasına olanak sağlayacak bilgi işlem kapasitesi ile merkez-okullar arası online bağlantı sağlayacak altyapı oluşturulmuştur. Önerilen bilgi işlem temelli istatistik altyapı sisteminin online ve özellikle öğrenci hareketleri ve okulu terk odaklı çalıştırılması için bu konuda ayrıca bir yazılım geliştirilmelidir.
 - b- İlköğretim okullarında, bir müdür yardımcısı bilgi işlem temelli istatistik altyapı sisteminin

kurulması ve çalışmasından sorumlu olmalı ve bu konuda okul müdürü tarafından resmen görevlendirilmelidir. Müdür yardımcısı,

- i. bilgi, veri ve istatistiklerin sağlıklı ve güncel tutulması ve sisteme girilmesinden,
- ii. bilgi işlem altyapısının etkin çalışmasının gözetilmesinden sorumlu olmalıdır. Bu konuda fiilen çalışanlar müdür yardımcısına karşı sorumlu olmalıdır.

1-c Bilgi İşlem Temelli İstatistik Altyapı Sistemi İle Öğrenci Bilgilerinin ve Durumlarının İzlenmesi

Kurulması önerilen bilgi işlem temelli istatistiksel altyapı sisteminde, güncel okul bilgi ve istatistikleri ile öğrenci bilgileri izlenmelidir. Bu amaçla aşağıdakiler önerilmektedir.

1. Öğrenci Bilgileri ve Durumları Düzenli ve Sürekli Olarak İzlenmelidir.
 - a. Öğrenciler okul kayıtlarını TC kimlik numarası ile yaptırmalı ve sistemde öğrencilerin bilgileri ve durumları TC kimlik numaraları ile izlenmelidir.
 - b. Sisteme öğrenci TC kimlik numarası girilmesi ile birlikte öğrenci ile ilgili olarak online ve güncel şekilde aşağıdaki bilgilere ulaşılmalıdır:
 - i. öğrencinin kayıtlı olduğu okul ve ikametgah adresi,
 - ii. öğrencinin okulu terk ile ilgili risk grubu içinde ise risk grubu,
 - iii. öğrencinin okula devam durumu,
 - iv. öğrencinin kayıt yenileme durumu,
 - v. öğrencinin nakil aldı ise, yeni okula kayıt yaptırdığı yaptırmadığı,
 - vi. öğrencinin okulu terk statüsü; aile/veli/vasi ile ilgili süreç ve gelinen aşamalar,
 - vii. öğrencinin başarı durumu.
 - c. Öğrenci nüfus ve ikametgah bilgileri, nüfus idaresi ve muhtarlıklardaki bilgiler ile bilgi işlem temelli sistemde (nüfus idaresi ve muhtarlıklar ile ara yüz oluşturularak) karşılaştırılmalı ve izlenmelidir.⁵
2. İlköğretim Okullarının Okulu Terk İle İlgili Bilgileri ve İstatistikleri Düzenli ve Sürekli Olarak İzlenmelidir.
 - a. İlköğretim okulları, Tablo 35'te gösterilen bilgileri belirtilen dönemler için bilgi işlem

5 Raporun yazıldığı tarihte Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne henüz geçilmemişti.

istatistik altyapı sistemine girmeli, bu bilgileri sürekli güncellemeli ve merkezi olarak bu bilgi ve istatistikler izlenebilmelidir.

Merkezden online günlük, haftalık, aylık, dönemsel ve yıllık veriler ile,

- i. okulların okulu terk verileri ile ilgili diğer veriler izlenmeli;
 - ii. okulu terk eden öğrenciler izlenmeli, sistem içinde öğrencinin hangi konumda olduğu belirlenebilmeli;
 - iii. okulu terk eden öğrencinin TC kimlik numarası ve aile/veli/vasisinin TC kimlik numarası ile (ikametgah, vergi, sosyal güvenlik ve diğer kayıtlar ile) yeri tespit edilmeli.
 - iv. yıllar itibari ile istatistikler oluşturulmalı ve karşılaştırmalı olarak incelenmeli.
3. Okulların Okulu Terk ile İlgili Performansları Düzenli ve Sürekli Olarak İzlenmeli Ve Ölçülmelidir.
- a. Okulların kayıt ve tercih edilme performansları,
 - b. Okulların okulu terk performans ölçümü ve karşılaştırmalar,
 - c. Okul yönetimlerinin performans ölçümü ve değerlendirilmesi,
 - d. Performansı yetersiz okullar ile ilgili önlemler alınması.

2. Okulu Terk Risk Gruplarının Belirlenmesi ve İzlenmesi

Okulu terk risk gruplarının belirlenmesi ve izlenmesi ile, okulu terkin gerçekleşmeden önce önlenmesi amaçlanmaktadır. Buna bağlı olarak hazırlanan ilköğretim okullarında risk gruplarının belirlenmesi ve izlenmesine yönelik politika önerisi aşağıdaki adımları içermektedir.

- 1- İlköğretim Okullarında “Öğrenci İzleme Ve Değerlendirme Birimi” Kurulmalıdır
 - a. Bu birimin amacı okulu terkin azaltılması ve önlenmesi temelinde öğrenci ve aile/veli/vasilerin izlenmesidir.
 - b. Birimin görevleri okulda kayıtlı olan öğrenciler ile ilgili olarak;
 - i. risk gruplarının belirlenmesi, öğrencilerin risk gruplarına yerleştirilmesi ve risk gruplarının güncellenmesi,
 - ii. risk grubu öğrencilerin aile/veli/vasileriyle ilişki kurulması,

iii. risk grubunda yer alan öğrenciler için önceden alınabilecek önlemlerin belirlenmesi,

iv. çalışmaların düzenli olarak okul yönetimi ve bilgi işlem istatistik birimi ile paylaşılmasıdır.

2- Okulu Terk Risk Grupları Oluşturulmalı ve İzlenmelidir

- a. Öğrenci izleme ve değerlendirme birimleri, kayıt dönemlerinde öğrenciler ve aile/veli/vasileriyle ilgili, okulu terk ile ilişkili bilgileri toplamalı ve öğrencinin risk grubu içinde olup olmadığı ve risk grubu içinde ise hangi grupların içinde olduğunu belirlemelidir.
- b. Öğrenci izleme ve değerlendirme birimleri, topladıkları bilgiler ile, her eğitim dönemi başında “okulu terk risk raporu” hazırlamalı ve bunu okul yönetimi ile paylaşmalıdır. Okul yönetimi de bunu ilçe ve il eğitim müdürlüklerine gönderilmelidir. Bu raporlar, okuldaki risk gruplarını ve öğrencilerin dağılımını, özel neden ve durumlar ile alınması gerekli önlemleri içermelidir.
- c. Öğrenci izleme ve değerlendirme birimleri eğitim dönemi boyunca risk grupları içinde yer alan öğrencileri ve aile/veli/vasilerini izlemelidir.
- d. Öğrenci izleme ve değerlendirme birimleri izleme ve değerlendirmeleri içinde okulu terke yol açacak nedenleri önceden görebilmeli, çözüm önerileri geliştirerek öğrencinin okulu terkin önlemeye çalışmalıdır. Bu konuda, rehber öğretmenler önlemlerin geliştirilmesi ve uygulanmasında aktif rol oynamalıdır.
- e. Öğrenci izleme ve değerlendirme birimleri öğrenci eğer bir risk grubu içinde ise bunu öğrenciye ve aile/veli/vasisine de önceden bildirmeli ve iyi bir diyalog ve iletişim hattı oluşturmalıdır. Okulu terkin sonuçları ve verilebilecek destekler ile ilgili olarak öğrenci ile aile/veli/vasisi önceden bilgilendirilmelidir.
- f. İl ve ilçe milli eğitim müdürlükleri risk grubu öğrencilerinin yoğun olduğu okul ve bölgelere özel önem göstermeli, risk gruplarındaki yoğunlaşmaya bağlı olarak önlemler geliştirmelidir.

3. Okulların Kurumsal ve İşlevsel Kapasitesinin Arttırılması

Okulu terkin önlenmesine yönelik politika önerilerinin temelinde ve merkezinde “okul” bulunmaktadır. Türkiye’de okulu terk ile birlikte

TABLO. 35 OKULU TERK İLE İLGİLİ STANDART RİSK GRUPLARI VE ÖĞRENCİLERİN RİSK GRUPLARI İÇİNDEKİ KONUMU (BİR ÖRNEKLEME)

Risk Grupları	Öğrencinin Konumu
Aile / Veli	
Yeni Göç Etmiş Aileler	
Göç Etmiş Aileler (1-5 Yıl)	√
Anne Ve Ailenin Eğitim Seviyesi Ve Bilinci Düşük	√
Parçalanmış/Dağılmış Aile	√
Yoksul Ve Yoksun Aileler	
Babası/Annesi İşsiz/Çalışmak İstemeyen	
Nüfusu Kalabalık/Çok Çocuklu Aileler	√
Öğrenci	
Okula Aidiyeti Ve İlgisi Zayıf Öğrenciler	
Uzak Semtlerden Gelen Sosyo-Kültürel Seviyesi Düşük Öğrenciler	√
Eğitim Ve Öğrenme Kapasitesi Sınırlı Ve Zayıf Öğrenciler	
Türkçe Bilmeyen/Türkçesi Zayıf Öğrenciler	
Okul Sonrası Çalışan Öğrenciler	
Çevresinde Okul Bırakmış Arkadaşı Olan Öğrenciler	
Okul - Sınıf	
4.5.6.Sınıflar	√
Kalabalık Sınıflar	√
Sınıf Öğretmeni Sürekli Değişen	
Okul İçi Şiddet Ve Çevresinde Güvenlik Zayıf	
Ulaşım Güzergah Ve Çevresi Uygun Olmayan Okullar	

diğer eğitim sorunlarının çözümünde, eğitim sisteminin iyileştirilmesinde ve sosyal sermayenin geliştirilmesinde temel kurum okullardır. Bu nedenle Türkiye’de öncelikle okullar ile ilgili önemli bir yaklaşım ve anlayış değişikliğine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede temel amaç okulların kurumsal ve işlevsel kapasitelerinin artırılması olmalıdır.

Bu politika önerileri ile "okul" merkezi bir rol üstlenmektedir. Aşağıda önerilen politikaların bazılarında "okul" doğrudan uygulayıcı iken bazılarında ise düzenleyici ve yönlendirici konumdadır. Okulun kapasitesinin artırılması ile temel olarak, eğitim işlevinin kendisinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla, okulun kurumsal kapasitesi, okulun fiziksel, maddi ve eğitimsel koşullarının yanı sıra, öğretmenlerin ve genel olarak okul personelinin kapasitelerinin artırılmasını da kapsamaktadır. Okulun işlevsel kapasitesinin genişletilmesi de ilgili kurumlarla diyalog ve iletişiminin artırılması gibi daha kapsayıcı bir hedefi içermektedir. Kurumsal ve işlevsel kapasitenin artırılmasına yönelik politika önerileri bu iki ana başlık altında sunulmaktadır.

3.1 Kurumsal Kapasitenin Artırılmasına Yönelik Politika Önerileri

3.1-a Fiziki Kapasitenin İyileştirilmesi ve Yeterli Hale Getirilmesi

1. ilköğretim okulu ihtiyacının düzenli olarak karşılanması,
2. ilköğretim okullarında derslik sayılarının artırılması ve sınıf başına öğrenci sayısının azaltılması,
3. ilköğretim okullarında ders içi ve dışı faaliyetler için yeterli açık ve kapalı alanların oluşturulması,
4. Yönetici, öğretmen, rehber öğretmen, teknik eleman ve çalışan açığının kapatılması.

3.1-b Okulların Ekonomik Gücünün Artırılması

1. Milli Eğitim Bakanlığı, bütçe olanaklarının geliştirilmesi ve ilköğretim okullarına ayrılan bütçenin iyileştirilmesi ile okulların ekonomik durumları güçlendirilmelidir. Okulların, eğitim hizmetlerinin sunulmasında öğrenci velilerine olan bağımlılığı azaltılmalı ve zaman içinde ortadan kaldırılmalıdır.
2. Okulların öğrencilerin aidiyetelerini, ailelerin ve velilerin katılımını arttırmaya yönelik faaliyetler düzenlemesi için ilave kaynak ihtiyacı olacaktır.

Bu kaynakların da öncelikle merkezi bütçeden karşılanması sağlanmalıdır.

3. Tamamen aynı yardımlardan oluşan okul fonları kurulmalı ve çalıştırılmalıdır. Bu fonlar için özel kişi ve kurumlar ile yerel yönetimler ve STK'lardan alınacak aynı yardımlar doğrudan ve sadece öğrencilerin kullanımına yönelik olarak beslenme, sağlık, araç-gereç, donanım, kıyafet, servis ve benzeri olanakları içermelidir.
4. Okulların ekonomik olanaklarına katkı sağlamak üzere yerel yönetimlerin kaynakları da ihtiyari olarak kullanılmalıdır. İl özel idareleri dönem başında okulların ekonomik ihtiyaçlarına göre yerel yönetimlerden ihtiyari olarak kaynak toplamalı ve bunları okulların bütçelerine aktarmalıdır.

3.1-c Öğretmenlerin Kapasiteleri ile Öğretmenlere Sağlanan Olanakların Genişletilmesi

1. Öğretmenlerin, okulun kurumsal kapasitesinin artırılmasına katkılarına alabilmek için şu tür düzenlemeler yapılmalıdır: Öğretmenler;
 - i. düzenli ve programlı okul etkinliklerinde görev almalıdır.
 - ii. öğrenci kabiliyeti ve kısıtlarının belirlenmesinde görev almalıdır.
 - iii. sınıf öğretmenleri okulu terk özelinde aile ile olan ilişkilerde görev almalıdır.
 - iv. spor ve kulüp etkinliklerinde görev almalıdır.
 - v. sınıf öğretmenleri rehberlik merkezlerinde çalışabilmelidir.
2. Öğretmenlerin dersler dışındaki okul etkinliklerinde görev almalarını özendirici tedbirler alınmalıdır. Buna yönelik olarak öğretmenlerin eğitim fakültelerinde bu tür etkinliklere ilişkin formasyon eğitimi almaları sağlanmalı ve öğretmen maaşları bu ilave görevlendirmelere göre yeniden düzenlenmelidir.
3. Öğretmenler ile ilgili ödüllendirme ve teşvik programları oluşturulmalı, bu programlar önceden ilan edilmeli ve uygulanmalıdır.
4. Öğretmenlerin yaşam standartlarının ve kendilerini geliştirme olanaklarının iyileştirilmesi ayrıca ele alınmalıdır.
5. Öğretmenlere görev yapacakları okullarla ve öğrencilerinin özel koşullarıyla ilgili bilgilendirici programlar düzenlenmelidir.

3.1-d Rehberlik Sisteminin Genişletilmesi ve Etkinleştirilmesi

1. Rehberlik merkezleri ve rehber öğretmenler öğrencilerin hayata hazırlanmasında özel programlar oluşturmalı ve ders saatleri dışında zorunlu ve seçmeli rehberlik saatleri ayrılarak öğrencilerle bu programlar uygulanmalıdır.
2. Sınıf öğretmenlerine de rehberlik öğretmeni formasyonu kazandırarak sınıf öğretmenlerinin de rehberlik hizmetlerinde bulunmalarına olanak sağlanmalı, böylece bu hizmetler için karşılaşılan eleman yetersizliği aşılanmalıdır.
3. Rehber öğretmenler okulu terkin önlenmesi konusunda etkin rol almalıdır. Öğrenci izleme ve değerlendirme birimi içinde rehber öğretmenler öğrenci ve aile/veli/vasilerin izlenmesi ve bu kişilerle ilişki kurulmasında aktif rol almalıdır. Bu konuda rehber öğretmenlerin yetki ve sorumlulukları genişletilmelidir.

3.1-e Müfredatın Esnekleştirilmesi ve Özel Uygulamalar Yapılması

1. Mevcut okul müfredatını anlama ve öğrenme kapasitesi yeterli olmayan öğrenciler için özel uygulamalar yapılması ile öğrencinin ilköğretim okulunu bitirmesi kolaylaştırılmalıdır.

Bu öneri özür lü olan ve özel eğitim sınıflarında özel eğitim görmesi gereken öğrencilerin dışında kalan; örneğin Türkçeyi yeterli biçimde bilememe ve kullanamama nedeniyle mevcut müfredatı anlama ve öğrenme kapasitesi ortalamasının altında kalarak bir anlamda okul terke zorlanan öğrencileri kapsamaktadır. Bu öğrencilere yönelik özel uygulamaların temel amacı, onları sekizinci sınıfın sonuna kadar diğer öğrenciler ile aynı anlama ve bilgi seviyesine getirmek olmalıdır.
2. Nüfusa geç kaydettirilmiş olmaları nedeni ile büyük yaş öğrenciler için de yeterli sayı oluşması halinde ayrı sınıflar açılması bir alternatif olarak düşünülmelidir.

3.1-f Esnek Okul Takviminin Geliştirilmesi

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan öğrenciler için esnek eğitim yılı uygulamasının geliştirilmesi düşünülmelidir. Bunun yan sıra Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı "gezici okul" uygulamaları da mevsimlik tarım işçiliğinin yoğun olduğu bölgelerde yaygınlaştırılmalıdır. Bu tür düzenlemeler için Milli Eğitim Bakanlığı, STK'lardan ve bölge üniversitelerinden destek alabilir.

3.1-g Başarıların Ödüllendirilmesi ve Teşvik Edici Bir Burs Sisteminin Kurulması

1. Derslerinde ve diğer zorunlu etkinliklerde başarılı olan öğrenciler okul yönetimleri tarafından ödüllendirilmelidir. Ödüllendirme MEB'in hazırlayacağı bir yönetmelik çerçevesinde olmalıdır.
2. Derslerinde ve diğer zorunlu etkinliklerde veya spor, müzik gibi beceri/yetenek alanlarında başarılı olan yoksul öğrenciler için etkin bir burs sistemi geliştirilmelidir. Burs yönetmeliği MEB tarafından hazırlanmalıdır.

3.2 İşlevsel Kapasitenin Arttırılmasına Yönelik Politika Önerileri

3.2-a Öğrencilerin (ve Ailelerin) Okula Aidiyetinin Arttırılması

1. Öğrencilerin okullarda geçireceği serbest saatler arttırılmalıdır. Ders dışı saatlerde öğrenciyi okulda tutacak ve isteyerek kalmasını sağlayacak faaliyetler yaratılmalıdır.
2. Okullarda öğrenciler için sosyal olanaklar ve faaliyetler genişletilmelidir. Okullarda öğrenciler için sürekli ve düzenli spor olanakları ve faaliyetleri ile ilgi alanlarına ve kendilerini geliştirmelerine yönelik kulüpler oluşturulmalıdır.
3. Okulda öğrencilere eğitim/öğretimde iyi örnekler ve rol modeller sunulmalıdır. Bu konuda STK'lar ile işbirliği yapılmalıdır.
4. Çevredeki STK faaliyetlerine öğrencilerin katılımı özendirilmeli birlikte faaliyet ve projeler geliştirilmesine olanak yaratılmalıdır.

3.2-b Öğrencilerin Yetenekleri ile Kısıtlarının Tespiti ve Desteklenmesi

1. Okullarda, öğrencilerin özel yetenekleri ile öğrenme kapasitelerinin tespitine yönelik sınıflara göre ayrılmış, düzenli tekrarlanan çalışmalar yapılmalıdır.
2. Bu çerçevede öğrenciler yetenekli oldukları alanlara (edebiyat, sanat, tiyatro, spor, bilişim, matematik vb.) yönlendirilmeli, yeteneklerini geliştirmeleri amacıyla ders saatleri dışında olanaklar sunulmalıdır.
3. Öğrenme kapasitesi daha sınırlı olan ya da zeka kapasitesi yüksek olan öğrenciler tespit edilmeli ve bu öğrencilere özel ilgi gösterilerek öğrencilerin kazanılması sağlanmalıdır.

3.2-c Türkçe Bilmeyen ve Türkçesi Zayıf Olan Öğrencilerin Desteklenmesi

1. Okul öncesi eğitim yaygınlaştırılarak çocukların katılımlarının arttırılması sağlanmalı ve bu aşamada Türkçelerinin geliştirilmesi için özel programlar düzenlenmelidir. Bu amaçla okullar, muhtarlıklar ile işbirliği içinde erken çocukluk eğitimi çağındaki çocuklardan Türkçe bilmeyenleri veya Türkçesi zayıf olanları tespit etmeli ve bu çocukların okul öncesi eğitime alınmaları için özel çaba harcanmalıdır.
2. İlkokul çağına gelmiş olduğu halde Türkçe bilmeyen veya Türkçesi zayıf olan öğrencilere yönelik olarak, ders saatlerinin dışında Türkçe öğretimi için sınıflar/dersler oluşturulmalı ve çocukların bu sınıflara/derslere devamı özendirilmelidir. Okul öncesi eğitimi olmayan okullarda, bu sınıflara/derslere ilköğretim çağı öncesindeki çocuklar da devam edebilmelidir.

3.2-d Okul ile Ailelerin Yakınlaşmasının Sağlanması

1. Okullar ile aileler arasında yakınlaşmayı arttırmak için sürekli iletişimi sağlayacak sosyal faaliyetler düzenlenmeli; okullar öğrencilerin aile/veli/vasilerine açık olmalıdır. Okullar 12 ay ve haftanın her günü bu amaçla açık tutulmalıdır.
2. Ailelere eğitim, bilgi, beceri sağlanması konusunda özel programlar düzenlenmeli, hafta sonları ve ders saatleri dışında veya seçilmiş saatlerde kütüphaneden ve diğer okul alanlarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
3. Göç eden /yeni taşınan ailelere okul ve çevresi ile ilgili bilgiler aktarılmalı bu amaçla muhtarlıklar ile ortak programlar hazırlanmalıdır. Kaymakamlık ve STK'lar ile işbirlikleri yapılmalıdır.
4. Okulu terk ile ilgili risk grupları içinde yer alan aileler için risklere göre şekillendirilmiş içerikte ayrı programlar hazırlanmalı, bu ailelerle sürekli iletişim içinde olunmalıdır.

3.2-e Annenin Eğitim ve Bilinç Seviyesinin Arttırılması

Öğrenci annelerinin eğitim seviyesi ve eğitim ile ilgili bilinç seviyesinin arttırılması için programlı çalışmalar yapılmalıdır. Bu amaçla öğrenci annesinin eğitimi ve eğitim bilinci ile ilgili durumu tespit edildikten sonra okul yönetimi tarafından anneler,

1. Halk Eğitim Merkezleri ve STK'larla işbirliği içinde okuma yazma kurslarına yönlendirilmelidir.

2. Halkevleri, toplum merkezleri ve STK'larla işbirliği içinde düzenli program ve kurslar ile eğitim konusunda bilinçlendirilmelidir.
3. Okullarda düzenlenecek sürekli toplantılar ile annelerin eğitime olan inancı yüksek tutulmalıdır.

3.2-f Aile/Veli ve Vasilerin Okulu Terk Konusunda Mevcut Hukuki Sürece İlişkin Bilgilendirilmesi ve Bilinçlendirilmesi

Okul yönetimleri, muhtarlıklar ve mülki amirlikler öğrencilerin aile/veli/vasileri ile düzenli toplantılar yaparak öğrencilerin okula gönderilmemesi halinde karşılaşılabilecek cezai hükümler ile ilgili olarak bilgilendirilmeli ve bu konuda bilinç seviyeleri arttırılmalıdır. Bu konuda özellikle risk grubu aileleri sürekli olarak bilgilendirmelidir.

4. Ekonomik ve Sosyal Olanakların ve Desteklerin Genişletilmesi

Ailelerin ekonomik ve sosyal koşullarının yeterli olmaması okulu terkin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle okulu terkin azaltılması amacıyla aile ve öğrencilerin ekonomik ve sosyal olanaklarının arttırılması, buna yönelik desteklerin genişletilmesi gerekmektedir. Bununla ilgili olarak aşağıdaki politikalar önerilmektedir.

- 1- Ekonomik Gerekçelerle Okulu Terkin Önlenmesi ve İl Özel İdaresinde Fon Oluşturulması
 - a. Okullar, eğitim dönemi başında ekonomik kriterlere bağlı olarak okulu terk risk gruplarında izlemeye alınan öğrenci sayılarını ilçe ve il milli eğitim müdürlükleri aracılığıyla İl Özel İdaresi'ne bildirmelidir. İl Özel İdaresi risk grubunda izlenen öğrenci sayısına bağlı olarak ilköğretim kurumlarına yönelik bütçesi içinde bir acil destek fonu oluşturmalıdır. Ekonomik nedenlerle okulu terk etme durumunda olan öğrencilerin eğitim masrafları o dönem için acil destek fonundan karşılanmalıdır.
 - b. İlköğretimi sürdürürken eğitim harcamalarını ve/veya ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak/katkı sağlamak için çalışmak zorunda kalan -onbeş yaşından küçük- öğrenciler de okulu terk riski taşıyan grupların başında gelmektedir. Bu öğrencilerin çalışmayı bırakması ve okulu terk riskinin ortadan kaldırılması için yine il özel idaresindeki acil destek fonundan yararlanmaları sağlanmalıdır.

- 2- Çocuk Yoksulluğu ve Eğitim Yardımları İçin Potansiyel Çocukların Tespit Edilmesi
 - a. Her yıl ilköğretim çağındaki ve yoksulluk sınırında veya altında bulunan ailelerin harcamalarının karşılanmasına yönelik gerekli bütçe hesaplanmalıdır. Bu hesaplamayı MEB okullardan gelecek veriler ile yapmalıdır. Hesaplama yapılırken TÜİK'in yoksulluk araştırması veri alınmalı ve her yıl bu araştırma kapsamında eğitim dönemi başında yoksul ailelerin ilköğretim çağındaki öğrenci sayısı fiilen belirlenmelidir.
 - b. 2005 yılı için Türkiye genelinde 0-15 yaş arasındaki çocuk yoksulluğu oranı % 37'dir (UNICEF, 2006). Bu konuda TÜİK de Türkiye genelinde bir "Yoksulluk Haritası" çalışması yapmayı planlamaktadır. Bu çalışma içinde "çocuk yoksulluğu" ve "ilköğretim çağındaki çocukların yoksulluğu" gibi alt başlıkların ayrıca hesaplanması, izlenmesi ve orta vadede kayıtlı gerçek ve güncel verilere ulaşılması, ayrıca bu verilerin sürekli olarak güncellenmesi sağlanmalıdır.
- 3- Anne Çocuk Eğitim Programlarının Genişletilmesi
Muhtarlıklar, kayıtları ile okul öncesi eğitim dönemine gelmiş veya ilkokula başlamasına bir yıl kalmış olan aileleri/anneleri okullara bildirmeli, okullar bu bilgiler ışığında anneleri anne-çocuk eğitim programlarına yönlendirmeli veya bu programların okullarda yürütülmesini sağlayarak anneleri ilköğretim çağı öncesinde bilgilendirmeli ve bilinçlenmelerine yardımcı olmalıdır. Anneler, çocuklarını okul öncesi eğitime başlatmaları için teşvik edilmelidir. Bu konuda okul ve muhtarlıklar ile kaymakamlıklar arasında yakın işbirliği sağlanmalıdır.
- 4- Göç İle Gelen Ailelerin Desteklenmesi
Okullar, öğrencileri içinde yeni göç etmiş veya tercihen son beş seneye kadar göç etmiş olan aileleri okulu terk risk grubu olarak yakından izlemeli, bu ailelere rehberlik merkezleri aracılığı ile eğitim konularında doğrudan destek vermeli, ilgili diğer konularda da yönlendirme sağlamalıdır. Kent yaşamı ve kent hizmetleri konusunda bilgiler sunulmalı, okullarda özel programlar düzenlenerek bu ailelerin katılımları çeşitli biçimlerde özendirilmelidir. Okullar bu konuda muhtarlıklar, kaymakamlıklar ve yerel yönetimler ile yakın işbirliği içinde olmalıdır.

IV.3 İZLEME SİSTEMİ VE POLİTİKALARIN UYGULAMA ÇERÇEVESİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Okulu terkin önlenmesine yönelik olarak geliştirilen ve önerilen izleme sistemi ile politikaların etkin şekilde uygulanabilmesi ve başarı sağlanması için bunların uygulama çevresine ilişkin olarak da

öneriler sunulmaktadır. İzleme sistemi ve politika önerilerinin uygulama çevresi başlığı altında; Hukuki Çerçeve, Kamu Otoritesinde Kurumsal Yapı ve İletişim Stratejisi'ne ilişkin öneriler sunulmaktadır.

IV.3.1 Hukuki Çerçeve

Okulu terk ile ilgili olarak önerilen politikaların uygulanabilmesi için öncelikle düzenleyici temel yasalarda okul terkin tanımının yapılması ile izlenmesi ve önlenmesinde sorumlu kurum ve kişilerin tanımlanması gibi hususlarda önemli değişiklikler yapılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra politikalardan etkin sonuçlar alınabilmesi için bazı ek yasal düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ek yasal düzenleme önerileri aşağıda sunulmaktadır.

1. İlköğretim Diploması Zorunluluğunun Genişletilmesi

İlköğretim diploması olmayanların sosyal ve ekonomik yaşamının sınırlanması alternatif bir yaklaşımdır. Böylece sosyo-ekonomik yaşamın asgari ihtiyaçlarının karşılanması için ilköğretimi bitirmek bir zorunluluk haline getirilmektedir. Kamu hizmetlerinde çalışmaktan ehliyet alınmasına kadar birçok alanda yürütülen ilköğretim diploması zorunluluğu uygulaması genişletilmelidir.

2. Onbeş Yaşını Doldurmamış Çocukların Çalıştırılmasının Engellenmesi

Çocukların çalıştırılması doğrudan çalışma ve iş yasaları çerçevesinde yasaklanmıştır. Bu yönü ile konu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yetki ve sorumluluk alanına giriyor olmakla birlikte ilköğretim çağındaki olan ve çalışmak için okulu terk eden çocuklar Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve ilgili yasaların alanına girmektedir.

Çocuk çalıştırılmasının engellenmesi orta vadeli bir programı gerektirmektedir ve bu konuda Çalışma ve

Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında bir işbirliği protokolü yapılmalıdır. Bu protokolün temel amacı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca kaçak çalıştırılan çocukların tespit edilmesi ve bunların bilgisinin MEB ve mülki amirliklerce paylaşılması, böylece okulu terk etmiş olan çocuklara ulaşılmasıdır. Programın ikinci aşaması ise bu çocukların tekrar okula kazandırılması ve aile/veli/vasiler hakkında yasal sürecin başlatılması olmalıdır.

3. İlköğretim Çağında Olan ve Okulu Terk Etmiş Sokak Çocukları ile Suçlu Çocukların Eğitimi Konusunda Yasal Çerçevenin Netleştirilmesi

İlköğretim çağındaki olmakla birlikte okulu terk etmiş olan sokak çocukları ve suçlu çocukların eğitimi ile ilgili olarak farklı yasalar çerçevesinde farklı kurumlar sorumlu bulunmaktadır. Ancak bunun yol açtığı yetki ve sorumluluk karmaşası içinde bu çocukların yeniden okullulaşmasını sağlamakta çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Bu çocukların eğitimi ile ilgili olarak MEB ve ilkokul yönetimlerinin yetkileri ve sorumlulukları daha açık olarak tarif edilmeli, bu yetki ve sorumluluk arttırılarak yeniden düzenlenmelidir.

4. İlköğretime Alternatif Yasadışı Kursların Etkin Denetimi ve Kapatılması

Başta kaçak kuran kursları, dini eğitim veren kurslar olmak üzere çocukların okulu terk etmelerine neden olan tüm "alternatif" kurslar ve yatılı pansiyonlar gibi uzantıları mülki amirliklerce ve güvenlik güçlerince etkin şekilde tespit edilmeli ve kapatılmalıdır.

IV.3.2 Okulu Terk İle İlgili İletişim Stratejisinin Geliştirilmesi Ve Uygulanması

İlköğretim okullarında okulu terkin önlenmesine yönelik olarak politikaların geliştirilmesi ve uygulanması için kamuoyu bilinci ve desteği kritik bir öneme sahip bulunmaktadır. Kamuoyunun ilköğretim okullarında okulu terk konusu ile ilgili farkındalığı, bilgisi ve bilinç seviyesi dikkate alındığında okulu terk konusunda etkin bir iletişim stratejisine ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır. İletişim stratejileri ilgili merkezi ve yerel kamu otoritelerinin sorumluluğunda olmakla birlikte, ilköğretim okulları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özellikle yazılı ve görsel medya da bu çalışmaların tarafı ve sahiplenicisi olmalıdır.

İletişim stratejisi için, teker teker ya da hep birlikte kullanılabilir, aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

1- Türkiye genelinde okulu terk konusunu temel alan geniş kapsamlı ve süreli bir “kampanya” başlatılmalı.

- 2- Okulu terk oranlarının ve riskin yüksek olduğu illerde yerel “kampanyalar” başlatılmalı.
- 3- Politikaların uygulanması aşamasında Türkiye genelinde MEB tarafından nihai hale getirilecek standart “bilgilendirme ve bilinçlendirme programları” hazırlanmalı ve ilk bir yıl boyunca ilgili kurumlarda ve ilgili kişilere yönelik olarak uygulanmalıdır.
- 4- Yazılı ve görsel basında yayınlanan günlük programlar içine (haberler, açık oturumlar, dizi filmler vb) eğitimden beklentiyi pekiştirecek mesajlar verilmeli; yanıltıcı örnekler ve olumsuz rol modellerinin öne çıkarılması, denetlenme yetkisine sahip kurumlar tarafından engellenmelidir.

IV.3.3 Kurumsal Yapıya İlişkin Öneriler

Politikaların etkin uygulanması için ilgili kamu kurumları açısından aşağıdaki işbölümü önerilmektedir.

1. Milli Eğitim Bakanlığı İçinde İşbölümü

- a. Strateji Geliştirme Başkanlığı;
 - i. okulu terk ile ilgili orta uzun vadeli genel strateji ve politikaların belirlenmesi,
 - ii. okulu terk ile ilgili istatistik altyapı sisteminin kurulması ve izlenmesi.
- b. Eğitim Araştırma Geliştirme Dairesi;
 - i. okulu terk ile ilgili politikaların geliştirilmesine katkı sağlanması,
 - ii. okulu terk ile ilgili verilerin toplanmasına ve değerlendirilmesine katkı sağlanması.
- c. İlköğretim Genel Müdürlüğü;
 - i. okulu terk ile ilgili politikaların uygulanması,
 - ii. ilköğretim okullarında okulu terkin izlenmesi ve performans değerlendirme,
 - iii. iletişim stratejisinin yönetilmesi.

2. MEB Kurumsal Yapısı İçinde Politika Uygulama Süreçleri

a. MEB Merkez;

Strateji ve politikaların geliştirilmesi, politikaların uygulama sonuçlarının izlenmesi, okul performanslarının izlenmesi, politikalarda yenileme ve iyileştirme.

b. İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri;

İlköğretim okullarında okulu terk potansiyeli ve riskinin belirlenmesi (gelen raporlar ile), okullarda okulu terkin izlenmesi ve okulların gözetimi, gerekli önlemlerin alınması ve uygulanması.

c. İlköğretim Okulları;

Politikaların uygulanması, istatistiksel bilgi ve verilerin oluşturulması, okulu terk raporlaması, risk gruplarının oluşturulması ve izlenmesi, öğrencilerin izlenmesi, okulu terkin izlenmesi ve müeyyidelerin uygulanması.

3. İlköğretim Okullarında Kurumsal ve İşlevsel Yeni Kapasite

İlköğretim okulları okulu terk ile ilgili politikaların merkezinde yer almakta ve ana işlevi görmektedir. Okulu terk konusundaki işlevlerine bağlı olarak okullardaki kurumsal ve işlevsel yapıya ilişkin olarak yukarıda ifade edilmiş olan öneriler aşağıda topluca sunulmaktadır:

- a. Bilgi işlem temelli istatistik altyapı sisteminin çalıştırılması;
- b. Öğrencileri izleme ve değerlendirme birimi kurulması;
- c. Okul forumu kurulması;
- d. Öğrenci yetenekleri ile kısıtlarının tespiti ve desteklenmesi;
- e. Rehberlik sisteminin genişletilmesi ve etkinleştirilmesi;
- f. Öğretmenlerin daha etkin biçimde yeni görevler üstlenmesi, rehberlik merkezlerinin okulu

terk konusunda etkinleştirilmesi, öğrencilerin yeteneklerinin belirlenmesi ve desteklenmesi için düzenlemeler yapılması;

- g. Aile/veli/vasilere yönelik olarak düzenli ve sürekli bilgilendirme -bilinçlendirme - eğitim programları oluşturulması, sosyal etkinlikler düzenlenmesi;
- h. Anne-çocuk eğitim programlarının uygulanması;
- i. Ek Türkçe dersleri verilmesi;
- j. Okul fonlarının kurulması ve çalıştırılması.

İlköğretim kurumlarının bu yeni işlevleri yerine getirebilmesi için;

- a. Okul yönetimi ve öğretmenlerin yetki ve sorumluluklarının genişletilmesi;
- b. Hem okullar hem okul personeli için gerekli ekonomik ve fiziki olanakların sağlanması gerekmektedir.

IV.3.4 Haydi Kızlar Okula Kampanyası'nın Kurumsal Bilgilerinden Yararlanılması

Haydi Kızlar Okula Kampanyası ile oluşturulan il ve ilçe yürütme kurullarında, öğrenci ve aileler ile ilgili önemli bir bilgi ve deneyim birikimi sağlanmıştır. Okulu terkin azaltılması ve önlenmesi amacı ile bu kurumsal bilgi birikiminden yararlanılmalıdır. Bu amaçla ya oluşturulan yürütme kurulları okulu terkin önlenmesi

amacına yönelik olarak yeniden düzenlenerek faaliyetlerini sürdürmeli ya da yürütme kurullarında toplanan bilgiler okulu terki önleme ile ilgilenecek kurumlara aktarılmalıdır. Okullara aktarılabilecek bilgiler özellikle risk gruplarının belirlenmesi ve izlenmesi aşamasında kullanılmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’de eğitim sisteminin önemli sorunlarından biri olan okulu terk konusunu irdeleyerek gündeme taşımaya hedeflemektedir. Bugün Türkiye’de ilköğretimde okullulaşma oranlarında kayda değer artışlar izlenmekle birlikte, ilköğretim diploması almadan eğitim sisteminden kopmalar da önemli oranlara işaret etmektedir. Araştırmalar, öğrencilerin okula kayıt olmaları ve sisteme katılmaları sağlandığı halde, önemli bir oranının sekiz yıllık eğitimi çeşitli nedenlerle tamamlayamadığını ve zorunlu eğitimini yarıda bırakarak okulu terk ettiğini göstermektedir. Nitekim 1999-2005 yılları arasında toplam 436.614 çocuk ilköğretim diplomasına sahip olmadan hayata atılmış durumdadır. Bu çalışma, bu konunun Türkiye’de önemli bir sorun olduğunu nicel ve nitel bulguları ile ortaya koymaktadır.

Türkiye’de mevcut hukuki çerçevede ilköğretim okullarında okulu terk başlığı altında bir tanım bulunmamaktadır. Okulu terk yasal bir zorunluluğun yerine getirilmemesi anlamına gelmekte ve bu nedenle mevzuat içinde yer almamakta, bunun yerine okula devamsızlık tanımlanmaktadır. Dolayısıyla okulu terk ile ilgili sağlıklı verilere ve değerlendirmelere ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Okulu terke yol açan nedenler, eğitim sistemi ve okul koşullarının yanı sıra sosyo-kültürel ve ekonomik koşullardan da kaynaklanmakta, öncelikleri ve ağırlıkları bölgeler itibariyle farklılıklar göstermektedir. Ayrıca kız ve erkek öğrenciler arasında okulu terk nedenleri arasında farklılıklar olduğu gözlenmiştir.

Okulu terk özellikle 5. ve 6. sınıflarda yoğunlaşmaktadır. Bu durum diğer faktörler yanında 8 yıllık zorunlu eğitimin henüz tam olarak yerleşmediğinin de bir göstergesidir.

Okulu terkin toplumsal, kültürel ve ailevi koşullardan kaynaklanan nedenleri incelendiğinde en önemli etkenlerden birinin annenin okuryazarlık durumu olduğu görülmektedir. İkinci önemli etken ise evde konuşulan dilin Türkçe olup olmaması olarak gözlenmiştir. Ekonomik koşullardan kaynaklanan nedenler ise iki temel başlık altında toplanabilmektedir: Ekonomik yetersizlikler nedeniyle çocukların işte veya evde çalıştırılması ve/veya eğitim harcamalarının karşılanamaması nedeniyle çocukların okula gönderilmemesi.

Herkesin kaliteli bir ilköğretimi tamamlaması, insan hakları çerçevesinde temel haklardan biri olmasının yanında, Türkiye’nin önde gelen kalkınma hedeflerinden biridir. Kız ve erkek çocukların ilköğretim düzeyinde okulu terk etmelerinin önüne geçmek için okulların kurumsal ve işlevsel kapasitelerinin arttırılmasının yanı sıra risk gruplarının belirlenmesi, ekonomik ve sosyal desteklerin genişletilmesi, çocukların çalıştırılmasının engellenmesi ile ilgili yasal düzenlemenin netleştirilmesi ve okulu terk ile ilgili iletişim stratejilerinin yerel ve ulusal düzeyde geliştirilerek uygulanması binyıl hedeflerine ulaşmada Türkiye’nin önündeki en önemli sorunlardan biri olan eğitim sorununun çözülmesi için gereken politika önerilerinin öncelikli maddeleridir.

KAYNAKÇA

- Christenson, S. L. and Thurlow L. M. (2004); School dropouts: Prevention considerations, interventions, and challenges. *Current Directions in Psychological Science* Vol.13 No 1.
- Croninger, R. G. and Lee, V. E. (2001); Social capital and dropping out of high school: Benefits to at-risk students of teachers' support and guidance. *Teachers College Record*, 103 (4), 548-581.
- Crowder, K. and South S. J. (2003); Neighborhood distress and school dropout: the variable significance of community context. *Social Science Research*, 32, 659-698.
- Cullen, B. (2000); *Evaluating Integrated Responses to Educational Disadvantage*. Dublin, Combat Poverty Agency.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2005); dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle05.pdf.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2006); dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle06.pdf.
- Entwisle, R., Alexander, K. and Olson, L. (2005); Urban teenagers work and dropout, *Youth and Society*, Vol. 37 No. 1, 3-32
- Eckstein, Z. and Wolpin, K. (1999); Why Youths drop out of High School: The Impact of preferences, opportunities, and abilities. *Econometrica*, 67 (6):1295-1339.
- Finn, J.D. (1989); Withdrawing from school. *Review of Educational Research*, 59(2), 117-142.
- Jonasson, J.T. and Blöndel, K.S. (2005); Early School leavers and the drop out issue in Europe. In M. Johannsdottir [Ed.], *Back on Track* [pp. 6-9]. Reykjavik: The Icelandic Leonardo da Vinci National Agency.
- Kaufman, P., Alt, M.N. and Chapman, C. (2004); *Dropout Rates in the United States*. US Department of Education, National Center for Education Statistics, Washington, DC.
- MEB (2006); Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı Resmi Web Sitesi; www.meb.gov.tr
- Milli Eğitim Bakanlığı Mevzuat Bankası
- Morrow, V. (1999); Conceptualizing Social Capital in relation to the well being of children and young people: A Critical Review. *Editorial Board of the Sociological Review*, pages 744-765.
- TÜİK (2007); Milli Eğitim İstatistikleri
- OECD (2007); Reviews of National Policies for Education: Basic Education in Turkey.
- Rosenberg, M. (1965); *Society and The Adolescent Self-Image*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Rumberger, R. W. (1995); Dropping out of middle school: A multilevel analysis of students and schools. *American Educational Research Journal*, 32 (3), 583-625.
- Snyder, C.R., Harris, C., Anderson, J.R., Holleran, S.A., Irving, L.M., Sigmon, S.T., Yoshinobu, L., Gibb, J., Langelle, C., and Harney, P. (1991); The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 570-585.
- Unicef (2006); *Education for all Global Monitoring Report, 2007*. New York, US.

EKLER

EK.1 SAHA ÇALIŞMASI - İLLERE GÖRE TABLOLAR

TABLO.1 İLLERE GÖRE OKULU TERK EDEN ÇOCUKLARIN ÇALIŞMA ORANLARI

	Diyarbakır	Erzurum	İstanbul	Mardin	Şanlıurfa	Toplam
Çalışanlar	28.3	8.7	41.7	25.5	22.7	26.4
Çalışmayanlar	71.7	91.3	58.3	74.5	77.3	73.6

TABLO.2 İLLERE GÖRE TARIMDA VE TARIM DIŞINDA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN ORANLARI (%)

	Diyarbakır	Erzurum	İstanbul	Mardin	Şanlıurfa	Toplam
Tarımda çalışanlar	15	4	16	28	14	17
Tarım dışı çalışanlar	14.2	5.7	35	21.7	11.8	20.4

TABLO.3 İLLERE GÖRE KIZ VE ERKEK ÇOCUK ÇALIŞMA ORANLARI

	Kızlar	Erkekler
Diyarbakır	18.8	45.7
Erzurum	2.8	47.1
İstanbul	31.8	51.8
Mardin	16.8	44.2
Şanlıurfa	5.6	72
Toplam	17.0	52.3

TABLO.4 TERK EDEN (T) VE DEVAM EDEN (D) ÇOCUKLAR ARASI İLLERE GÖRE SOSYO-KÜLTÜREL VE AİLEVİ NEDENLER KARŞILAŞTIRMASI

	Diyarbakır		Erzurum		İstanbul		Mardin		Şanlıurfa		Toplam	
	T	D	T	D	T	D	T	D	T	D	T	D
Evdeki çocuk sayısı	4.88	4.88	5.25	3.65	4.94	2.86	6.19	5.54	5.98	4.22	5.46	3.87
Evde yaşayan kişi sayısı	6.69	6.83	6.63	5.69	6.74	4.99	8.4	8.2	7.43	6.4	7.25	5.97
Anne okuma yazma biliyor %	22.0	46.9	33.1	65.4	39.1	82.5	11.5	37.3	30.9	46.0	27.5	62.2
Anne eğitimsiz %	86.0	61.2	76.4	42.3	75.1	27.8	95.2	70.6	79.0	81.4	83.5	47.0
Baba okuma yazma biliyor %	80	75.5	85	94.4	77.8	96.9	74.5	90.2	84.5	84	78.9	89.4
Baba eğitimsiz %	36.0	30.6	29.1	7.3	40.8	15.5	43.6	13.7	24.7	16.0	37.5	16.9
Evde konuşulan dil Türkçe %	15.0	22.4	82.7	86.5	78.1	92.8	3.0	2.0	53.6	64.0	48.1	64.5

TABLO.5 OKULU TERK (T) VE DEVAMDA (D) İLLERE GÖRE EKONOMİK NEDENLER

	Diyarbakır		Erzurum		İstanbul		Mardin		Şanlıurfa	
	T	D	T	D	T	D	T	D	T	D
Göç	23.0	26.5	3.1	7.7	62.7	35.1*	9.7	21.6*	14.4	6.0
Ev sahibi değil (%)	47.0	46.9	71.7	48.1	33.7	51.5	63.0	41.2	82.5	38.0
Babanın düzenli işi var (%)	58.0	61.7	78.4	64.7	53.7	86.3	45.4	56.9	66.0	71.4
Ailenin sigortası var (%)	28.0	40.8	47.2	44.2	27.2	52.6	12.7	13.7	402	42.9
Yazın tarlada çalışıyorum (%)	21	2	4.7	1.9	21.3	5.2	32.7	13.7	14.4	12.4
Bir işte çalışıyorum (%)	28.0	4.1	8.7	1.9	41.4	4.1	25.5	7.8	22.7	6.0
Okula göndermede maddi zorluk	3.1	2.2	2.8	2.8	3.5	2.9	3.7	3.6	3.2	3.3
Oturulan konutun fiziksel durumu	2.40	3.38*	4.5	4.65	3.67	4.13*	1.60	2.23*	4.32	3.79*
Kişi başı aylık harcama(YTL)	100.2	107.6	80.78	91.61	88.1	126.7*	70.40	72.50	71.26	67.11
Ev eşyası mülkiyet	1.73	2.57*	2.65	2.69	2.09	3.03*	1.42	1.92*	2.35	2.17

Not: Okulu göndermede maddi zorluk ölçeği 0 (zor değil)-4(zor)

* p < 0.5

TABLO.6 OKUL VE ÖĞRETMENLE İLGİLİ OKULU TERK NEDENLERİ: İLLERE GÖRE

	Diyarbakır		Erzurum		İstanbul		Mardin		Şanlıurfa		Toplam	
	T	D	T	D	T	D	T	D	T	D	T	D
Okula aidiyet	2.56	2.79*	2.62	2.82*	2.58	2.69*	2.69	2.67	2.60	2.68	2.62	2.74*
Ders dışı faaliyetler	1.84	1.97*	1.88	1.94	1.94	1.93	1.82	1.78	2.12	2.02	1.92	1.96*
Okuldaki güvensizlik ortamı	2.13	2.22	2.52	2.40	2.28	2.09*	2.58	2.67	2.58	2.35*	2.42	2.33*
Okulu sevme	2.25	2.44*	2.30	2.45*	2.31	2.37	2.32	2.29	2.39	2.39	2.32	2.41*
Okuldaki olanaklar	1.80	3.60*	1.92	3.06*	2.76	3.59*	1.21	2.03*	2.26	3.24*	2.01	3.36*
Öğretmenle iletişim	3.05	3.90*	3.05	4.06*	3.22	3.89*	3.28	3.33	3.60	4.0*	3.26	3.88*

*p<.05

TABLO. 7 ÖĞRETMENLERE GÖRE İL BAZINDA OKULU NE ZAMAN VE KİMLER BIRAKIYOR?

	Diyarbakır	Erzurum	İstanbul	Konya	Mardin	Şanlıurfa	Toplam
Daha fazla kaçınıcı sınıfta okulu bırakıyorlar	5.26	5.94	5.79	5.82	5.28	5.18	5.60
En fazla kimler bırakıyor?							
Kızlar	35.5	51.4	42.9	66.7	45.2	60.7	48.5
Erkekler	22.6	18.9	21.4	16.7	-	7.1	16.2
Aynı	41.9	29.7	35.7	16.7	54.8	32.1	35.3

TABLO. 8 ÖĞRETMENLERE GÖRE 6 İLDE OKULU BIRAKMA DURUMU

	Diyarbakır	Erzurum	İstanbul	Konya	Mardin	Şanlıurfa	Toplam
Okulu bırakma ile sık karşılaşıyorum (%)	38.7	5.4	6.0	10.0	12.9	17.9	30.0
Son 3 yılda okulu bırakan öğrencim ortalama	6.68	3.83	1.85	2.05	6.74	4.81	4.42
Bu yıl içinde okulu bırakan öğrencilerim ortalama	4.68	2.46	1	.55	4.77	4.81	2.63

TABLO.9 ÖĞRETMENLER NEYE BAKARAK BİR ÇOCUĞUN OKULU BIRAKMA RİSKİ OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYOR (N= 176)

	N	%
Çocuğun derslere ilgisi/okula karşı tutumu	55	26
Aile durumu		
ailenin tutumu / okula yaklaşımı	11	5
ailenin maddi/ekonomik durumu/yoksulluğu	25	12
çocuğun ailesi ile ilişkileri	2	1
ailenin dine yaklaşımı	1	1
parçalanmış aile/baba işsizse	1	1
Sınıf içi uyumu/davranış bozukluğu	34	16
Derslerdeki gayreti/başarısızlığı	19	9
Dışarıda çalışması	6	3
Çevre koşulları	5	2
Kendisiyle konuşarak	5	2
Okul içi (öğretmen ve arkadaş) ilişkileri	4	2
Eğitime önem vermemesi /gelecek beklentisi	2	1
Yaş	2	1
Sosyal gelişimi	2	1
Ülke şartları	1	1
Çocuk kendini önemli hissetmiyorsa	1	1

YAZARLAR **FATOŞ GÖKŞEN, ZEYNEP CEMALCILAR, CAN F. GÜRLESEL, KASIM 2006** YAYIMA HAZIRLAYAN **ZEYNEP KILIÇ**

YAPIM **MYRA**

KOORDİNASYON **ENGİN DOĞAN**, TASARIM **DENİZ ARDIÇ**, TASARIM DANIŞMANI **RAUF KÖSEMEN**, BASKI ÖNCESİ HAZIRLIK **HARUN YILMAZ**, ŞEKİLLER **SAMET ÇOLAK** BASKI ÖNCESİ HAZIRLIK KOORDİNASYONU **GÜLDEREN R. ERBAŞ, NERGİS KORKMAZ**

İSTANBUL, HAZİRAN 2008

www.kizlaricinegitim.net